

ЧУМЪАНАЗАР ЭШОНҚУЛОВ

КИТОБИ ХОНИШ 2

НАШРИ ШАШУМ

КИТОБИ ДАРСӢ БАРОИ ДОНИШОМУӢЗОНИ СИНФИ 2-ЮМИ
МАКТАБҲОИ ТАЪЛИМИ МИЁНАИ УМУМӢ

*Вазорати таълими халқи Республикаи Ўзбекистон
тасдиқ намудааст*

ТОШКАНД
«O'ZBEKISTON»
2018

УЎК 811.228.8(075)+372.41

КБК 81.2 Тоҷ-93

Э 13

Муҳаррирони масъул: номзадҳои илмҳои филологӣ,
дотсентон **Ю.Азимов** ва **М.Кабилов**.

Муқарризон:

1. **Г. Собирова** – омӯзгори мактаби таълими миёнаи умумии рақами 41-уми ноҳияи Самарқанди вилояти Самарқанд;

2. **Н. Болтаева** – омӯзгори мактаби таълими миёнаи умумии рақами 33-юми ноҳияи Самарқанди вилояти Самарқанд;

3. **Г. Исмоилова** – омӯзгори мактаби таълими миёнаи умумии рақами 48-уми ноҳияи Паркенти вилояти Тошканд;

4. **И. Эрматова** – омӯзгори мактаби таълими миёнаи умумии рақами 44-уми ноҳияи Бўстонлиқи вилояти Тошканд;

5. **Г.Юсупова** – омӯзгори мактаби таълими миёнаи умумии рақами 19-уми ноҳияи Пастдарғами вилояти Самарқанд;

6. **Д. Рўзметова** – омӯзгори мактаби таълими миёнаи умумии рақами 44-уми ноҳияи Бўстонлиқи вилояти Тошканд.

АЛОМАТҲОИ ШАРТӢ:

– Зарбулмасалҳо

– Савол ва супоришҳо

**Аз ҳисоби маблағи Бунёди мақсадноки китоби
республика чоп шудааст**

ISBN 978-9943-01-284-4

© ХЭТН «O'ZBEKISTON» 2008 – 2018

ЎЗБЕКИСТОН КИШВАРИ ХУШМАНЗАРИ МОСТ

Ободии ин Ватан ба мо фарз,
Бошад, ки адо кунем ин қарз.
Кошонаи худ кунем обод,
Рӯҳи падарони хештан шод.

Мирзо Сирочи Ҳаким

2-ЮМИ СЕНТЯБР – РҶЗИ ДОНИШ

Салом донишомӯзони азиз! Шуморо ба муносибати оғози соли нави таҳсил – Рӯзи дониш табрик мекунем. Шумо тозагулҳои боғи мактабед, ободкунандаю ҳимоятгари Модар-Ватанед, давомдиҳандаи роҳи аҷдоду вориси ҳақиқии он ва посдори забони модариатон мебошед. Аз ин рӯ, хуб хонед, то ки аз Шумо ҳамеша халқ ва Модар-Ватанатон ифтихор кунанд. Дар фатҳи қўллаҳои дониш омад ёр бод! Омӯzed, ҷустуҷў кунед, аълохон шавед.

Бачагони азизи кишвари ман,
Тозагулҳои ин гулистонед!
Соли таҳсили нав муборак бод,
Шод бошедун нағзакак хонед!

Мирсаид Миршакар

Дарси 1.

ТОШКАНД – ПОЙТАХТИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Дар замонҳои пеш Тошканд, чандин мамлакатхоро ба ҳам пайваस्ताаст. Вай дар қисмати мобайнӣ ва шимолии Осиёи Марказӣ ҷойгир шуда, аз он ҷо роҳи қорвони қалони савдо бо номи «Роҳи бузурги абрешим» гузаштааст. Барои ҳамин ҳам ба вай номи «Дарвозаи Шарқ», «Шаҳри дӯстӣ», «Шаҳри нон», «Шаҳри боғҳо» ва «Дили Осиё»-ро додаанд.

Шаҳри Тошканд бо шукӯҳу шаҳомати худ мавқеи хоса дорад. Ҳар касе, ки онро бори аввал мебинад, аз зебоию шукӯҳи он дар ҳайрат мемонад. Имрӯз кӯчаву хиёбонҳои

шаҳри азизи моро дарахтону гулҳои ран-
горанги муаттар оро медиҳанд. Рӯз то рӯз
симои он тағйир ёфта, ободтару озодатар
мешавад. Дар шаҳр бисёр боғҳои маданӣ ва
истироҳатӣ ба монанди «Улуғбек», «Ғафур
Ғулом», «Фурқат», «Зафар диёр» мавҷуд
буда, ба кас аҷаб ҳаловате мебахшанд.

Дар музейҳои пойтахтамон меросҳои таъ-
рихӣ адабӣ ва мусиқӣ эҳтиёткорона нигоҳ
дошта мешаванд. Метрои Тошканд ёдгори
ва мӯъҷизаи ҳақиқии меъмори ба ҳисоб
меравад. Имрӯз дарозии метрои пойтахта-
мон 38 километрро ташкил дода, аз 28-
то истгоҳи хеле зебою шинам иборат аст.
Дар кадом фасли сол набошад, Тошканд
бағоят зебову дилнишин аст.

Аз китоби «Тошканд ва тошкандиҳо»

ЗАРБУЛМАСАЛ

Ҳар киро ҳубб (меҳр)-и Ватан нест, но-
мус (шараф) нест ва ҳар киро номус нест,
саодат (хушбахтӣ) нест.

ЧИСТОН

Уштури гардандароз,
Меравад дуру дароз.

Савол ва супоришҳо

1. Оё шумо шаҳри Тошкандро дидаед?
Дар бораи ноҳияҳои шаҳри Тошканд чӣ қорро
медонед?

Дарси 2.

ГУЛ КУН ҲАМЕША

Эй Ватани мо,
Ту дилрабой.
Эй гулшани мо,
Ту дилкушой.
Ба мо бачагон,
Меҳрубон модар,
Додӣ дабистон
Китобу дафтар.
– Хонед, – гуфтӣ, –
Илму ҳунарро,

– Шавед, – гуфтӣ, –
Олиму доно.
Дунёи навро
Созандагонед,
Бояд, ки аъло
Доим бихонед.
Панди туро мо
Дорем дар гӯш,
Нокарда асло
Онро фаромӯш.

Мирсаид Миршакар

Зарбулмасалҳо

Хоки Ватан аз тахти Сулай-
мон хуштар аст.

* * *

Шахси беватан – булбули
бечаман.

Савол ва супоришҳо

1. Инсон чӣ хел олиму доно мешавад?
2. Чаро шоир Ватанро ба модари меҳрубон монанд кардааст?

Дарси 3.

ВАТАН – МОДАР

Ин калима барои ҳар як инсони соҳибақл азизу муқаддас аст, зеро Ватан ва модар барои мо яктост. Агар модар моро ба дунё оварда тарбия карда бошад, Ватан ба канораш ҷой додаву зиндагӣ бахшидааст. «Ватан» калимаи арабӣ буда, маънои ҷойи таваллуд ва нашъунамо ба ҳисоб меравад. Бинобар ин муҳаббат ба Ватан аз нишонаҳои ахлоқи поки инсонист. Мо муҳаббатомонро нисбат ба Ватан бо садоқат, қаҳрамонӣ, хизмати содиқона дар роҳи пешрафти он ифода мекунем.

Ватани мову шумо Ўзбекистони соҳибистиқлол аст. Дар он халқҳои гуногунмиллат зиндагӣ мекунанд. Барои ҳамаи онҳо ин Ватани ягона мебошад. Дар ватанамон барои ҳамаи халқҳо шароити таълим ва зиндагии босаодат муҳайёст.

Ватандӯстӣ танҳо бо дӯст доштани зодгоҳи худ маҳдуд намешавад. Барои мо тамоми

Ўзбекистон ватани ягона аст, мисли модар.
 Мо бояд хоку об, кӯху биёбон, гузаштаву
 имрӯзаи онро дӯст дорем. Дар сарзамине
 зиндагӣ ва таҳсилу кору эҷод мекунем, ки
 ҳақиқатан моёи ифтихор ва сарбаландист.
 Аз гузаштагони бошарафи худ ифтихор
 карда, ба оянда бо назари нек менигарем.

Мафҳуми Ватан ва муҳаббати он дар дили
 инсон ҷойгоҳи хос дорад. Ин муҳаббат
 баробари таваллуд ва камолёбии инсон
 дар дили ӯ ҷой мегирад ва ҳар қадар,
 ки калон шуд, ҳисси дӯстдориаш нисбат
 ба Ватан зиёд мешавад, на кам. Бесабаб
 нест, ки мавзӯи Ватан дар эҷодиёти шои-
 ру нависандагони гузаштаю имрӯза мақоми
 бузург доштааст. Онҳо бо навиштаҳояшон
 муҳаббат ва дӯстдории худро нисбат ба
 Ватан баён карда, ба ин васила меҳри Ва-
 танро дар дили хонанда бедор кардаанд.

Касе, ки Ватанро дӯст дорад, барои гул-
 гулшукуфии он босадоқат хизмат кунад,
 шахси ватанпарвару ватандӯст ба ҳисоб
 меравад.

Аз «Энциклопедияи бачагон»

Савол ва супоришҳо

1. Мо чаро Ватанро дӯст медорем?
2. Ватандӯст гуфта киро меғӯянд?
3. Дар мавзӯи «Ватан – модар» фикратонро мустақилона ба устодатон ва ҳамсинфатон гуфта диҳед.

Дарси 4.

ЎЗБЕКИСТОН

Ўзбекистон, мулки ҷоноҷони мо,
Шодии мо, чеҳраи хандони мо.
Боғи мо, кӯҳсори мо, бўстони мо,
Ту азиз астӣ зи ҷисму ҷони мо.

Мо, ҷавону пир, фарзанди туем,
Мо ҳама фарзанди дилбанди туем,
Тоҷику ўзбек чу шохи як дарахт,
Асрҳои аср пайванди туем.

Ўзбекистон, ифтихори мо туй,
Кишвари доимбаҳори мо туй.

Салим Кенча

Зарбулмасалҳо

Аз дӯсти нодон душмани доно беҳ.

* * *

Хоксорӣ зинати инсонист.

Савол ва супоришҳо

1. Барои чӣ шоир Ўзбекистонро чун қисму қон азиз гуфтааст?
2. Дар шеър боз кадом чиҳатҳо тасвир ёфтааст?
3. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 5.

ВАТАНИ БУЗУРГОН

Ўзбекистон бо шоиру олимони арбобони бузурги худ ба дунё машҳур аст.

Яке аз бобоёнамони Амир Темур қорҳои зиёди ободонию бунёдқори ба амал баровардааст. Ӯ мадраса, сарой ва роҳҳо созонда, боғҳои хеле зебо барпо кунонидааст.

Амир Темур ҳар як ваҷаб замини Ватанро ҳимоя қардану эъзоз намуданро омӯзонидаст.

Мирзо Улуғбек низ ситораҳои осмонро шуморида, чӣ гуна қойғиршавии онҳоро муайян қардааст.

Алишер Навоӣ бошад, шеърҳои асарҳои бисёр навиштааст.

Абӯалӣ Ибни Сино донишманд ва табиби бузург буда, ҳамаи халқҳои дунё ӯро мешиносанд ва эҳтиром мекунанд.

Қутлибека Раҳимбоева

Савол ва супоришҳо

1. Дар бораи аҷдоди бузургамон чиҳоро дониста гирифтед?
2. Аз аҷдоди машҳурамон боз киҳоро медонед?
3. Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Зарбулмасал

Инсон бо одоб,
Ватан бо Офтоб хуш аст.

ЧИСТОН

Гирд гирдакаш найзаҳо,
Дарунаш пури тилло.

Дарси 6.

ВАТАН

Эй Ватан, ҳонам Ватан, ҳонам Ватан,
Қиблаи уммеду армонам, Ватан.

Мулки озодипарастони баор,
Пораи ҳон, асли имонам, Ватан...

Шӯҳрати ту дар ҳаҳон овоза шуд,
Посдори шӯҳрату шонам, Ватан...

Бе ту беморам надорам роҳате,
Зарраҳокат гашта дармонам, Ватан.

Ин замини зарфишонат зарнисор,
Баҳри олам кони эҳсонам, Ватан.

Бишнавед, бо фахр мағӯяд Асад,
Мулки обод – Ўзбекистонам, Ватан!

Асадулло Шукуров

Савол ва супоришҳо

1. Шоир дар бораи Ватан чиҳо гуфтааст?
2. Чаро шоир Ватанро пораи чон ва асли имон мегӯяд?

Дарси 7.

ВАСФИ ВАТАН

Васфи ту Ватан – Модар
Аз шавқ ҳама хонем.
Аз дидаву дил беҳтар,
Имрӯз туро донем.
Зебо ватани мой,
Гулбоғи дилорой.
Пурзӯру тавоноӣ,
Машҳур ба дунёӣ.

Боқӣ Раҳимзода

Зарбулмасал

Хушбахт он, ки хизмати
халқ кунад.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро шоир Ватанро модар номидааст?
2. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 8.

РАФИҚ

Маънои дӯст рафиқи меҳрубон, дилсӯз ва ғамхор аст. Дар мамлакати мо Ёзбекистон дӯстии устувор барқарор гаштааст. Ҳама зану мард, пиру барно бо як нияту орзу, бо як мақсад аҳлона кор ва зиндагӣ мекунанд. Ин аз они ман, ин аз они ту, ин кори ман, ин кори ту вуҷуд надорад. Ҳама барои як кас, як кас барои ҳама меҳнат мекунанд. Зеро аз як даст садо намебарояд. Арраро ду кас кашад, чӯб тезтар бурида мешавад. Занбарро як кас бардошта наметавонад. Одамон аз як гиребон сар бароранд, ҳатто кӯҳро зада талқон мекунанд.

Аз ин рӯ, ҳеҷ гоҳ дӯстро фаромӯш на-
кунед. Ин калимаи мӯътабарро ҳурмату
эҳтиром намоед. То метавонед, дӯсти бис-
ёр пайдо намоед. «Ҳазор дӯст кам аст, як
душман бисёр» – мегӯянд дар халқ.

Лекин дӯсти ҳақиқӣ бошад. Рӯякӣ дӯстӣ
накунед. Дӯстатон чӣ хел ҳурмат кунад,
шумо ҳам ҳамон қадар ҳурмат кунед. Ба
дӯст хиёнат накунад.

Ҳоҷӣ Содиқ

Савол ва супоришҳо

1. Шумо дӯстӣ гуфта чиро мефаҳмед?
2. Чаро «Ҳазор дӯст кам аст, як душман бис-
ёр» мегуфтаанд?

Дарси 9.

ТОҶИКИ МАН

Худ гӯ, ки миёни мо
Кай тафриқа афтадаст?
Ин ваҳдати халқи мо
Мерос зи аҷдод аст.

Бар қуллаи ҳар матлаб
Бо ту бирасад дастам.
Ту тоҷики ман ҳастӣ,
Ман ўзбеки ту ҳастам.

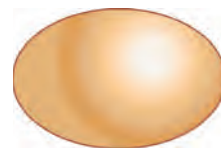
Ҳамсоияи ҳамқисмат,
Ҳамфикру ҳамоҳангем.
Андар чамани даврон
Чун ду гули якрангем.

Аз субҳи сафои мо
Рӯҳи падарон шод аст.
Аз аҳду вафои мо
Дил хурраму обод аст...

Машраб Бобоев

ЧИСТОН

Дар як коса ду хел хӯрок.

Зарбулмасал

Ватан озод – мардум дилшод.

Савол ва супоришҳо

1. Барои чӣ шоир дӯстии байни халқҳои тоҷику ўзбекро аз бобоён мерос мондааст гуфтааст? Чӣ хел?
2. Чаро ин ду халқро забон дигару якдил мегӯянд?
3. Шеърро хонед ва маънидод кунед.

Дарси 10.

ЯГОНААСТ ВАТАНИ ТУ

Ватан гуфта чиро мегӯянд?

Яке аз донишмандон: «Он ҷое, ки дар он хок хуни нофат рехтааст», – гӯяд, ду-юмашон: «Манзили одамоне, ки он ҷоро ту эҳтиром мекунию дӯсташон медорӣ!» – мегӯяд.

Барои инсон ҳаво, Офтоб, об, нон ва падару модар чӣ қадар азиз бошад, Ватан ҳам ҳамон қадар азиру мӯътабар аст. Модар – Ватан аз хоке, ки дар он ҷо модари

мо зиндагӣ мекунад, оғоз меёбад. Муҳаббат ба Ватан гуфта, муҳаббат ба ҳамин хок, ба ҳамин диёри модарӣ, ба дашту саҳроҳои он, ба баландию пуштаҳои он ва ба кӯҳҳои сарсабзи он доштаамонро мефаҳмем.

Хуршед Даврон

Зарбулмасалҳо

Булбул чаманро дӯст дорад,
Одам – Ватанро дӯст медорад.

* * *

Ақли солим – дар ҷисми солим.

* * *

Озодӣ – ободист.

* * *

Сухани ширин аз асал ширин.

* * *

Одоб – зинати инсон аст.

Савол ва супоришҳо

1. Ватан гуфта чиро мегӯянд?
2. Барои инсон чизи аз ҳама азиз чӣ будааст?
3. Муҳаббат ба Ватан аз чӣ оғоз меёбад?
4. Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 11.

БАЧАГОНИ ХУШБАХТЕМ

Мо бачагонем,
Хушбахту хандон.
Озоду шодем,
Дар ин гулистон.

Сулҳу амонӣ,
Мақсади моён.

З-он зиндагонӣ,
Шавад дурахшон.

Шаббода бигзар,
Аз кишвари мо.
Ба бачаҳо бар,
Суруди моро.

Салимшо Ҳалимшо

Зарбулмасалҳо

Об ҳасту ободонӣ, хок ҳасту зиндагонӣ.

* * *

Устод дар сабақ, таом дар табақ.

Савол ва супоришҳо

1. Сулҳу амонӣ ба мо чӣ медиҳад?
2. Зарбулмасалҳоро маънидод кунед.
3. Шеърро ифоданок хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 12.

НОНИ САМАРҚАНД

(Ривояти халқӣ)

Меғӯянд, ки замоне, яке аз подшоҳони Бағдод ба нони Самарқанд ҳавасаш меояд. Ӯ қарор медиҳад, ки дар пойтахти мамлакаташ тайёр кардани ин гуна нони бомазаро ба роҳ монад. Бо ҳамин мақсад аз Самарқанд нонвойҳои аз ҳама машҳурро даъват кардааст. Баъд, амр намудааст, ки: «Барои дар Бағдод пухтани нони Самарқанд ҳама чиз ва шароитро муҳайё намоянд». Вазирон амри подшоҳро иҷро мекунанд. Устои самарқандӣ гуфтааст, ки аз шаҳри Самарқанд хок оварда, лой карда, аз он дар ҷойи мувофиқ танӯр сохтан лозим аст. Гуфтаи устори иҷро мекунанд. Пас, усто меғӯяд, ки ҳезум овардан лозим. Ин талаб ҳам иҷро мешавад. Ниҳоят, аз орду оби Самарқанд оварда, ҳамир мекунанд. Хуллас, ҳама чиз тайёр мешавад ва аз ин подшоҳ низ бохабар буд. Ӯ нонвойро ба наздаш даъват намуда, «ҳама чизҳои даркорӣ тайёр шудааст, акнун корро сар кун», – меғӯяд. Аммо нонвой, бахшиш пурсида меғӯяд, ки ҳанӯз ҳама чиз тайёр нест. Аз ин подшоҳ дарғазаб мешавад: «Ба ту боз чӣ лозим? Ҳама чиз тайёр шуд-ку!», меғӯяд ӯ. Нонвой

пешакї медонистааст, ки хоҳиши подшоҳро иҷро карда намешавад. Аммо ӯ аз гуфтани ин ҳақиқат аз подшоҳ метарсид. Агар нонвой «илоҷи ин кор нест», – гӯяд, подшоҳ ӯро мекушад. Бинобар ин нонвой шартӣ охирино мегӯяд. «Акнун, ҳазратам, фақат ҳавою офтоби Самарқанд бошад, бас, он гоҳ корро сар мекунам ва нонро ба танӯр часпонам ҳам мешавад», – гуфта нонвой худро аз ҷазо халос мекунад.

Зарбулмасал

Кӯҳ бо қуллаи баландаш машҳур,
одам бо хирадаш.

ЧИСТОН

Кӯҳ асту санг надорад,
Замин асту хок надорад.
Ҷангал асту дарахт надорад,
Баҳр асту об надорад.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро яке аз подшоҳони Бағдод нони Самарқандро дар Бағдод тайёр карданӣ мешавад?
2. Ҷумлаи «Фақат ҳавою офтоби Самарқанд бошад, бас» чӣ маъно дорад, фаҳмонида диҳед?
3. Ривоятро хонед ва мазмунашро нақл карда диҳед.

Дарси 13.

СУРУДИ СУЛҲ

Бахту нишоти мо бубин,
Тоза ҳаёти мо бубин.
Дар раҳи сулҳ устувор
Азму суботи мо бубин.

Сулҳ – садоқати замон,
Сулҳ – умеди модарон.
Сулҳ – ливои дӯстӣ,
Сулҳ – ҳаёти ҷовидон!

Сулҳ ба мо сафо диҳад,
Давлати бебаҳо диҳад.
Кишвари мо барои сулҳ
Дар ҳама ҷо садо диҳад.

Сулҳ – садоқати замон,
Сулҳ – умеди модарон.
Сулҳ – ливои дӯстӣ,
Сулҳ – ҳаёти ҷовидон!

Олимхон Исмаилов

Зарбулмасал

Агар хоҳӣ қадри ту баланд гардад, қадри
мardум шинос!

Савол ва супориш

1. Сулҳ чӣ маъно дорад?
2. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 14.

КАБЎТАР

(Ҳикоя)

Як кабўтари хаткашон будааст. Вай ҳангоми дар осмон парвоз кардан, то ма-софаи дур дам нагирифта мепаридааст. Он кабўтари бечора рӯзе ба доми як подшоҳ афтида, пару болаш шикаст мехӯрад. Шоҳ кабўтарро бисёр азоб дода, онро ба қафас меандозад. Як рӯз кабўтар аз қафас озод шуда, бо шодию хурсандӣ ба осмон парвоз карда, ба сӯи ватанаш роҳ гирифтааст. Ин кабўтари бахтиёр бо тамоми ғайраташ парида, роҳи якчандрӯзаро дар фурсати кам тай кардааст. Лекин дар натиҷаи ҷангу хунрезихои одамон ватани ӯ, яъне лонаи вай вайрон шуда будааст. Кабўтар ҳангоми ба ватанаш омадан, лонаашро наёфта, дар атрофи лонааш давр зада мепаридааст. Одамон бошанд, дар болои бом дона по-шида, ўро ба дом афтонданӣ мешаванд. Аммо кабўтар ба ҳилаю найранги онҳо

эътибор надода, лонаашро ҷустуҷӯ мекардааст. Вай бисёр парвоз карда, ниҳоят лонаи вайроншудаашро пайдо мекунад. Ӯ бо эҳтиёткорӣ ва шодию хурсандӣ ба лонааш даромада, ба муроду мақсадаш мерасад.

Агар эътибор дода бошед, ҳатто барои парранда ҳам аз қасри боҳашамати дигарон дида, лонаи вайроншудаи ҳудаш беҳтар будааст.

*Аз достони “Саҳди Искандарӣ”-и
Алишер Навоӣ*

Савол ва супоришҳо

1. Кабӯтар чӣ хел аз қафас озод мешавад?
2. Вай чӣ хел лонаашро пайдо мекунад?
3. Аз ҳикоя чӣ хулоса баровардед?
4. Ҳикояро хонед ва мазмунашро нақл карда диҳед.

Дарси 15.

АДАБ БО ҲАМСОЯГОН

Агар пурсанд, ки адаб бо ҳамсоягон чанд шарт дорад, бигӯй – сездар.

Аввал бо ҳамсоягон ба лутфу меҳрубон бошад. Дуюм, насиҳат ва маслиҳатҳои неки худро аз онҳо дарег надорад. Сеюм, агар

ҳамсоя бадӣ кунад ҳам, ўро беобрӯй на-
кунад. Чаҳорум, он қадар ки тавонад, ба
ҳамсоягон мададгор бошад ва онҳоро ҳимоят
кунад. Панҷум, бори худ ба онҳо наниҳад,
балки борашонро бардорад. Шашум, агар
некӣ карда бошад, ба онҳо миннат накунад.
Ҳафтум, агар аз онҳо фоидае бинад, шукр
гӯяд. Ҳаштум, агар ночор ва мӯҳтоҷ бо-
шанд, то ҷое ки метавонад, ба онҳо мадад
кунад. Нӯҳум, аз болои онҳо шикоят наку-
над. Даҳум, агар дастафрозӣ (асбоб, олот)
талабад, ба хушдилӣ ба онҳо бидиҳад.
Ёздаҳум, фарзандони хурди ҳамсоягонро
бинавозад. Дувоздаҳум, дар ғаму шодиашон
шарик бошад. Сездҳум, ҷӯйбор, пайраҳа
ва дариҷаи муштарак (умумӣ, шарикӣ)-ро
бо ҳам ба дӯстӣ бубинад.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

Пандҳо

Алоқае дар дунё шадидтар аз меҳр ба
Ватан нест.

Афлотун

* * *

Агар хоҳӣ беҳтарини халқ бошӣ, чизе аз
халқ дарег мадор!

Унсурулмаолии Кайковус

Савол ва супоришҳо

1. Адаб бо ҳамсоиягон чанд шарт доштааст?
2. Шумо бо ҳамсоияҳоятон чӣ гуна муносибат мекунед?
3. Матнро хонед ва мазмунашро гуфта диҳед.

Дарси 16.

БА ДУХТАРАМ

Аз хоби ноз бархест,
Боғи ману баҳорам,
Табрик гуфта бо ид,
Биншаста дар канорам.

– Иди ту ҳам, муборак!
Гуфтам ба чехраи шод.
Кай толеи ту метофт
Гар ман набудам озод...

Дар мулки дилбари мо,
Модар наяст мазлум,
З-ин рӯй дар лабонат
Гул мекунад табассум.

Пурнур хонаи мост,
Мову ту комгорем,
Аз бахти хеш, ҷонам,
Мо шиквае надорем.

Ман ҳар саҳар сӯйи кор
Оям, ту сӯйи мактаб,
Бикшода роҳи уммед,
Равшан чароғи матлаб.

Осон ба даст н-омад,
Моро ҳаёти фирӯз,
Бахти туро ниғаҳбон
Бошад Ватан шабу рӯз.

Мулки муаззами мо
Ғамхораи ману туст.
Ҷуро чу модари худ
Медор, ҷони ман, дӯст.

Зулфия

Савол ва супоришҳо

1. Дар Ватани мо духтарону модарон чӣ гуна зиндагӣ мекунанд?
2. Шеър ба кадом мавзӯ бахшида шудааст?
3. Шеърро хонед мазмунашро нақл карда диҳед.

Дарси 17.

ТОМИРИС – ҲИМОЯТГАРИ ВАТАН

(Ривояти халқӣ)

Аз замонҳои қадим бобоёни мо ҳар як порча заминро муқаддас ва азиз донистаанд. Онҳо барои хоки Ватан ҷони худро фидо кардаанд. Халқи мо фарзандони

часури худро фаромӯш намекунад. Дар ин бора чунин ривояте ҳаст:

Шоҳи Эрон – Куруш ба малика Томирис ҷанг эълон мекунад. Малика хунрезиро намехоҳад. Писари Томирис Спарангис аз модараш рухсат пурсида, ба майдони ҷанг медарояд ва душманро торумор мекунад. Аммо Куруш бо найранг Спарангисро асир мегирад.

Томирис барои хуни фарзандаш қурбон шудани халқашро намехоҳад. Томирис ҷанг-ҷӯии Курушро дида, бо мақсади ғимоя кардани Ватан ва халқи худ ба мубориза бармехезад. Томирис дар ҷанг Курушро мағлуб месозад.

– Эй, Куруш, ту ҳеҷ гоҳ аз хуни инсон сер нашуда будӣ, – мегӯяд Томирис, – мана, акнун туро хуни бегуноҳон гирифт ва ба чунин ҳолат афтодӣ...

Савол ва супоришҳо

1. Чаро Куруш писари Томирис Спарангисро асир гирифт?
2. Томирис Курушро чӣ хел мағлуб кард?
3. Шумо боз номи кадом қаҳрамонҳои ватандӯстро медонед?

Дарси 18.

ЧАМЪБАСТ ВА МУСТАҲКАМКУНИИ МАВЗЎЪҲОИ ГУЗАШТА

Зарбулмасалҳо

Одами бекор – дарахти бебор.

* * *

Давои ғазаб хомӯшӣ аст.

* * *

Зинати шахс ба илму ҳунар аст.

* * *

Дониш чароғи ақл аст.

* * *

Илм болотар аз ибодат аст.

Панд

Аз донишманде пурсиданд:

– Дар илм ба ин дараҷа чӣ гуна расидӣ?

Гуфт:

– Ҳар чӣ надониستم, аз пурсидани он
ор надоштам.

ЧИСТОН

Гар даҳонаш во шавад,
Бӯи хуше пайдо шавад.

Ребус. Бо ёрии сарҳарфи расмҳои
поёни зарбулмасали пинҳонкардашударо
ёбед.

ТИРАМОҲИ ЗАРНИСОР, ХИРМАНАШ ҚАТОР-ҚАТОР

Шўҳрати бисёр дорад, тирамоҳ,
Номи лангардор дорад, тирамоҳ.

Дарси 19.

ФАСЛИ ТИРАМОҲ

Тирамоҳ яке аз фаслҳои зеботарини сол мебошад. Дар ин фасл баргҳои дарахтон ранги тиллоиро мегирад. Кори деҳқонон дар боғу полизҳо бисёртар мешавад.

Рӯзи якуми сентябр, рӯзи аввали тирамоҳ аст. Якуми сентябр яке аз ҷашнҳои пуршукӯҳ, рӯзи мустақилии мо мебошад. Вай аз 31-уми август – рӯзи охирини тобистон сар карда, пешвоз гирифта мешавад. Рӯзи истиқлолиятро тамоми мардуми Республикаамон ботантана ҷашн мегиранд. Дуюми сентябр бошад, соли нави хониш сар мешавад ва ин рӯзро «Иди дониш» меғоянд.

Тирамоҳ барои Ўзбекистони мо фасли пухтупази меваҳо ба ҳисоб меравад. Дар киштзорҳо ҳамаи меваҳо ба мисли зардолу, шафтолу, себу анор, харбузаю тарбуз, анҷиру хурмо ва ғайраҳо мепазанд. Бобоёнамон беҳуда, «Тирамоҳ файзи дастархони инсон», нагуфтаанд. Дар миёнаҳои ин фасл дар диёрамон ҷашни Меҳргонро истиқбол мегиранд. Дар фасли мазкур ҳама нозу неъматҳо дар рӯи дастархон муҳайё ме-

шавад. Дар рӯйи сабзаву алафҳо ҳар саҳар шабнам рехта, ба ҳусни ин фасл ҳусн зам мекунад. Дар охирҳои тирамоҳ ғунучини зироат ва меваю сабзавотҳо ба охир расида, заминҳо шудгор карда мешаванд. Гандумҳои даравидаро дар як ҷо ҷамъ карда, бо камбайн ё кам-кам ба зери пойи говҳо партофта, майда мекунанд. Дар ин вақт шабҳо суруди «Майдаё-майда»-и хирманкӯбҳо ба ғӯш расида, ба кас завқу шавқ мебахшад. Онҳо аз ҳосили ҷамъкардашон шоду хурсанд гашта, ҳар гуна сурудҳоро замзама мекунанд. Ғунучини пахта ҳам дар пахтазорон тамом мешавад. Барои ба зимистон тайёрӣ дидан одамон меваҳои хушккардашонро ба як ҷо ҷамъ мекунанд. Дар миёна ва охири ин фасл ҳаво қадре хунуктар шуда, борон ва гоҳе барф ҳам меборад. Кабкҳои дарӣ бошад, аз таъсири хунукӣ аз кӯҳҳои баланд ба пастхамиҳо pariда омада, ба ҷойҳои гарм мераванд. Дар тирамоҳ аввал зоғҳои сиёҳу ало ва дигар паррандаҳо pariда меоянд. Онҳо зимистонро дар ҳамин ҷо мегузаронанд.

Қутлибека Раҳимбоева

Савол ва супоришҳо

1. Дар фасли тирамоҳ, оё табиатро мушоҳида кардаед?
2. Дар ин фасл кадом ранг бештар ба чашм намоён мешавад?
3. Чаро тирамоҳро файзи дастархони инсон мегӯянд?
4. Тирамоҳ аз дигар фаслҳо чӣ фарқ дорад?
5. Матнро хонед ва фикри худро дар бораи ин фасл баён кунед.

Дарси 20.

ҶАШНИ МЕҲРГОН

Меҳргон яке аз қадимтарин идҳо буда, миёни мардуми ўзбеку тоҷик ва дигар халқҳо расм шудааст. Он рӯзи баробаршавии шабу рӯзи тирамоҳӣ буда, ба 22-юми октябр рост меояд. Доир ба пайдоиши ҷашни Меҳргон ривоятҳои гуногун мавҷуданд. Аз рӯйи маълумоти Абӯрайҳон Берунӣ Фаридун ба муносибати ҳабс намудани Заҳҳок дар кӯҳи Дамованд базме барпо карда, ба ҷашни Меҳргон асос гузошта будааст.

Меҳргон баробари инкишофи деҳқонӣ пайдо шудааст ва онро баъди ғунучини ҳосил ид мекардаанд. Деҳқонон ба пешвози Меҳргон ҳашар мегузаронидаанд, сару либоси

нав мепӯшидаанд, сайру базмҳо меорос-
таанд. Меҳргонро аҷдодамон бо танта-
на ҷашн мегирифтаанд. Онҳо дар рӯзҳои
Меҳргон ҳамеша ба ҳамдигар меҳрубониҳо
намуда, ба корҳои якдигар ёрӣ мерасони-
даанд ва аз ҳоли ҳамдигар хабар гирифта,
ғамхориҳо мекардаанд.

Дар замони мо бошад, ба ҷойи Меҳргон
Иди ҳосил пайдо шуд. Меҳнаткашон ҳар
сол баъди ҷамъоварии зироат Иди ҳосил
мегузаронанд, ки он қисме аз унсурҳои
қадимии ҷашни Меҳргонро дар бар меги-
рад. Рӯзҳои ҷашн дар шаҳру деҳот бозиҳои
варзишӣ – бузкашӣ, гӯштингирӣ, камонварӣ
ва ғайраҳо барпо мегарданд.

Аз «Энциклопедияи адабиёт ва санъат»

Зарбулмасалҳо

Бе меҳнат роҳат нест.

* * *

Харбуза аз харбуза гирад ранг, ҳамсоя аз
ҳамсоя панд.

Савол ва супоришҳо

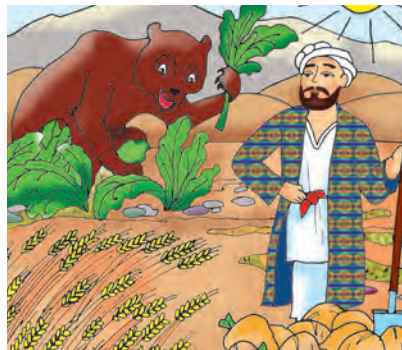
1. Ба ҷашни Меҳргон кӣ асос гузоштааст?
Онро аҷдодони мо чӣ гуна ҷашн мегирифтаанд?
2. Дар бораи ин ҷашн боз чӣ ҳақиқат медонед,
нақл кунед.

Дарси 21.

ДЕҲҚОН ВА ХИРС

(Афсонаи халқӣ)

Рӯзе як деҳқон ва хирс гандум коштанд. Тирамоҳ ҳосилро тақсим карданд. Дар вақти тақсимкунӣ деҳқон барои ҳудаш қисми бо-
лояшро гирифт. Ба хирс решаашро дод. Зимистони дароз деҳқон нону самбӯса хӯрд, лекин хирс бо гуруснагӣ рӯз гузаронд. Ба-
ҳор омад, онҳо шалғам коштанд. Тирамоҳ омад, шалғамҳо калон шуданд. Хирс акнун дар вақти тақсимот хост, ки қисми болои ҳосилро ги-
рад. Деҳқон розӣ шуд. Дар вақти тақсим деҳқон решаҳо, яъне шалғамҳоро гирифт. Ба хирс қисми боло, яъне алафҳоро дод.

Зарбулмасалҳо

Тут пухту ҷав расид,
Нони деҳқон ба лаб расид.

ЧИСТОН

Боло арра, поён арра,
Миёнаш гӯшти барра.

(ноғез)

Савол ва супоришҳо

1. Деҳқон ва хирс чӣ кор карданд?
2. Деҳқон дар вақти тақсимот чӣ гуна ҳиларо кор фармуд?
3. Афсонаро бодикқат хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 22.

РАФИҚИ БЕВАФО

Ду рафиқ буданд: яке Одил, дигаре Саид. Маслиҳат карда ҳарду ба сафар баромаданд. Дар роҳ ба онҳо саги дайдуе ҳамроҳ шуд. Ҷӯраҳо ҳар ҷо, ки нишаста ғизо меҳӯрданд, поре нон ва ё устухоне ба саг мепартофтанд. Рӯзи сеюм роҳзанҳо ба онҳо ҳуҷум карданд. Саид, ки буздилу тарсончак буд, гурехт. Одил натарсид, балки ҳудаш танҳо муқобили роҳзанҳо ҷангид. Саг тарафи Одилро гирифт. Ҷаҳида пойи яке аз дуздонро газид. Пойи дигареро ҳам хуншор кард. Роҳзанҳо гурехтанд.

Одил бо саг роҳашро давом дод. Саид аз кучое пайдо шуд. Изҳори пушаймонӣ карда нон хост. Одил нонро ба саг дод ва гуфт: «Аз рафиқи бевафо – саги бовафо беҳтар».

Хусайн Воизи Кошифӣ

ЧИСТОН

Аз қассоб ошно дорад,
Ба баққол равуо дорад.
Ба тан ҷомаи заррин,
Ба сар саллаи симин.

Савол ва супоришҳо

1. Одил ва Саид кучо рафтанд ва дар роҳ ба онҳо чӣ воқеа рӯй дод?
2. Маънои мақоли «Аз рафиқи бевафо – саги бовафо беҳтар»-ро шарҳ диҳед.
3. Ҳикояро хонед ва мазмунашро нақл карда диҳед.

Дарси 23.

ПАХТАИ МО

Пахтаи саҳрои мо –
Нукраю тиллои мо,
Аз баҳри Модар – Ватан
Ганчи ноадои мо.

Аз оғози навбаҳор
Пахтакор ояд ба кор.
Гар ниҳоле бемадор,
Меравад аз ў қарор.

Андар айёми тамуз
Меҳнати ў шабу рӯз,
Ҳар кӯраки пахтаро
Хандонад ҳамчун арӯс...

Наримон Бақозода

ЧИСТОН

Вақте ояд зимистон,
Надорад парвое он,
Хоби баноз дорад,
Дурудароз дорад.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро пахтаро ганчи ноадо мегӯянд?
2. Шоир дар ин шеър боз дар бораи чиҳо маълумот додааст? Фаҳмонида диҳед.

Дарси 24.

ТИРАМОҲИ ЗАРНИСОР

Дар фасли тирамоҳ на-муди киштзорҳои пахта ба назар боз ҳам зеботар менамояд. Пахтаҳои аз таъсири нури Офтоб кушодашуда, гӯё ҷило медиҳанд. Ин манзара аз омадани тирамоҳ дарак медиҳад.

Дар моҳи аввали тирамоҳ меваҳо ба мисли нок, себ, шафтолу, ангур, анҷир ва анор пухта мерасанд. Сабзавот ва тарбузу харбузаҳо сероб мешаванд. Корҳои ғунучини ҳосил сар мешавад.

Ҷонварон бошанд, дар баробари алафҳо ҷаву гандум ва меваҳоро истеъмол мекунанд. Ин ба онҳо барои дар зимистон қувват ҷамъ кардан ёрдам медиҳад. Вақте ки тирамоҳ меояд, турнаю фароштурук ва дигар паррандаҳо аз Ватани мо ба ҷойҳои гарм парида мераванд.

Аз «Роҳнома»

Савол ва супоришҳо

1. Дар матн оиди моҳи аввали тирамоҳ чӣ гуфта шудааст?
2. Мазмуни матнро мустақилона нақл карда диҳед.

Дарси 25.

ПАХТАЗОРИ ЗУМУРРАДГУН

Тобистони гарми тоқатфарсо гузашту аз пасаш тирамоҳи «заррин» омад. Пахтазори зумуррадгун ба чамани садбарги сафед табдил шуд. Пахтачинҳо, ки аксарашон дар тан ҷелаки сафед ва дар сар тўппии чустӣ доштанд, ҳар бегоҳ халтаву қанорҳои пуро аз пахтазор бароварда, ба хирманҷой мерехтанд ва албатта, саркорро ба ҳалқа гирифта, бо хушҳолӣ меғуфтанд:

– Чунон пахтае шудааст, ки саркорako, бо чидан адо намешавад, мо ин хел ҳосилро ҳеч ёд надорем.

– Ин пахта не, ин арақи ҷабини шумо, бародарҳо. Пахтарo ба завод супорида, тухмашро гашта мегирем. Ин пахта киروي меҳнат кардан аст, – мефаҳмонд саркор.

Шодон Ҳаниф

Савол ва супоришҳо

1. Пахтачинҳо саркорро ба миён гирифта, бо хушҳолӣ чӣ мегуфтанд?
2. Чаро пахтаро «тиллои сафед» мегӯянд, он чӣ маъно дорад, фаҳмонда диҳед.

Дарси 26.

ҶАМЪБАСТ ВА МУСТАҲКАМКУНИИ МАВЗЎЪҲОИ ГУЗАШТА

Дар кроссворди зерин номи кадом меваҳои тирамоҳӣ дода шудааст?

МАКТАБИ МАН – МАСКАНИ ИЛМУ АДАБ

Биёед, эй рафиқон, дарс хонем,
Ба бекорию нодонӣ намонем.
Ба олам ҳар касе бекор гардад,
Ба чашми аҳли олам хор гардад.

Садриддин Айни

Дарси 27.

МУБОРАК

Муборакат бод
Китоби гулдор.
Ҳамеша онро
Тоза ниғаҳ дор.

Ба шавқу шодӣ
Равӣ дабистон,
Бихон ба кӯшиш
Панди бузургон.

Ба ту китобат
Дониш физояд,
Роҳи ҳаётат
Равшан намояд.

Бо роҳи осон
Равон шавӣ ту,
Фарзанди неки
Замон шавӣ, ту.

Ҳабиб Фақир

Зарбулмасалҳо

Одобрo аз беодобрo омӯз.

* * *

Хати зебо – ҳусни инсон.

Савол ва супоришҳо

1. Чарo китoб роҳи инсонро равшан менамундааст?
2. Барoи фарзанди неки замон шудан чӣ корҳo кардан лoзим аст?
3. Шеърo аз ёд кунед ва маънояшро нақл карда диҳед.

Дарси 28.

УМРАТОН ОБ БАРИН ДАРОЗ ШАВАД

Рустаму Роҳат аз мактаб бармегаштанд. Ногоҳ чашмашон ба мўйсафеди дардманде афтод, ки дар хараки канори роҳ базўр нишастааст. Фаҳмиданд, ки аҳволи мўйсафед бад аст, ҳамоно наздаш рафтанд.

– Бобо, чӣ шуд ба шумо? – пурсид Рустам.

– Ягон қоятон дард мекунад? – пурсид Роҳат.

– Об, бачем, об, – базўр овоз баровард мўйсафед.

Рустам тозон рафта як пиёла об овард. Обро нўшида, мўйсафед каме ба худ омад.

– Боракалло, бачаҳоям, боракалло, умратон об барин дароз шавад, – дуо кард мўйсафед. – Акнун рафтан гиретон, ман камтар дамавро гирифта, ба хона меравам.

Ҳоҷӣ Содик

Зарбулмасалҳо

Надонистан айб нест,
Нахондан айб аст.

ЧИСТОН

Як падару як модар,
Боқӣ ҳама бародар.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро Рустаму Роҳат ба назди мӯйсафед рафтанд?
2. Онҳо ба мӯйсафед чӣ хел ёрӣ расонданд?
3. Мӯйсафед ба онҳо чӣ гуфт?

Дарси 29.

КИТОБ

Бар ман сабақ додӣ, китоб,
Гул дар табақ додӣ, китоб.
То орзуҳои маро,
Аз ҳар варақ додӣ, китоб.
Ту ҳамдами сози манӣ,
Ду боли парвози манӣ.
Дар хонаву дар мактабам,
Ҳамроҳу ҳамрози манӣ.
Ман мисли ҷон донам туро,
Рӯҳу равон донам туро.
Бар ман, ки мебахшӣ сурур,
Пайваста мехонам туро.

Нӯъмон Розик

Зарбулмасалҳо

Сухан шунидан адаб аст.

* * *

Илм бе баҳс намешавад.

ЧИСТОН

Чист он лӯъбати писандида,
Атласи бешумор пӯшида.

Савол ва супоришҳо

1. Шоир китобро барои чӣ «ту ҳамдами сози манӣ» гуфтааст?
2. Оё китоб ба инсон ҳамроҳу ҳамроз шуда метавонад?
3. Шеърро ифоданок хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 30.

КҶДАКИИ ИБНИ СИНО

(Ривояти халқӣ)

Ибни Синои яксоларо канизаке дар бағал гирифта, аз назди мактабхона мегузаштааст. Синои кӯдак овози мактаббачаҳоро шунида, ба мактаб рӯ оварда қанотак задааст. Кани-

зак ўро ба мактабхона бурдааст. Ибни Сино дарси мактабдорро шунида, чеҳрааш шод шудааст. Мактабдор пай бурдааст, ки кўдак дарси ўро бодикқат гўш мекунад. Баъд дар ин хусус ба шогирдонаш гуфтааст. Онҳо бовар накардаанд. Мактабдор Ибни Синоро дар паҳлўяш гирифта, як шогирдашро наздаш чеғ зада, бо вай дар бораи ҳар гуна гапу ҳодисаҳои бемаънию беҳуда баҳс кардааст. Ибни Сино афташро турш карда, аз мактабдор рўй гардондааст.

Мактабдор як шогирди дигарашро чеғ зада, бо вай баҳси илмӣ кардааст. Ибни Сино сўҳбати онҳоро бодикқат гўш карда, чеҳрааш кушода шудааст.

Мактаббачаҳо ҳақ будани муаллимашонро фаҳмида, аз ӯ узр пурсидаанд.

Зарбулмасал

Аз шахси нодон ҳама гурезон.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро Синои кўдак овози мактаббачаҳоро шунида, ба мактаб рӯ оварда қанотак задааст?
2. Байни мактабдор ва Сино чӣ воқеа рўй додааст?
3. Ривоятро хонед ва мазмунашро ба ҳамсинфонатон нақл карда диҳед.

Дарси 31.

ФАРЗАНДИ ҚОБИЛИ МАН

Фарзанди қобили ман,
Вазифаи ту хондан.
Акнун китоб меҳонӣ,
Ҳарфи бисёр меҳдонӣ.
Ҳар рӯз, ки мактаб раvӣ,
Боз донотар мешавӣ.
Ҳикояву афсона,
Аз ҳар даvру замона,
Дар китобҳо бисёр аст,
Хонданро надеҳ аз даст.
Ҳар кас, ки босавод аст,
Хушбахту доим шод аст!

Аъзам Сидқӣ

Зарбулмасал

Оламро Офтоб, одамро илм равшан ме-
кунад.

Панд:

Луқмони Ҳакимро гуфтанд:
– Адаб аз кӣ омӯхтӣ?

Гуфт:

Аз беадабон: ҳар чӣ аз эшон (онҳо), дар
назарам нописанд омад, аз он парҳез кар-
дам.

Савол ва супоришҳо

1. Шоир ба хонанда чӣ гуфта мурочиат намудааст?
2. Дар шеър чиҳо тасвир ёфтааст, як-як бо ёрии омӯзгоратон таҳлил кунед.
3. Шеърро ифоданок хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 32.

КҲ ГУНАҲҚОР?

Сайфиддин ва Саид ном ду бародар буданд, ки ҳарду дар як мактаб меҳонданд. Сайфиддин ҳамеша чизҳои худро парешон мекард. Рӯзе дафтари худро ба рӯйи хона бепарвоёна партофта буд. Саид дафтари бародари худро сиёҳ кард. Пагоҳӣ дар мактаб муаллим дафтари Сайфиддинро дида, ўро айбдор шуморида, ҷазо дод.

Шабона Сайфиддин ба модари худ аз Саид шикоят карда гуфт: «Ба сабаби бадкирдории ў ман ҷазо дидам, бисёр хичолат кашидам».

Модараш гуфт: «Дар ин кор бародарат гунаҳкор нест, балки худат гунаҳкор. Чаро, ки ту ҳамеша чизҳои худро парешон мекунӣ ва саришта наменамоӣ. Агар дафтару кито-

батро ба дасти худ саришта кунӣ, касе ба чизи ту ҳалал расонида наметавонад. Масал аст, ки «чизи худро эҳтиёт кун, ҳамсоятро дузд магир».

Садриддин Айни

Зарбулмасалҳо

Нодон ба кори худ ҳайрон

* * *

Мактаб — киштӣ, илм — баҳр.

ЧИСТОН

Аз дур дидам, зар дидам,
Ба дасти заргар дидам.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро муаллимаш Сайфиддинро ҷазо дод?
2. Сайфиддин аз додарааш ба кӣ шикоят кард?
3. Модарааш ба Сайфиддин чӣ гуфт?
4. Аз ҳикоя чӣ хулоса баровардед?
5. Зарбулмасалҳоро аз ёд кунед ва маъно-яшро гуфта диҳед.

Дарси 33.

МАКТАБАМ

Мактабам, нури дидагонам ту!
Мактабам, умри ҷовидонам ту!
Мисли модар муҳибу ғамхорӣ,
Мактабам, ёри меҳрубонам ту!

Мактабам, эй макони илму фан,
Мактабам, зебу ҳусни ин гулшан,
Меҳри ту дар дилам макон дорад
Мактабам, эй рафиқи ҷонам ту...

Гулчеҳра Сулаймонова

Зарбулмасалҳо

Нодон кор наёбад, бекор ош.

* * *

Аз дилозор ҳама безор.

ЧИСТОН

Ҳавзи сангин,
Оби рангин,
Мори печон,
Гули хандон.

Савол ва супоришҳо

1. Шоир чаро мактабро нури дидаю умри ҷовидон гуфтааст?
2. Шеърро бо ёрии омӯзгоратон таҳлил карда, аз ёд кунед.

Дарси 34.

РАФИҚИ БАД

(Ҳикоя)

Рӯзе ду рафиқ Яҳё ва Мадёр аз байни кӯҳҳо мегузаштанд. Нохост ба онҳо як хирси калон дучор омад.

Мадёр бисёр тарсид ва давида ба болои дарахт баромад.

Яҳё гурехта натавонист ва худро ба мурда андохта хобид.

Хирс омада пой ва рӯйи Яҳёро бўй карду рафтан гирифт.

Мадёр аз дарахт поён фуромада хандиду гуфт:

– Хирс ба гӯшат чӣ гуфт?

Яҳё чунин ҷавоб дод:

– Хирс гуфт, одаме, ки дар вақти мусибат рафиқи худро партофта мегурезад, рафиқи бад аст.

Панд

Ду кас кору меҳнати беҳуда бурданд ва кӯшишу ҳаракати бефоида карданд: яке аз он мол ҷамъ карду нахӯрд ва дуюмӣ омӯхту ба он амал накард.

Зарбулмасалҳо

Ҷабри устод беҳ зи меҳри падар.

* * *

Мояи бузургӣ илму адаб аст,
на аслу насаб.

ЧИСТОН

Ҷомаи ӯ ҳафтранг,
Мӯзаҳояш сурхранг.

Савол ва супоришҳо

1. Бо ду рафиқ чӣ ҳодиса рӯй дод?
2. Чаро Мадёр ба дарахт баромад?
3. Яҳё чӣ кор кард?
4. Шумо ба ҷойи Мадёр мебудед чӣ кор мекардед?
5. Ҳикояро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 35.

КАФТАР ВА ДАФТАР

«Панҷ» орад агар Амон,
Қарсак занад дафтараш.
Хона омадан замон,
Рақсад аҷаб кафтараш.

«Ду» орад агар Замон,
Монад аз гап дафтараш.
Аз дасти вай обу дон
Кай меҳӯрад кафтараш?

«Панҷаш» ба гӯши Амон,
«Аз бозӣ намон!» гӯяд.
«Ду» ранҷида аз Замон,
«Хона шину хон!» гӯяд.

Бинад ин рӯйи Амон,
Бинад он рӯйи Замон.
Кафтараш гӯяд ҳамон:
«Зинда бод аълочиён!»
Сафар Барно

Зарбулмасалҳо

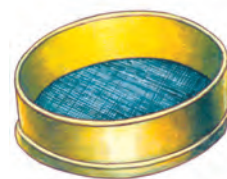
Дар ҳифзи илм бикӯш, на дар ҷамъи китоб.

* * *

Доно аз паси кори худ давад, нодон аз паси умед.

ЧИСТОН

Худаш якто,
Чашмаш садто.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро дафтари Амон қарсак мезадаасту кафтараш рақс мекардааст?

2. Барои чӣ дафтари Замон аз гап мондаю кафтараш аз дасти ӯ обу дон намехӯрдааст?

Дарси 36.

ДЎСТИ МАН

Ман бо ӯ ҳастам
Аз хурдсолӣ дӯст,
Ҳамроҳу ҳамдам
Ҳар ҷо бо ман ӯст.

Ба ҳар саволам
Ҷавобаш тайёр,
Шавам дар олам
Бо он бахтиёр.

Хонаи моён
Онро макон аст.
Ба ман доим он
Ёрирасон аст...

Номи дӯсти ман
Чӣ бошад? Дарёб!
Номи дӯсти ман
Мебошад китоб.

Бобо Ҳоҷӣ

Зарбулмасал

Нодон гап занад, доно панд мегирад.

ЧИСТОН

Як умр дар паси дар,
Саргарми хонапойӣ,
Берухсаташ ба хона,
Ҳаргиз намедаройӣ.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро шеър «Дӯсти ман» ном дорад?
2. Барои чӣ китоб ба инсон ёрирасон мешу-дааст?
3. Шеърро аз ёд кунед ва мазмунашро нақл карда диҳед.

Дарси 37.

МУАЛЛИМИ МО

Ҳар субҳи фирӯз
Хурсанду хандон,
Ба сӯи мактаб,
Равем шитобон.

Қабул намояд
Бо меҳри тоза,
Дар саҳни мактаб
Моро ҳамеша

Муаллими мо,
Муаллими мо.
– Салом муаллим!
Гӯем аз одоб.

Салом, бачаҳо! –
Гардонад ҷавоб.
Убайд Раҷаб

ЧИСТОН

Худаш кулӯла,
Дарунаш ковок.
Парад ба ҳар сӯ,
Сабуку чолок.

Савол ва супоришҳо

1. Моро пеш аз ҳама дар саҳни мактаб кӣ қабул менамояд?
2. 1-уми октябр чӣ гуна рӯз аст?
3. Ба фикри Шумо омӯзгоратон аз кадом тўҳфаатон шод мешавад?

Дарси 38.

ОФТОБ ВА ОДОБ

Хуб аст Офтоб,
Ё ки беҳ Одоб?
Офтоб диҳад нур,
Одоб чӣ? Ҳузур.

Барои лола,
Хуб бошад, Офтоб.
Баҳри бачагон,
Хуб бошад, одоб.

Офтоб набошад,
Олам шавад тор.
Одоб набошад,
Одам шавад хор.

Намоён шавад,
Дар кӯхҳо Офтоб.
Бо салом – алейк,
Намояд одоб.

*Пӯлод Мӯъмин
(Тарҷумаи Озармеҳр)*

Зарбулмасал

Аз китоб ҳарф не, дониш ҷӯй.

Савол ва супоришҳо

1. Офтоб хуб аст ё одоб?
2. Офтоб барои инсон чӣ меодааст?
3. Одоб ба инсон барои чӣ зарур аст?
4. Шеърро ифоданок хонед ва аз ёд кунед.

Дарсҳои 39–40.

АЗ ЁДАМ БАРОМАД

Муаллима аз Парвина вазифаи хонагиро пурсид. Парвина дирӯз андармони бозӣ шуда, дарсашро нахонда буд.

Вай ба муаллима бо сари хам ҷавоб дод:
– Тайёр карда будаму дафтарам дар хона мондааст.

Муаллима гуфт:

– Дигар аз ёдат набарояд.

Парвина баъд аз дарс боз бо даву този бозӣ машғул шуд. Модар аз кор омада, ўро сарзаниш кард.

– Парвинаҷон, о ту духтари калон-ку! Аз мактаб омада, чаро либосҳоятро иваз накардӣ?

Парвина гунаҳкорона ҷавоб дод:

– Аз ёдам баромадаст.

Модар бо меҳр сари духтарашро сила карду гуфт:

– Фаромӯш кардан нағз не. Одам либоси мактабиро дар мактаб мепӯшаду либоси хонагиро дар хона.

– Фаҳмидам...

– Фаҳмида бошӣ бисёр нағз.

Модар ба дасти Парвина халтаеро доду гуфт:

– Ин халтаро ба хонаи Акрамино бурда деҳ, духтарам.

– Хуб шудааст.

Парвина халтаро аз дасти модараш гирифт ба ошхона бурда монд ва боз ба бозӣ машғул шуд.

Бегоҳ аҳли оила дар сари дастархон хӯрок меҳӯрданд, ки Акрам даромада омад. Вай пас аз салому алейк дар назди остона истоду гуфт:

– Барои халта омадам. Ба падарам зарур шуда монд.

Модар ба сӯйи Парвина чашм дӯхту ба Акрам гуфт:

– Парвина набурд?

– Не, набурдааст, хола...

Парвина саросемавор аз дур ҷавоб дод:

– Мебарам гуфта будаму сонӣ аз ёдам баромад.

Падараш нимҳазлу нимҷиддӣ пурсид:

– Пагоҳӣ чӣ хӯрда будем, дар ёдат ҳаст?

– Намедонам.

Якбора тарси падару модар зиёд шуд. Модар хавотиромез гуфт:

– Метарсам, ки духтарамон боз бемор нашуда бошад.

– Воҳима накун, – модарро тасалло дод падар. – Ҳеҷ воқеа нашудааст. Ба ҳар ҳол, пагоҳ як ба духтур бар...

Парвина аз духтуру духтурхона сахт метарсид. Барои ҳамин ҳам зуд ба назди падару модараш омаду гуфт:

– Ба ёдам омад, пагоҳӣ нону қаймоқ хӯрда будам. Дигар ҳеҷ чиз аз ёдам намебарояд, либоскашӣ ҳам, дарстайёркунӣ ҳам...

Бахтиёри Ҷумъа

Зарбулмасалҳо

Баракат дар ҳаракат аст.

* * *

Адаби мард беҳтар аз тиллои ўст.

Савол ва супоришҳо

1. Сабаби фаромӯшхотирии Парвина чӣ будааст?
2. Кадом хислатҳои Парвина ба шумо маъқул на-шуд? Чаро?
3. Ҳикояро хонед ва маънидод кунед.

Дарси 41.

БАҲОНаИ ЗҶР

Аз дарси ҳисоб,
Ман ҳастам қимоб.
Ба ҳалли мисол,
Надорам ҳеч тоб.

Муаллими мо,
Аз рӯйи одоб.
Бихонед гӯяд,
Камтар карда хоб.

Баҳонаам зӯр:
Надорам китоб.
Дар рӯзи санҷиш,
Мешавам бетоб.

Дилрабо Насимӣ

Зарбулмасалҳо

Шифои нодонӣ пурсиш аст.

* * *

Олим ва толиби илм дар кори хайр шариканд.

ЧИСТОН

Аспе дорам Ҷафокаш,
Равғану об хӯрокаш,
Ҷаву алаф нахӯрад,
Набошад ҳеҷ озораш.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро донишомӯз аз дарси ҳисоб қимоб будааст?
2. Кадом хислатҳои донишомӯз ба шумо писанд наомад? Чаро?
3. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 42.

ЧАМЪБАСТ ВА МУСТАҲКАМУНИИ МАВЗЎҲОИ ГУЗАШТА

Зарбулмасалҳо

Ба андозаи гилеми худ по дароз кун.

* * *

Ҳеч давлат беҳ зи ақлу илм нест.

* * *

Офати сухан дурӯғ аст.

ЧИСТОН

Аз кӯҳ баромад мири ганда,
Сар то қадамаш чомаи чанда.

Ребус. Аз сарҳарфи расмҳои
поёни муайян кунед, ки кадом зарбулма-
сал ҳосил мешавад.

ФАСЛИ ЗИМИСТОН ОМАД, БАРФИ ДУРАХШОН ОМАД

... Барфи калон бесадо,
Мекунад моро нидо!
Тўйе аҷаб шуд ба по,
Кўча пур аз бачаҳо

Барфи калон бор-бор,
Туро будем интизор.

Гулчеҳра Сулаймонӣ

Дарси 43.

ЗИМИСТОН

Дар моҳи декабр дар диёрамон ҷойи тирамоҳи тиллоиро фасли зимистон ишғол мекунад. Боғу саҳроҳои бепоён барфпӯш мешаванд. Ҳама ҷоро хунукӣ фаро мегирад.

Дар зимистон донҳои дар замин кошташуда, дар зери барф безарар истода, ях намекунанд. Дар фасли баҳор бошад, барфҳо об шуда замин сероб мешавад ва барои серҳосил шудани замин ёрӣ мерасонад. Дону муғчаҳои дарахтон бороҳат ба хоб мераванд. Дар ин фасл хирсу қашқалдоқ ва калтакалосу хорпуштакҳо низ дар хонаҳояшон осуда хоб мераванд.

Дар фасли зимистон, хусусан, дар моҳи декабр тез торик мешавад. Рӯзҳо кӯтоҳу шабҳо дароз мешаванд.

Аз «Солнома»

Савол ва супориш

1. Фасли зимистон аз кадом моҳ оғоз мешудааст?
2. Дар ин фасл ҳайвонҳо чӣ кор мекардаанд? Одамон чӣ?
3. Матнро хонед ва оиди фасли зимистон фикратонро баён кунед.

Дарси 44.

РАФИҚИ ЗИМИСТОН

Аввалҳо бо омадани фасли зимистон дасту пойҳоям ях карда, ба ягон кор даст заданам намеомад. Рафиқонам ба барфбозӣ ҷеғ зананд, «Дар ин хунукӣ чӣ ҳаст?» гӯён ҷавоб меодам. Бо баҳонаҳои зиёд роҳи ба мактаб нарафтаниро ҷустуҷӯ мекардам.

Як рӯз саҳарӣ падарам ба тарафи ман нигоҳ карда гуфтанд:

— Канӣ, либосҳои варзишиатро пӯш-чӣ, акнун ҳар рӯз бо тарбияи бадан шуғл меварзем.

Ноилоҷ ба берун баромадам. Падарам чӣ хел ҳаракат кунанд, ман ҳам ҳамон хел ҳаракат мекардам.

Баъд аз гузашти вақт гӯё ҳаво гарм шуд:

— Имрӯз ҳаво гарм шуд-мӣ, дада? — пурсидам обу ҳаворо нафаҳмида.

— Эҳ писарам, — хандиданд падарам, — имрӯз ҳам ҳаво чун шабона хунук аст. Фақат имрӯз аз сабаби ҳаракат карданат ба танат гармӣ давид. Писарам, ту аз қаҳри зимистон натарс. Баръакс, ҳамин фасли зеборо бо барфу сардиаш ба худат ҳамчун рафиқ қабул кун. Ана дар ҳамон вақт аз ин фасл наметарсӣ. Пас хондан ва корхоятро ҳам

дар вақташ иҷро карда метавонӣ. Баъд ҳар сол онро ёд карда, мунтазир мешавӣ.

Аз ҳамин рӯз сар карда, варзиши пагоҳӣ ба машғулияти дӯстдоштаам ва фасли зимистон бошад, ба рафиқи наздикам табдил ёфт.

Шахло Ҳасанова

Зарбулмасалҳо

Меҳнати тобистон — роҳати зимистон.

* * *

Сари дарахти мевадор ҳам аст.

* * *

Барфи сафед мераваду рӯйи сиёҳи замин мемонад.

* * *

Сабр кунӣ аз ғӯра ҳалво мепазад.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро қаҳрамони ҳикоя фасли зимистонро дӯст намедошт? Падараш ба ӯ чӣ сабақ дод?
2. Шумо дар фасли зимистон вақти холиатонро чӣ хел мегузаронед?
3. Матнро хонед ва мазмунашро нақл карда диҳед.

Дарсҳои 45–46.

ЁРДАМЧИИ БОБОИ БАРФӢ

Шаби соли нав дар мактаб навбатдор будам. Пагоҳӣ дарвоза тақ-тақ кард. Баромада нигоҳ кунам Бобои барфӣ. Ришаш ҳам, кулоҳаш ҳам, халтаи дар пушташ буда ҳам сап-сафед барф. Бечора бисёр хунук хӯрдааст, гӯён ба дарун таклиф кардам.

– Ман аз хунукии қаҳратун ҳам наметарсам, – гуфт Бобои барфӣ. Сипас ба зал даромада мақсадашро гуфт. – Ба мактаб-тон барои гузаронидани Соли нав – иди арча омадам.

– Бисёр хуб, бисёр хуб! Бачаҳо низ шуморо интизорӣ мекашиданд. Арчаро низ оро дода мондаанд, – гуфтам.

– Дарро кушода монед. Ёрдамчиӣ ман меояд.

Бобои барфӣ бачаҳоро интизор шуда, дар назди арчаи орододашуда рост истод. Бачаҳо гапзанон даромада омаданд.

– Салом, Бобои барфӣ! – дод заданд онҳо баробар.

– Салом! Соли наватон муборак шавад!

– Раҳмат, бобо.

– Ман ҳоло ба бисёр ҷойҳо рафта нам лозим. Ба ҷойи ман ёрдамчиам Робот мео-

яд. Вай ниҳоят машинаи ақлнок аст: мисол кор мекунад, суруд месарояд, шеър меҳонад, ба ҳама гуна савол тез ҷавоб дода метавонад.

Сипас Бобои барфӣ аз кисааш як асбобро гирифта, ба он нигоҳ карда «Робот», «Робот» гуфт.

Аз дар овози «дуд-дуд» шунида шуд. Баъд «Лаббай» гӯён Роботи пастқад даромада омад.

– Акнун бо бачаҳо бозӣ карда шин, – гуфт Бобои барфӣ.

– Чӣ фармояд иҷро мекунам.

– Чӣ хел хонданашонро низ пурс. Хонандагони бо баҳои аъло меҳондагири ба иди арчаи шаҳр гирифта меравем, – гуфт.

Робот ба бачаҳо нигоҳ карда:

– Аълочиён ба пеш бароянд, – таъкид кард.

Салим ва Эргаш сурх шуда, худашонро ба қафо гирифтанд. Алӣ, Қодир, Ўткур ва Амон як қадам ба пеш баромаданд. Робот онҳоро санҷида дид.

– Панҷ карра панҷ? – пурсид Робот.

– Понздаҳ, – гуфт Амон.

– Ҷавобат бад! – гуфт Робот.

– Бисту панҷ! – гуфт Алӣ.

– Ёфтӣ, офарин!

Робот журнали синфро ҳам оварда буда-
аст. Онро аз назар гузаронида, ба баъзе
хонандагон нигоҳ карда, бо афсӯс сарашро
чунбонд. Ба баъзеҳо нигоҳ карда, «Офа-
рин» гуфта монд. Ба Алӣ шоколади калон
низ тӯҳфа кард.

Сипас Робот:

– Агар саволатон бошад, ба ман ҳам
диҳед ва маро ҳам санҷида бинед, – гуфт.

Амон якум шуда савол дод.

– Се маротиба панҷ?

– Понздаҳ, – гуфта ҷавоб дод Робот.

– Ўзбекистон чӣ хел ҷой аст? – гуфта
савол дод Алӣ.

– Ўзбекистон кишвари ҷаннатмакон, оро-
ми ҷон, кони тиллои сафед аст, – гуфт
Робот.

– Офарин, – гӯён дод зад Ўткур.

Робот ба бисёр саволу чистонҳои бача-
гон ҷавоб дод.

Иди соли нав ҳам гузашта рафт, лекин
бачагон ҳақиқӣ набудани Роботро, дар роли
вай хонандаи аълохони синфи 3 «А» Ко-
мил бозӣ карданаширо то ҳол намедонанд.

Маҳмуд Муродов

Зарбулмасалҳо

Кам-кам хӯру ҳамеша хӯр.

* * *

Нафси бад – балои чон.

ЧИСТОН

Аз ин чо то Ҳисор,
Меравад қатор-қатор.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро Бобои барфӣ ба мактаб омад?
2. Бачаҳо бо Бобои барфӣ дар хусуси чӣ сӯҳбат карданд?
3. Байни Робот ва бачаҳо чӣ гуфтугузор шуд?
4. Матнро бо диққат хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 47.

СЕҲРИ ТАБИАТ

Табиат сеҳри дигар кард имрӯз,
Ҳавои мӯътадил шуд сард имрӯз,
Чи шавқу шодие овард имрӯз,
Зимистон шуд, зимистон шуд, зимистон!

Шуда гаҳ ғунча, гоҳе карда пар боз,
Намуда зоғакон ҳар сӯй парвоз.

Суруде медиҳанд ин гуна пардоз:
Зимистон шуд, зимистон шуд, зимистон!...

Биборад барфи зебо, хуш биборад!
Ҷаҳонро бо тариқи нав нигорад.
Ба мо ҳам барф рӯҳи тоза орад.
Зимистон шуд, зимистон шуд, зимистон!

Ҷӯра Ҳошимӣ

ЧИСТОН

Худаш намебинаду ба дигарон
роҳ нишон медиҳад.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро дар зимистон табиат сеҳри дигар мекунад?
2. Дар ин фасл одамон ва паррандагон чӣ кор мекунанд?
3. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарсҳои 48–49.

ОДАМ ДАР ЗЕРИ БАРФ

(Ҳикояи воқеӣ)

Содиқҷон барои овардани ҳезум ба ҷангал рафт. Бӯрони саҳт сар шуд, роҳро барф

гирифт. Содиққон роҳи ҳаррӯзаро гум кард. Роҳро наёфту ба тарафи дигар равон шуд.

Баъд аз чанд вақт Содиққон монда шуда, аз шамоли сахту сард хунук хӯрд. Вай бе-мадор шуда, аз болои хар ба рӯйи барф афтиду ба чуқурие ғелид. Баъд аз лаҳзае барф ўро гӯр кард.

Хар камтар истоду дид, ки соҳибаш нест, худаш ба ҳавлӣ баргашт.

Аз ҳавлӣ чанд кас ба ҷустуҷӯи Содиққон баромад. Онҳо Содиққонро дар ҷангал ва наздикии он хеле кофтанд, вале наёфтанд... Бо дили ғамгин ба хона баргаштанд.

Қариби бегоҳ шикорчие савори асп бо сагаш аз назди ҷангал мегузашт. Саги вай, ки пеш-пеш мерафт, ба нишебӣ фаромада, як ҷойро бўй кард. Баъд бо ду пойи пешаш барфро кофтан гирифт. Шикорчӣ «Ин чӣ бошад?» гуфту ба саг наздик омад. Вай дид, ки аз ҷойи кофтаи саг кам-кам буг мебарояд.

Шикорчӣ аз асп фурумаду ба пеши саг рафт. Дурусттар нигоҳ карда дид, ки сару рӯйи бачае намоён аст. Бача ночунбон ме-хобид. Шикорчӣ Содиққонро шинохт. «Писари Розикқон-ку» – худ ба худ гуфт ў.

Вай бо чолокӣ дасту пойи бачаро аз барф халос кард. Ба пешонӣ ва рӯйи Со-

диққон бо кафаш тез-тез барф молид. Баъд аз чанд дақиқа Содиққон ба ҳуш омада, нолиш кард.

Саги шикорчӣ аз кори худ бисёр хурсанд шуд. Вай дар гирди соҳибашу Содиққон дум ликонда, давр мезад ва бо пойҳояш барфбозӣ мекард. Содиққон, ки ба ҳуш омад, шикорчӣ сабаби ин ҷо афтодани ўро пурсид. Содиққон бо овози паст ҷавоб дод:

– Ба ҳезум мерафтам. Аз болои хар ғалтиданамро медонаму дигарашро не...

Ҳаво кам-кам торик мешуд... Шикорчӣ Содиққонро ба асп савор кард. Онҳо ба сӯйи деҳа равон шуданд. Ў Содиққонро ба хонаашон бурда, ба падару модараш су-пурд. Вай ба онҳо воқеаро нақл кард.

Падару модари Содиққон аз некии шикорчӣ хеле хурсанд шуданд. Онҳо ба шикорчӣ аз таҳти дил миннатдорӣ баён на-муданд, ки вай фарзанди ягонаашонро аз марг наҷот додааст.

Анвар Эшонҷонов

ЧИСТОН

Шаб пур бошад, нур резад,
Рӯз, ки шуд мегурезад.

Савол ва супоришҳо

1. Содиқзон барои чӣ ба ҷангал мерафт?
2. Падару модари Содиқзон аз кори неки кӣ хурсанд шуданд?

Дарси 50.

АЗ КУЧО БОРИД ШАКАР?

Шаҳру деҳаро нигар,
Хобида зери шакар.
Дар ҷаҳон анборе ҳаст.
Оё калон ин қадар?

Не шакару орд аст он,
Дастагул асту марҷон.
Шадда баҳорон карда,
Дар шоҳаи дарахтон.

Не, гул ҳам не, барф аст он,
Барфи нармаку сафед.
Аз он ояд бўйи нон,
Чунки дунё боумед!

Султон Ҷаббор

Зарбулмасалҳо

Забони хушам посбони сарам,
Забони бадам мерасад бар сарам.

* * *

Агар хоҳӣ ҳама дӯсти ту бошанд, кинаи мардум бар дил магир!

Савол ва супоришҳо

1. Шоир барои чӣ шаҳру деҳа зери шакар хо-бидаю дар ҷаҳон анбори калоне ҳаст гуфтааст?
2. Чаро шоир аз осмон шакару орд ва даста-гул меборад гуфтааст? Оё ин фикр дуруст аст? Чаро?
3. Шеърро хонед ва мазмунашро гуфта диҳед.

Дарси 51.

ТҶҲҒАИ БОБО

Дар иди арча
Ман шеър хондам.
Дар рақсу бозӣ
Ақиб намондам.
Ба ман чапак зад
Бобои Барфин,
Бигуфт: – Офарин,
Бачаи ширин!
Кӯлвори худро

Даррав кушод ӯ.
Хирсаки аҷиб
Тӯҳфа бидод ӯ.
Калидчаашро
Тоб диҳӣ агар,
Мекунад бозӣ,
Меҷунбонад сар.
Ҳар гаҳ хирсакам
Рақсе намояд,
Бобои Барфӣ,
Ба ёдам ояд.

Алӣ Бобоҷон

Зарбулмасалҳо

Ғайрат пагоҳӣ, ризқаш бегоҳӣ.

* * *

Ҷаҳл хоб асту илм бедорӣ.

ЧИСТОН

Аз ин ҷо то Бухоро хона дорад,
Басе нуқлу мавизу дона дорад.

Савол ва супоришҳо

1. Шумо ҳам аз Бобои барфӣ оё тӯҳфа гирифтаед?
2. Байтҳои ба худатон маъқули шеърро аз ёд кунед.

Дарси 52.

БОБОИ БАРФИИ РАССОМ

Пагоҳӣ хеста бидам, ба тиреза касе гул кашидааст.

– Оҳо, ин қадар хушрӯ! – гуфтам аз хурсандӣ.
– Модарҷон, бинед, ба тиреза касе гул кашидааст.

– Бобои барфӣ кашидагист, – гуфтанд мода-рам табассум карда.

– Бобои барфӣ омад-мӣ? Барои чӣ манро нахезондед? – гуфтам.

– Ҳа, Бобои барфӣ омада буд. Мана ба ту тӯҳфаҳои бисёр партофта рафт. «Бахтиёр хуб хонда истодааст-мӣ, баҳоҳояш чӣ хел?» гуфт. Рӯзномаатро дида, ба ту «офарин» гуфт ва таъриф кард. «Фақат ҳусни хаташ он қадар хушрӯ не, расмҳои кашидааш ҳам нопурра, ранг накарда будааст» гуфт.

Ман бо зудӣ дафтарамро кушода дидам. Дар ҳақиқат ҳусни хатам ба худам маъқул нашуд. Расмҳои кашидаамро дида, худам шарм кардам.

– Модарҷон, Бобои барфӣ боз меояд-мӣ?

– «Албатта, боз меоям» гуфта рафт.

– То омадани Бобои барфӣ ман ҳусни хатамро дуруст мекунам. Акнун тоза ва зебо менависам, расмҳоро хушрӯ ранг карда мемонам, гуфтам. Баъд расмҳои тирезаро бо диққат тамошо кардам. Онҳо хеле хушрӯ ва нозукона кашида шуда буданд.

– Модарҷон, Бобои барфӣ рассоманд-мӣ?

– Ҳа, – гуфтанд модарам. – Бобои барфӣ боз гуфт, ки «Бахтиёр табиятро бисёртар мушоҳида кунад, барои чӣ тиреза дар тобистон ях накарда, дар зимистон ях карданаширо гуфта диҳад», гуфт.

Барои чӣ ин тавр шуданаширо ман низ фикр карда мондам?

Ҷамила Ҳайдарова

Зарбулмасал

Илм хоҳӣ такрор кун,
Ҳосил хоҳӣ шудгор кун.

Савол ва супоришҳо

1. Ба тирезаи Бахтиёрино кӣ гул кашида будааст?
2. Бобои барфӣ рӯзномаи Бахтиёрро дида, чӣ гуфта будааст?

Дарси 53.

ФАРДОИ ФИРЎЗ

Меборад барфи сафед,
Қалби замин пурумед.
Тар мешавад лаби он,
Зи шахди васли осмон.

Дар марзаи қалби он,
Тухми умед аст ғалтон.
Пагоҳ фасли баҳорон,
Борида сели борон...

Чу мисли парчами мо,
Шафақрангу хушнамо.
Ба меҳнат даъват кунад,
Ҳар яке ғайрат кунад.

Мамлакат обод шавад,
Қалби мадум шод шавад.
Беҳ шавад имрӯзи мо,
Фардои фирӯзи мо.

Асад Гулзодаи Бухороӣ

ЧИСТОН

Дар дунё кадом бобой,
Ҳаргиз наменӯшад чой.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро шоир шеърро «Фардои фирӯз» номида-
аст?

2. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 54.

ҲИЛАИ РҶБОҲ

(Афсонаи халқӣ)

Рӯбоҳи фиребгаре буд. Дар фасли зимистон ин сӯ – он сӯ рафту хӯрок кофт, вале чизе пайдо накард. Ба хонаи одамон наздик шуда, мурғ дуздидан хост, ки сағҳои деҳа ўро аккосзанон пеш карданд. Рӯзи дигар боз дар фикри хӯрок шуд. Намедонист, ки чӣ кор кунад. Рӯбоҳ худ ба худ гуфт: «Ман, ки фиребгарам, чаро аз фиреб кор нагирам?»

Дар болои пуштаи кӯтале, ки он ҷо барфҳо об шуда буданд, зоғҳои сиёҳу алои бисёр нишаста, зери нурҳои офтоб гарм мешуданд.

Рӯбоҳ ба пушта наздик шуду рӯйи сабзаҳо ғелид. Вай худро ба мурда андохт. Аз кучое селайи зоғҳо парида омаданд. Рӯйи сабзаҳо гашта, дар офтоб гарм мешуданд. Қисме аз онҳо аз байни сабзаҳо кирм ё донае мекофт.

Чанд зоғ гумон карданд, ки рӯбоҳ мурдааст. Бинобар ин ҳам аз рӯбоҳ натарсида, ба вай тамоман наздик шуданд. Зоғи доное ба зоғҳои ҷавон гуфт:

– Наравед, рӯбоҳ зиндааст. Вай шуморо фиреб медиҳад.

Зоғҳои содда боз ҳам ба рӯбоҳ наздик мерафтанд.

Яке аз зоғҳо гуфт:

– Натарсон, ин кайҳо мурдааст. Нафас намекашад.

Ҳамон зоғ болои сари рӯбоҳ истода, хост, ки ба рӯяш нӯл занад. Рӯбоҳи маккор сар бардошту бо чолокӣ ҷаҳид ва зоғро газид. Зоғ байни панҷаву даҳони рӯбоҳ монд.

Ҳамаи зоғҳо аз тарс “қар-қар” гӯён парида рафтанд.

Ҳилаи маккоронаи рӯбоҳ вайро аз гуруснагӣ наҷот дод.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро рӯбоҳ худаширо мурда нишон дод?
2. Рӯбоҳ чӣ хел зоғро дошта гирифт?

Дарси 55.

ЗИМИСТОНИ КҶҲИСТОН

Домани саҳро
 сафед,
 Соҳили дарё сафед,
 Бому дару боғу роғ
 Ҳама, ҳама ҷо
 сафед.

Дар як сӯ чанатозӣ,
 Як сӯ яхмолакбозӣ
 Дар гӯшае дар
 авҷ аст
 Одами барфисозӣ.

Дар оби софи дарё,
 Дар ҷӯйбори боло,
 Аз ях шукуфта гулҳо
 Боби сайру тамошо.

Гаҳ мебарояд
 Офтоб,
 Гаҳ борад барфи
 калон,
 Ҳамчу баҳораш
 дилкаш
 Зимистони кӯҳистон!
Абдураҳим Зафарзода

Зарбулмасал

Адаб бисёр аст, шараф бисёр аст.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро дар зимистон ҳама ҷо сафед мешавад?
2. Дар фасли зимистон Шумо чӣ корҳо мекунад?

Дарси 56.

ҶАМЪБАСТ ВА МУСТАҲКАМУНИИ МАВЗЎЪҲОИ ГУЗАШТА

Зарбулмасал

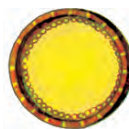
Ваъда додӣ, вафо кун,
Қавл додӣ, иҷро кун.

ЧИСТОН

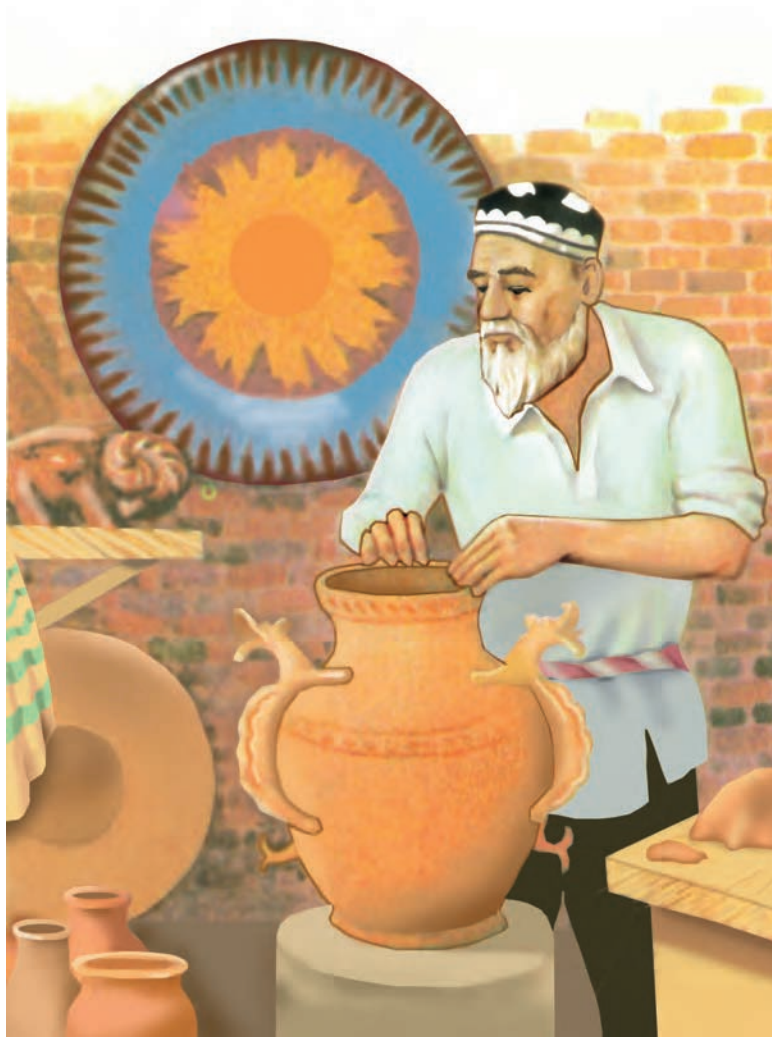
Таг табақ, рӯ табақ,
Миён фатири бенамак.

Ребус. Аз рӯйи сарҳарфи расмҳои поёни
кадом зарбулмасал ҳосил шуданаширо му-
айян кунед.

КАСБУ ҲУНАР – ТОҶИ САР

Кучо беҳунар шуд асири ниёз,
Ҳунарманд ҳар ҷо бувад сарфароз.

Абулқосим Фирдавсӣ

Дарси 57.

ДАСТАШ ГУЛ

Акои Ашӯралӣ
Кулоли моҳир,
Биё, рафтем,
 чӯраҷон,
Ба наздаш ҳозир.

Зи лой афсона
 созад,
Намояд қатор,
Зери нури офтоб
Гул кунад баҳор.

Ана, устои гулдаст
Машғули ҳунар,
Ҳар лаҳза гул
 мерӯяд,
Ба кораш нигар.

Кӯза, табақу коса
Ба ҳама манзур,
Кори дасти ақолам
Маълуму машҳур.

Лойи оддиро шӯрад
Ба мисли ҳамир,
Ҳокашро мекашонад
Аз паси адир.

Бо касби бобоияш
Бо завқу ҳунар,
Номи баланде
 дорад
Марди кӯзагар.

Ҳамидулло Ёқубов

Зарбулмасалҳо

Ҳунар аз нуқраю тиллою зар беҳ,
Ҳунар аз мулку мероси падар беҳ.

* * *

Ҳусни инсон дар меҳнат.

Савол ва супоришҳо

1. Кулол Ашӯралӣ аз лой чиҳо месохтааст?
2. Ҳунар гуфта чиро мефаҳмед?
3. Чор байти шеърро аз ёд кунед.

Дарси 58.

БҶЗИНА ВА ДУРЕДГАР

Рӯзе як Бӯзина (Маймун) дуредгаре (устое)-ро дид, ки ба болои чӯбе нишаста, дар дасташ меҳ дошт, якеашро ба шикофии чӯб мекӯфт, то ки буридани он осон шавад ва роҳи омаду рафт ба арра осон гардад.

Бӯзина дар ин вақт сайру гашт менамуд, ногоҳ дуредгар аз ҷояш хеста ба коре рафт. Бӯзина дарҳол болои чӯб баромада нишаст ва думаш ба шикофии чӯб фуру рафт.

Бӯзина он мехро, ки дар болои чӯб буд, ба ҷойи кӯфтан аз шикофии чӯб кашида гирифт. Вақте ки вай мехро кашида гирифт, ҳар ду тарафи чӯб ба ҳам пайваста шуда, думаш дар миёни чӯб маҳкам монд. Бечора Бӯзина аз дард саҳт менолид ва мегуфт:

Он беҳ, ки ҳар касе ба ҷаҳон
кори худ кунад,
В-он кас, ки кори худ накунад,
нек бад кунад.

Кори ман мева чидан аст, на арра кашидан, пешаи ман тамошои беша аст, на задани табару теша.

Бӯзина ба худ ин суханҳоро мегуфт, ки дуредгар расида омад ва ўро аз ҳалокат раҳонид. Ва аз ин ҷо гуфтаанд: «Кори Бӯзина нест наҷзорӣ».

(Шарҳи мазмуни байт: он коре хуб аст, ки ҳар кас бояд кори метавонистаашро кунад ва агар он касе, ки кори метавонистаашро накарда ба кори наметавонистагаш даст мезанад, кори хубро ҳам вайрон мекунад).

Аз «Калила ва Димна»

ЧИСТОН

Дар тўй ҳама ош хўрданд,
Ў шатта хўрду хурсанд.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро Бӯзина мехро аз шикофии чўб кашида гирифт?
2. Оқибати кори Бӯзина ба чӣ анҷомид?
3. Ҳикояро хонед ва нақл карда диҳед.

Дарси 59.

КОНИ ҲУНАР

Кони ҳунар — усто Амон,
Устои хуби деҳамон.
Месозад ў ҳар гуна чиз,
Аз чўби бурсу чормағз.
Сандуқчаву ҷевону миз,
Тирезаву курсии нағз.
Гар хона пўшонад касе
Дар деҳаи зебои мо,
Ёрӣ диҳад пеш аз ҳама
Устои мо, устои мо.
Кони ҳунар — усто Амон,
Шахси азизи деҳамон.
Ман бо раҳи ў меравам,
Албатта, усто мешавам.

Убайд Раҷаб

Зарбулмасал

Марди боҳунар — хонааш пури зар.

Савол ва супоришҳо

1. Усто Амон чӣ гуна ҳунарҳо доштааст?
2. Ў чӣҳо месохтааст?
3. Шеърро ифоданаок хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 60.

ПОДШОҲ ВА ДУХТАРИ ОҲАНГАР

(Ривояти халқӣ)

Подшоҳе ба оҳангаре фармуд, ки ҷавшани хубе барояш тайёр кунад. Оҳангар ҷавшанро тайёр карда пеши подшоҳ бурд.

Подшоҳ ҷавшанро ба мақсади санҷидан ба замин монд ва бо шамшери худ ба он зад, ҷавшан ду тақсим шуд. Ба оҳангар фармуд, ки:

— Агар бори дигар ҳамин тавр ҷавшан соӣ, сари туро ҳам ду тақсим хоҳам кард!

Оҳангар бо хотири парешон ба хонаи худ рафт ва ин аҳволро ба духтараш гуфт. Духтараш ба падараш маслиҳат дод. Боз ҷавшан созед, ин дафъа ман пеши подшоҳ мебарам. Хулоса, оҳангар ҷавшанро сохт. Духтараш онро пӯшида, шамшереро дар даст гирифта, пеши подшоҳ рафт. Духтар ба шоҳ гуфт, ки акнун ҷавшанро санҷад.

Подшоҳ гуфт:

— Чаро инро пӯшидӣ?

Духтар гуфт:

— Эй подшоҳ, қоида он аст, ки ҷавшанро дар ҷасад месанҷанд, аз ин сабаб пӯшидам.

Ба подшоҳ ин сухани духтар маъқул шуд ва ба ӯ тӯҳфа дод.

Зарбулмасал

Ё фазлу ҳунар бошад,
Ё моли падар бошад.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро подшоҳ ҷавшани оҳангар сохтаро зада ду тақсим кард?
2. Оҳангарро аз марг кӣ халос кард?
3. Ривоятро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 61.

БЕҲУНАР

Аз ҳама пеш аз хобаш
Нонвой духтар мехезад.
Дасту рӯяшро шуста,
Аввал ӯ орд мебезад
Бо хаёли шеъри нав
Шоира хезад аз хоб,
Духтараки шоҳибоб
Сӯйи кор созад шитоб
Духтараки донишҷӯ
Китоб хонад аз саҳар.
Зардӯзи моҳир бо шавқ
Медӯзад тоқии зар
Лек духтари беҳунар
Ҳайрон аст ба чӣ кӯшад,

Аз бозор сақич харад,
Сари кӯча фурӯшад
Маҳбуба Неъматзода

Савол ва супоришҳо

1. Духтари беҳунар бо чӣ кор машғул мешудааст?
2. Духтарони боҳунар ва беҳунар аз ҳамдигар чӣ фарқ доштаанд?
3. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 62.

САЛИМҶОНИ НИМҶОН

Чаро шудӣ, Салимҷон,
Ин қадар сусту нимҷон?
Варам карда меҳобӣ
Доим дар зери айвон?
Салимҷон – нимҷон!..
Ба дарс надорӣ рағбат,
Шустай даст аз меҳнат.
Накунӣ асло варзиш,
Дар дилат дорӣ ғайрат?
Салимҷон – нимҷон!
Ба мисли мо кӯшиш кун,
Бархезу баро берун.
Дар боғи мактаб кун кор,
Чеҳраат гардад гулгун,
Шавӣ паҳлавон!

Пӯлод Мӯъмин

Савол ва супоришҳо

1. Салимҷон чӣ гуна хислатҳо доштааст? Магар ин хислатҳои вай дуруст аст?
2. Чаро ӯ ба дарсу меҳнат ва китобхонӣ рағбат надоштааст? Сабаб дар чист?

Дарси 63.

БОҒБОНИ ХИРАДМАНД

(Афсонаи халқи ўзбек)

Як боғбон се писар доштааст. Писарони вай хеле танбал ва коргурез будаанд. Рӯзе боғбон бемор мешавад. Ӯ писаронашро ба наздаш ҷеғ зада, чунин васият мекунад: «Писаронам, аҷали ман наздик шудааст. Дар даруни боғ як кӯза тилло гӯр карда мондаам. Худатон кофта, байнатон тақсим карда мегиред».

Аз байн якчанд рӯз гузашта, боғбон аз дунё чашм мепӯшад. Писаронаш бошад, барои кофтани тилло замини боғро чунон чаппаю роста мекунанд, ки хоки он мисли хокistar нарму маҳин шуда меравад. Лекин онҳо ба ғайр аз решаи тоқ чизи дигар намеёбанд. Аммо ҳамагон сол токи онҳо чунон ангири бисёр додааст, ки пули он аз якчанд кӯза тилло ҳам зиёд шудааст.

Баъди он писарони танбал донидаанд, ки тилло дар замин не, дар меҳнат будааст.

Савол ва супоришҳо

1. Боғбон ба писаронаш чӣ васият кардааст?
2. Писаронаш кӯзаи тиллоро чӣ хел ёфтаанд?
3. Афсонаро хонед ва мазмунашро гуфта диҳед.

Дарси 64.

РАСМ МЕКАШАМ

Бо чашми рассомӣ кунам,
Бар олами зебо назар.
Созам ба нӯги мӯйқалам
Як олами нав ҷилвагар.

Андар биёбон мекашам,
Нав-нав дарахти сабзсар.
Бигзор гардад ҷӯли хушк,
Табдил ба боғи пурсамар...

Бар домани қутби шимол,
Орам шарори Офтоб.
Аз шӯълаи ҷонпарвараш,
Яхҳои пираш гардад об.

Ман расми кафтар мекашам,
К-он пар занад дар осмон.

Ҳамчун паямбар пайки сулҳ,
Орад барои одамон.

Ман мекашам расми калон,
Ман мекашам расми ҷаҳон.

Рауф Толиб

Савол ва супоришҳо

1. Рассом бо нӯги қалам чихоро тасвир мекардааст?

2. Чаро шоир агар расми кафтарро кашам он пайки, яъне хабари сулҳро меорад гуфтааст?

Дарси 65.

НАМЕЗЕБАД

Барно духтараки хуб,
Лек одати бад дорад.
Шона задан мӯяшро
Ҳаргиз намегузорад.

Аз миёни кокулаш
Ҳар чӣ хоҳӣ, – дарёбӣ,
Хасу нахи рангоранг,
Пари мурғу мурғобӣ.

Писанд намекунад ӯ
Гапи дугонаҳоро.
Канӣ, «шумо фаҳмонед
Ба ин яккраҳа Барно».

Тоқии нав, кафши нав,
Куртаи сурхи атлас
Магарам, ки мезебад
Ба мӯйҳои пури хас?

Гулчеҳра Сулаймонӣ

ЧИСТОН

Бузи бобом тар шудааст,
Сурхаку шаккар шудааст.

Савол ва супоришҳо

1. Кадом ҷиҳатҳои Барно ба Шумо маъқул на-шуд? Чаро?
2. Шеърро хонед ва сифатҳои Барноро байни худ муҳокима кунед.

Дарси 66.

СУРУДИ БОҒБОН

Дилбару зебост касби боғбон,
Кӯҳу саҳро гардад аз вай бўстон.
Ин ҳунарро ман ситоиш мекунам,
Аз дилу ҷон, аз дилу ҷон, дӯстон.
Шод ҳастам, ҳосили дасти маро
Меписандад аҳли ҳар як хонадон,
Себу ангуру анори боғи ман
Гашта машҳури ҷаҳон, эй навҷавон.

Ончунон ман боғҳо барпо кунам,
То шавад аз мева пур рӯйи ҷаҳон.

Боқӣ Раҳимзода

Савол ва супоришҳо

1. Касби боғбонӣ чӣ гуна касб аст?
2. Чаро шоир ин касбро таъриф кардааст?
3. Оё дар боғ ва ҳавлиатон дарахтони мевадор ҳаст?
4. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 67.

БА ХОЛА ЁРӢ ДОДЕМ

Сӯйи ҳавлии хола,
Субҳидам рӯ ниҳодем.
Дар кору бори хона,
Ба хола ёрӣ додем.

Халила хонаҳоро,
Хеле ба тартиб овард.
Тирезаашро Шоир,
Тоза кард аз чангу гард.

Ҳасан барои хола,
Аз чашмасор об овард.
Кундаҳоро кафонид,
Ҳезумашро ғарам кард.

Лутфуллою Баширчон,
Ангиштро мекашонданд.
Ҳама буданд серкор,
Хола буд шоду хурсанд.

Дар гӯшае он қадар,
Ман ҳам нашиштам бекор.
Хурмаро пайдо кардам,
Хӯрдам чурғоти бисёр.

Турсунбой Адашбоев

Савол ва супоришҳо

1. Ба хола киҳо ёрӣ дода будаанд?
2. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 68.

ҶАМЪБАСТ ВА МУСТАҲКАМКУНИИ МАВЗЎЪҲОИ ГУЗАШТА

Панд

Чор чиз ба ҳама халқ нек бошад:

1. Адолату ростӣ;
2. Ақлу хирад;
3. Сабру тоқат;
4. Ҳаёву шарм.

Зарбулмасал

Марди боҳунар хор намешавад,
Ба дўсту душман зор намешавад.

Ребус. Аз сарҳарфи расмҳои поёни су-
хани пандомез ҳосил кунед.

ДАР ОЛАМИ АФСОНАҲО

Афсонаҷон, афсона,
Биё имшаб ба хона,
Бигӯ қиссае рангин,
Биовар хоби ширин...
Зебунисо Файзуллоева

Дарси 69.

РҶБОҲИ БЕДУМ

Рӯзе рӯбоҳе ба доми сайёд афтода, аз он базӯр халос мешавад. Вале думаш канда шуда дар доми сайёд мемонад. Рӯбоҳ чанд рӯз аз шарму ҳаё берун намебарояд. Аммо аз гуруснагӣ маҷбур шуда, ноилоҷ берун мебарояд. Рӯбоҳҳои дигар вайро дида, масхара мекунад. Охир, кадом рӯбоҳ бедум шудааст! Зеби рӯбоҳ дар думаш аст.

Рӯбоҳи бедум фикр карда, фикр карда илоҷи корро ёфтани мешавад. Ў як рӯз ҳамаи рӯбоҳҳоро ҳамроҳ намуда меғӯяд:

— Ана дида истодаед, ки ман дум надорам. Медонед, дум надохтан хуб будааст: аввал ин ки боратон сабук мешавад, баъд тезтар медавед.

Рӯбоҳи пире ба суҳан баромада чунин меғӯяд:

— Эй рафиқи бедум, агар ту думатро дар доми сайёд намондӣ, ин маслиҳатро ба мо намондӣ.

Дар натиҷа рӯбоҳи бедум дар байни рӯбоҳҳои дигар аз шарму ҳаё овораю саргардон як ҳудаш танҳо пинҳон шуда мегаштааст.

Зарбулмасал

Зарра-зарра чамъ шавад, дарё шавад.

Савол ва супоришҳо

1. Чӣ хел думи рӯбоҳ дар доми сайёд монд?
2. Рӯбоҳи пир ба рӯбоҳи бедум чӣ гуфт?
3. Афсонаро бо диққат хонед ва мазмунашро нақл карда диҳед.

Дарси 70.

САГИ НАҶОТДИҲАНДА

Ду писарбача ба заврақ, савор шуданд. Аммо ба мобайни наҳрча рафтанашонро на-
доништа монданд. Тўфоне бархосту завракро
чаппа кард. Бачаҳоро об ба қаъри худ ка-
шидан гирифт. Ин воқеаро саге, ки дар
лаби об меистод, дид. Вай тез худро ба
об партофт. Ў як бачаро аз куртааш ва
бачаи дигарро аз лаби остинаш кашола-
кунон ба соҳил баровард.

Зарбулмасал

Ёри некро дар рӯзи бад шиносанд.

* * *

Роҳи рост бирав, агарчи дур аст.

Савол ва супоришҳо

1. Заврақ чӣ тавр чаппа шуд?
2. Бачаҳоро кӣ озод кард? Чӣ хел?
3. Афсонаро хонед ва маънидод кунед?

Дарси 71.

КАБК ВА РҶБОҲ

Як рӯзе рӯбоҳ кабки фарбеҳро дида, онро дошта хӯрданӣ мешавад. Вай лабҳояшро лесида, худ ба худ фикр мекунад: агар ба он ҳамла кунам, парида меравад. Чӣ кор кунам, ки гӯшти мулоимро хӯрам ва роҳи хиларо пеш мегирад.

Оқибат рӯбоҳ мегӯяд: – Падарҷони марҳуми ман гуфта буданд, ки кабк агар чашмонашро пӯшад, аз дигар кабкҳо хуштар меҳонад.

Кабк ба рӯбоҳ бовар карда, чашмонашро пӯшида, хондан мегирад. Рӯбоҳ дарҳол аз чояш ҷаҳида, кабкро бо дандонҳояш дошта мегирад.

Кабк мефаҳмад, ки рӯбоҳ ўро фиреб додааст ва мегӯяд:

– Бародарҷон, маълум мешавад, ки тақдири ман чунин будааст. Ту бояд маро бихӯрӣ. Акнун аввал дар ҳаққи падари ман дуо бихону баъд маро бихӯр.

Рӯбоҳ даҳонашро мекушояд, то ки ба ҳаққи падари кабк дуо хонад ва кабк бошад, аз фурсат истифода бурда, парвоз карда меравад.

– Оҳ, ман аҷаб аблаҳе будаам, ҳанӯз чизе нахӯрда, аз пайи дуо шудам! – мегӯяд рӯбоҳ.

Савол ва супоришҳо

1. Рӯбоҳ чӣ хел кабкро дошта гирифт?
2. Кабк ба рӯбоҳ чӣ мегӯяд ва аз даҳони вай чӣ хел халос мешавад?
3. Афсонаро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 72.

ЗОҒ ВА КИРМ

Зоғ кирмеро ба нӯли худ гирифт. Вай барои хӯрдани кирм ба шохи дарахт нишаст. Кирм дид, ки nobуд шуда истодааст, роҳи халосиро ҷуста гуфт:

– Ман падару бобои туро медонам. Онҳо паррандагони бисёр нағз буданд. Зоғ ҷавоб надод.

Боз кирм гуфт:

– Ман бародарон ва хоҳарони туро медонам. Онҳо паррандагони зебо буданд. Лекин ту аз ҳамаи онҳо фарқи калон дорӣ. Ман

ҳеч вақт ягон паррандаи аз ту боақлтарро надидаам.

Ин таъриф ба зоғ форид. Вай «ғо» гуфта даҳонашро калон кушод. Кирм аз нӯли зоғ ба замин афтид ва ба даруни алафҳо даромад.

Савол ва супоришҳо

1. Кирм ба зоғ чиҳо гуфт?
2. Вай чӣ хел халос шуд?
3. Афсонаро бо диққат хонед ва мазмунашро гуфта диҳед.

Дарси 73.

ҲУНАРМАНД

Дар замони қадим як ҳунарманд зиндагонӣ мекардааст. Вай се писар доштааст. Рӯзе ҳунарманд касал мешавад. Ӯ писаронашро наздаш ҷеғ зада, бо онҳо одами хуб шудан, ба халқ хизмат карданро насиҳат мекунад. Чанде пас ҳунарманд вафот мекунад. Писарони калонаш мероси падарро байни худ тақсим карда мегиранд. Писари хурдӣ ба назди шогирдони падараш рафта, аз онҳо ҳунар меомӯзад. Ӯ ҳунарашро ба кор бурда, аз таҳти дил ба халқ хизмат

мекунад. Халқ аз писари хурдї миннатдор шуда, ба вай ташаккур изҳор мекунад.

Савол ва супоришҳо

1. Ҳунарманд чї насихат мекунад?
2. Писари хурдї аз пайи кадом кор шуд?

Дарси 74.

ХАРГҶШ ВА САГИ ШИКОРЇ

Рӯзе як саги шикорї харгӯшро дунболагир мешавад ва ба ӯ расида наметавонад. Саг монда шуда ақиб мегардад.

Чӯпон, ки ин манзараро тамошо карда истода буд, сагро таъна зада мегӯяд:

– Ҳайфи ту барин саги шикорї, ки як ҳайвони хурдакакро даст гирифта натавонистї.

Саг оромона ба чӯпон ҷавоб медиҳад:

– Эй чӯпон, афсӯс ки ту фарқи ману харгӯшро дар ҷисм дидї, на дар давидан. Ман медавам, то ки хӯроки болаззате ба даст орам, харгӯш медавад то ҷонашро наҷот (халос) диҳад.

Савол ва супоришҳо

1. Саг аз қафои чї давид ва чї шуд?
2. Чӯпон чаро сагро таъна кард?
3. Саг дар ҷавоб ба чӯпон чї гуфт?

Дарси 75.

ШЕР ВА ЧЎПОН

Рӯзе ба пойи як шер хор мехалад. Вай аз дард ба танг омада, чӣ кор карданаширо надоништа, ба назди чўпон меравад ва аз чўпон ёрӣ мепурсад. Чўпон хорро аз пойи шер кашида мегирад.

Рӯзе подшоҳ чўпонро ба коре гунаҳгор карда, мефармояд, ки ўро пеши шер партоянд. Шер пойи худро ба зонуи чўпон гузошта, арзи дўстӣ мекунад. Подшоҳ ин вазъиятро дида, аз тарси шер гуноҳи чўпонро мебахшад ва ўро озод мекунад.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро шер ба назди чўпон рафт?
2. Аз чӣ сабаб подшоҳ чўпонро озод кард?

Дарси 76.

ЗОҒИ ДОНО

Як рӯз зоғе сахт ташна мемонад. Вай аз назди ҳавлие парвоз карда гузашта истода буд, ки дар он ҷо кўзаеро мебинад. Дар даруни кўза камтарак об буд. Ҳар қадар зўр зад, ки нўлаш ба об нарасид.

Зоғ фикр карда, фикр карда, илоҷи чӣ хел нӯшидани ин обро ёфт.

Вай чанд дона сангреса чиди оварда ба даруни кӯза партофт. Оби дар кӯза буда боло мебарояд ва зоғ аз он бо иштиҳо нӯшида, аз ташнагӣ халос мешавад.

Савол ва супоришҳо

1. Зоғ дар назди ҳавлӣ чиро дид?
2. Чаро нӯли зоғ ба кӯза нарасид?
3. Ў барои нӯшидани об чӣ кор кард ва чӣ хел аз ташнагӣ халос шуд?
4. Афсонаро хонед ва маънидод кунед.

Дарси 77.

РҶБОҲИ КАБУД

Рӯбоҳи малларанге дар наздики шаҳр хона дошт. Шабҳо вай дар бозорҳо гашта, майдапораҷаҳои гӯшт ва равғанҳоро меҷинд. Рӯзе вай ба дӯкони рангресе даромада монд ва ҳама ҷояш ранги кабуд шуд.

Вай бо ҳамин ҳолаш ба ҷангал рафт. Дар он вақт ҳайвонҳои ваҳшӣ ба худашон рӯбоҳро подшоҳ интиҳоб карданд. Рӯбоҳ ба ҳукмронӣ сар кард. Ҳатто паланг ва бабрҳо ба ӯ итоат мекарданд. Аммо ҳукмронии рӯбоҳ дер давом накард. Рӯзе борон бо-

рид ва ранги кабуди вай шуста шуд. Он гоҳ рӯбоҳи малларангро ҳама шинохтанд. Ёро ҳамаи ҳайвонҳои ваҳшӣ якҷоя аз тахти подшоҳӣ пеш карданд ва мурданивор лагадкӯб намуданд.

Савол ва супоришҳо

1. Рӯбоҳ дар бозор чӣ кор мекард?
2. Вай чӣ хел кабуд шуд ва кучо рафт?
3. Рӯбоҳ чӣ хел шоҳ шуд?
4. Чаро ҳайвонҳои ваҳшӣ рӯбоҳро аз подшоҳӣ пеш карданд?
5. Афсонаро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 78.

ГУРГ ДАР ЛИБОСИ ГЎСФАНД

Рӯзе гург саҳт гурусна монд. Вай чӣ кор карданаширо надоништа, оқибат фикр карда роҳи ҳилаеро пеш гирифт. Гург як пӯсти гӯсфандро ёфта пӯшиду байни рамаи гӯсфандон даромад. Чӯпон бегоҳӣ рамаро ҳай карда ба ҳел (молхона) оварду даҳони онро маҳкам кард. Гург ҳам дар даруни ҳел монд.

Шаб шуд. Ду-се кас ба назди чӯпон ба меҳмонӣ омаданд. Чӯпон аз ҷой хест ва гуфт, ки шумо камтар шинед, ҳоло ман як

гўсфанд мекушам ва кабоб карда меҳўрем.
Чўпон ба ҳел (молхона, оғил) даромад.
Ногаҳон дасташ ба ҳамон гург расид. Ў
пойҳои гургро басту гарданаширо бурид.

Зарбулмасал

Бадавлатӣ аз тифоқ,
Бедавлатӣ аз нифоқ.

Савол ва супоришҳо

1. Гург чӣ ҳел ҳиларо пеш гирифт?
2. Чўпон чӣ кор кард? Афсонаро нақл кунед.

Дарси 79.

ГУРГ ВА БУЗ

Рўзе гурги гурусна бузғолаеро дид, ки дар болои кўҳи баланде чарида гаштааст. Ў ҳар қадар кўшиш кард, ки ба болои кўҳ барояд, аммо натавонист. Вай аз поён ис-тода ба бузғола гуфт:

– Эй бузғолаи зебо, хубтараш ба поён фаро, ки мабодо аз он ҷойи хатарнок наафтӣ. Баъд дар поён алафи тару тоза зиёдтар аст.

Бузғола ҷавоб медиҳад:

– Не, дӯстам, ман поён намефароям, ме-
донам, ки ту ғами маро не, ғами шикамат-
ро хӯрда истодаӣ.

Савол ва супоришҳо

1. Бузғола дар болои кӯҳ чӣ кор мекард?
2. Гург ба бузғола чӣ гуфт?
3. Чаро бузғола ба поён нафуромад ва ба гург чӣ гуфт?
4. Афсонаро бо диққат хонед ва мазмунашро маънидод кунед.

Дарси 80.

РҶБОҲ ВА ШАҒОЛ

Овардаанд, ки як рӯбоҳи гурусна буд. Ногоҳ як пора пӯсте ёфт. Хурсанд шуда он пӯстпораро ба даст оварду роҳи ғорашро пеш гирифт. Дар миёни роҳ дид, ки назди деҳае мурғони фарбеҳ мегарданд.

Ба хаёли гӯшти мурғ рӯбоҳ пӯстпораро ба як тараф партофт. Дар ҳамин вақт шағоле пайдо шуду пурсид:

– Эй бародар, чаро андешамандӣ, чӣ воқеа рӯй дод? Рӯбоҳ гуфт:

– Эй азиз, он мурғхоро мебинӣ, ки чӣ гуна дилрабоиянд. Меҳоҳам яке аз онҳоро ба чанг орам ва аз баҳри ин пӯстпора гузарам.

Шағол гуфт:

– Ҳайҳот, ман ҳам муддати зиёдест, ки дар андешаи шикори ҳамин мурғҳоям. Вале корест мушқил. Хубтараш ҳамин пӯстпораро ғанимат шумор.

Савол ва супоришҳо

1. Рӯбоҳ бо хаёли чӣ пӯстпораро мепартояд?
2. Байни шағол ва рӯбоҳ чӣ гуфтугузор шуд?
3. Афсонаро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 81.

АФСОНАИ РҶБОҲЕ, КИ ПАРВОЗ КАРДАН МЕХОСТ

Як рӯз рӯбоҳ орзуи паридан кард. Вай ба назди лаклак рафту хоҳиш намуд, ки ба ӯ парвоз карданро ёд диҳад. Лаклак розӣ шуда, рӯбоҳро аз гарданааш дошту бол афшонда парвоз кард. Рӯбоҳ хурсанд шуда, худ ба худ гуфт: «Ин кори тамоман осон будааст-ку!» Акнун худам ҳам мепарам!»

– Эй лаклак, – гуфт вай, – маро сардеҳ, худам парвоз кардан мегирам!

Лаклак рӯбоҳро сар дод. Рӯбоҳ аз осмон
рост ба болои кундаи дарахт афтид. Хай-
рият, ки лаклак хеле поён фаромада буда-
аст, зеро рӯбоҳ маъюбу маслуқ шуда бо-
шад ҳам, зиндаву саломат монд. Аз ҳамон
вақт инҷониб бар сари ягон рӯбоҳ фикри
парвоз кардан намеояд.

Зарбулмасал

Некдил бош, то некбин бошӣ.

Савол ва супоришҳо

1. Рӯбоҳ чӣ хел парвоз кард?
2. Чаро лаклак рӯбоҳро сар дод?
3. Оқибат чӣ шуд?
4. Мазмуни афсонаро гуфта диҳед.

Дарсҳои 82–83.

ДАВЛАТ ЧИСТ?

Буд, набуд, як марди бадавлат буд. Се
писар дошт ӯ. Рӯзе нисбати ин хонадон бай-
ни ду ҳамсоияи ӯ гуфтугӯе ба амал омад: –
Ҳамсоя, мо ҳам мисли ҳамин ҳамсояамон
заҳмат мекашем, кор мекунем, ҳамеша дар

тараддуд, вале сабаб чӣ бошад, ки ӯ ба-
давлат асту мо не?

– Инро аз худи давлат пурсидан лозим,
– гуфт ҳамсоя.

Ҳамсояҳо давлатро пеши худ хонданду
ба ӯ гуфтанд:

– Сабаб чист, ки ту ба ин ҳамсояи мо
ёр ҳастию ба мо не?

Давлат гуфт:

– Шумо мехоҳед инро донед?

– Ҳа мехоҳем, – гуфтанд ҳамсояҳо.

– Ин тавр бошад, ман аз хонадони ӯ
рафтани мешавам, бинед, чӣ мешавад.

Баъди ин давлат ба бой гуфт, ки мехоҳад
хонадони ӯро тарк кунад.

Бой ба ҳар се писараш алоҳида-алоҳида
маслиҳат кардани шуда, аввал аз писари
калонӣ пурсид:

– Писарам, давлат аз хонадони мо ме-
равам мегӯяд, ту ба ин чӣ мегӯӣ?

– Рафтани бошад, равад, ба мо давлат
не, тифоқӣ даркор, – гуфт писари калонӣ.

Баъди ин бой аз писари миёна пурсид.
Писари миёна ҳам гапи писари калониро
гуфт. Баъд бой аз писари хурдӣ пурсид:

– Писарам, давлат аз хонадони мо ме-
равам мегӯяд, ту ба ин чӣ мегӯӣ?

– Давлат равад, раваду тифоқӣ наравад, моён тифоқ зиндагӣ кунем, давлат ҳеҷ чо намеравад, – гуфт писари хурдӣ.

Баъди ин падараш ба пеши давлат рафту ҷавоби писаронашро гуфта дод.

Давлат гуфт:

– Ҷойи ман хонадонест, ки он чо тифоқӣ бошад.

Ҳамсояхо ин гапро шунида, гуфтанд:

– Давлат ин тифоқӣ, дӯстӣ, ҳамдилӣ будааст.

Савол ва супоришҳо

1. Ҳамсояхо аз чӣ шикоят мекунанд?
2. Чаро давлат хонадони марди давлатмандро тарк намекунад?

Дарси 84.

ҶАМЪБАСТ ВА МУСТАҲКАМКУНИИ МАНЗЪЛҲОИ ГУЗАШТА

Зарбулмасалҳо

Сер аз гушна хабар
надораду савора аз пиёда.

* * *

Дӯст бош, безарар бош!

* * *

Зӯри беҳуда миён мешиканад.

* * *

Одобро аввал худ омӯз,
Баъд ба дигарон биомӯз.

ЧИСТОН

Мағзак даруни чӯбак,
Чӯбак даруни ордак,
Ордак даруни пӯстак.

(*qonhneʻ*)

Ребус. Аз рӯйи сарҳарфи расмҳои поёни зарбулмасалро хонед.

ОМАД ФАСЛИ БАҲОРОН, ПУРЛОЛА ШУД КЎҲСОРОН

Омадӣ хуш, эй баҳор,
Мавсими дилхоҳи мо.
Бош мудом меҳмон
Дар дилу даргоҳи мо.
Шодӣ кунед, дӯстон,
Фасли баҳор омадаст!

Дарси 85.

БАҲОРИ КЎҲИСТОН

Омад фасли баҳорон,
Пурлола шуд кўҳсорон.
Мо бо шодӣ давидем,
Як доман лола чидем.

Кӣ ҳаст аз лола беҳтар?
Аз лола беҳтар – модар.
Ин лолаҳоро хандон
Гиред аз ман модарҷон!

Мо имсол ҳам чўшидем,
Дар ҳар дарсе кўшидем.
Мактаб аз мо розӣ шуд,
Вақти гашту бозӣ шуд.

Чўйҳо равон, Офтоб гарм,
Бод фораму сабза нарма.
Ин лолаҳоро хандон
Гиред аз ман модарҷон!

Абулқосим Лоҳутӣ

Савол ва супоришҳо

1. Кадом банди шеър ба Шумо бештар маъқул шуд? Чаро?
2. Шеърро ифоданок хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 86.

МУЖДАИ БАҲОР

(Суруди халқӣ)

Мужда, ки омад баҳор
Сабзаву гул бешумор.
Оби фаровон ба боғ,
Гашта равон дар канор.

Ғунчаву парвона шуд,
Зинда ба бўйи баҳор.
Булбули обӣ кунад
Ғулғула дар ҷўйбор.

Карда шукуфа ба боғ
Дарахти себу анор.
Бар лаби оби равон,
Сояи беду чанор.

Ку-ку занон фохтак,
Нишаста бар шохсор.
Ба шохи сарви баланд,
Нола кунад зор-зор ...
Ту ҳам бидав пушти кор,
Ҳастӣ агар ҳушёр.

Савол ва супоришҳо

1. Бо бўйи баҳор чиҳо зинда мешудааст?
2. Дар шеър кадом ҷиҳатҳои баҳор васф карда шудааст?
3. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 87.

МОДАР

Саҳар офтоб баромад,
Ба хонамон даромад.
Аз нури он шуд равшан
Рӯйи модарҷони ман.
Иди модар аст имрӯз,
Иди модари дилсӯз.
Дар васфи модари худ
Ҳама меҳонем суруд.
Гулдаста тӯҳфа орем,
Ба дасти ӯ супорем.
Тоҷи сари мо модар,
Болу пари мо модар.

Собир Султон

Зарбулмасалҳо

Ҷаннат дар зери қадами модарон аст.

* * *

Модар ризо — ҳама ризо.

* * *

Фарзанди нағз — боғи падар,
Фарзанди бад — доғи падар.

ЧИСТОН

Чун барги гулҳо
Пероҳани ӯ.
Бошанд гулҳо
Ҳаммеҳани ӯ.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро модарро ғамхору меҳрубон мегӯянд?
2. Дар шеър сухан дар бораи кӣ меравад?
3. Иди модарон кай аст?
4. Дар мавзӯи «Меҳри модар» ҳикояча нави-
сед.

Дарсҳои 88–89.

ДЕҲҚОН ВА МУАЛЛИМИ МАНТИҚ

Деҳқон ва муаллими фанни мантиқ ҳам-
сои девордармиён шуданд. Баҳори барвақт
ҳар ду ниҳол харида, ба рӯйи ҳавлиашон
шинонданд. Деҳқон шохҳои ниҳолро тамо-
ман бурида, кал карда шинонд ва инро
ба муаллим ҳам маслиҳат дод.

Муаллими мантиқ бошад, тамоман дигар хел мулоҳиза меронд: дар вақти кӯчондани ниҳол решаҳои онро буриданд, акнун ман шоҳаҳояшро бурам, ҷароҳаташ дучанд мешавад, ҳам аз боло шамол мекашаду ҳам аз поён. Одами як кордхӯрда тез шифо меёбад ё бисёр кордхӯрда? Албатта камтар кордхӯрда. Мантиқ инро талаб мекунад, деҳқон бошад, мантиқро намедонад...

Аз рӯйи ҳамин мулоҳиза муаллим шохҳои ниҳолро набурида шинонд. Вақте ки ҳаво гарм шуд, ниҳоли муаллим шинонда сабз шуда гул кард, аз он деҳқон бошад, ҳанӯз чун ҷӯби хушк буд. Муаллим худнамоёна деҳқонро ҷеғ зада ниҳоли шинондаашро нишон дод. Деҳқон табассум карду чизе нагуфт. Моҳи саратон даромад. Ниҳоли деҳқон навдаҳои нав бароварда сабз шуд, ниҳоли муаллим шинонда хушкид. Муаллим аз ин ҳайрон шуда, аз як мӯйсафед сабаб пурсид. Мӯйсафед гуфт:

– Мантиқ аз таҷриба пайдо мешавад, на бар акси он.

– Дар ин суҳан мантиқ ҳаст, – гуфт муаллим ҳаёл карда истода.

Аминҷон Шукӯҳӣ

ЧИСТОН

Ман дар сари сабад,
Ман ҷингиламӯй,
Ман нозуки оламам,
Ҷавоби ман гӯй.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро деҳқон шохҳои ниҳолро буриду муаллим не?
2. Чаро дар ҳавои гарм ниҳоли деҳқон шинонда гул карду аз они муаллим хушк шуд?
3. Кори муаллим маъқул аст ё деҳқон? Чаро?

Дарси 90.

НАВРӢЗ

Наврӯз иди солинавии ўзбекон, тоҷикон ва як қатор халқҳои дигар мебошад: 21-уми март шабу рӯз баробар шуда, ҳаво мӯътадил мегардад. Аз барфу хунокии зимистон осоре намонанд. Дар ин вақт деҳқонон ба киштукор сар мекунанд. Бобоёни мо баробаршавии шабу рӯз ва саршавии соли нави деҳқониро аз замони хеле қадим Наврӯз номида, ид мекунанд.

Дар замонҳои пеш дар Самарқанду Бухоро, Ўротеппаю Хучанд, Фарғонаю Намангон, водиҳои Зарафшон, Қашқадарё ва Сурхондарё Наврӯзро ботантана ид мекарданд. Онҳо Наврӯзро бо хушу хурсандӣ, бо завқу шодӣ пешвоз мегирифтанд.

Одамон шаби 21-уми март бо дӯстони худ чамъ шуда, хонаҳоро бо кабудию гулҳои гуногун зинат медоданд, дастархони наврӯзӣ ораста, Наврӯзро истиқбол менамуданд. Ҳоло ҳам дар бисёр ҷойҳо Соли Навро ҳамин тавр чашн мегиранд.

Азбаски Наврӯз дар фасли баҳор меояд, кӯҳу саҳро, дашту биёбон ҳама сабзу гулпӯш мешаванд. Ба домани кӯҳу водиҳои зебои диёрамон баромада сайру гашт кардан ба кас рӯҳи тоза ва шодӣ мебахшад.

Бинобар ин бисёр шоирон дар васфи Наврӯз сурудӯ таронаҳо гуфтаанд. Халқ низ дар бораи Наврӯз сурудӯ таронаҳои бисёре эҷод кардааст.

Рӯзӣ Аҳмадов

Зарбулмасалҳо

Аз рост набояд ранҷид.

* * *

Аз сад забон забони хомӯшӣ нақӯ бувад.

Савол ва супоришҳо

1. Наврӯз чӣ гуна ид аст? Вайро кай пешвоз мегиранд?
2. Дар дастархони наврӯзӣ чӣҳо мегузоранд?
3. Дар ҷойҳои Шумо иди Наврӯзро чӣ хел пешвоз мегиранд?

Дарси 91.

БОЗИИ «АРҒУНЧАК»

Наврӯз оғози фасли баҳор, айёми киш-ту кор аст. Наврӯзро бо шодию хурсандӣ пешвоз мегиранд. Дар иди Наврӯз ҳар гуна бозиҳо ташкил мекунанд. Дар рӯзҳои иди Наврӯз калонсолон барои духтарон дар шохҳои дарахтон арғунчак мебанданд. Онҳо навбат ба навбат мепаранд. Агар дар вақти арғунчакпарӣ нағз ҳаво гиранду аз шохи дарахт нишонае гирифта, ба дугонаҳояшон диҳанд, пайи ҳам ду навбат мепаранд. Арғунчакпарӣ сурудҳои худро до-рад. Яке аз онҳо ин аст:

Ҳаво, ҳаводор-е,
Барги сафедор-е.
Уштури қатор-е,
Сандуқи пурбор-е.

Ҳаво, ҳаводор-е,
Барги сафедор-е.

Ё ки ин хел месароянд:

Арғунчаку белинчак,
Ман духтари келинчак.
Келинчак хамир кардаст,
Камтарак фатир кардаст.
Ордакаш камӣ кардаст,
Ҳезумаш камӣ кардаст.
Бобом ба ҳезум рафтаст,
Арғамчина гум кардаст,
Арғамчин дар боғи мо,
Боғи мевадори мо!

ЧИСТОН

Як хонаи хурдакак,
Пур шудааст аз кӯдак.

Савол ва супоришҳо

1. Бозӣ аз кадом ҷиҳат ба Шумо маъқул шуд?
2. Шумо низ дар баҳорон арғунчакбозӣ кардаед? Дар ин бора нақл карда диҳед.
3. Боз чӣ гуна бозиҳоро медонед?

Дарси 92.

ИДИ ТАБИАТ

Баҳороғӯш, аҷаб, дунёи ҳар дил,
 Бихезад гул зи нақши пойи ҳар дил.
 Расид айёми гул – дилҳо шукуфон,
 Бувад наврӯзгаҳ саҳрои ҳар дил.
 Дами эҳё, дами эҷод омад,
 Дами барпо, дами бунёд омад.
 Аҷоиб манзаре бинам ба ҳар сӯ –
 Баҳори соҳибистеъдод омад.
 Чӣ рӯзе рӯзи тавлиди табиат,
 Намояд базми ҷамшедӣ табиат.
 Ҳама идона пӯшанду хурӯшанд,
 Намоянд ид дар иди табиат!

Муҳаммад Шодӣ

ЧИСТОН

«Ман» ҷамъи «ту» таом аст.
 «Ту» ҷамъи «ман» кадом аст?

(намӯш, шуман)

Савол ва супоришҳо

1. Чаро дар фасли баҳор вақти эҷоду хондан меомадааст?
2. Дар шеър боз кадом ҷиҳатҳои баҳор тасвир шудааст?
3. Шеърро хонед ва мазмунашро гуфта диҳед.

Дарси 93.

ПАРРАНДАГОН ҲАМ БАТАН МЕГҶЯНД

Он вақт яке аз рӯзҳои беҳтарини баҳор буд. Ба хонаи момоям рафтам. Дар шифти айвони хонаи онҳо ба ду фароштуруки лонамонда чашмам афтод. Бачаҳояш ҳам дар даруни лонааш будааст. Ҳаракатҳои онҳоро нигоҳ карда истодам. Момоям бошад, ба фароштурукҳо бо шавқ нигаристани манро дида, дар бораи онҳо ба ҳикоя кардан сар кард. Ў дар бораи фароштурукҳое, ки дар ин ҷо пас аз лона сохтанашону бача таваллуд кардан, падарфароштурук вақти саҳар pariда рафта бегоҳирӯзӣ омадан, модарфароштурук бошад, аз лонааш дур нарафта, аз ҷойҳои ба хонааш наздик ба бачаҳояш хӯрок оварда додан, ҳикоя карда дод. Ман баъд аз ҳамон рӯз сар карда фаҳмидам, ки фароштурукҳо мувофиқи гуфтаи момоям зиндагӣ мекардааст. Пагоҳирӯзӣ ба хонаамон баргаштам.

Тобистон сар шуд. Боз ба хонаи момоям рафтам. Аҷабо, фароштурукҳо нестандку. Хоначаҳояш бошад, дар ҷояш. Момоям дар бораи вақти тобистон фароштурукҳо ба дигар ҷойҳо pariда рафта, аммо тез-тез

омада лонаашонро хабар гирифтанашонро гуфта дод.

Аммо аз байн се ҳафта гузаштааст, ки аз онҳо дарак нест. Дар лонаи онҳо бошад, мусичаҳо даромада будаанд. Аз байн ду рӯз гузашта буд, ки воқеаи аҷиб рӯй дод.

Вақти саҳар, аз овози воҳимадоре бедор шудам. Бинам, фароштурукҳо барои дидани лонаашон омадаанд ва дар он ҷо паррандаи бегона (мусича) зиндагӣ карданаширо дида, ҳама ҷоро ба сар бардошта чирчиркунон фарёд мезаданд. Мусича аз ин ҳаракатҳои фароштурукҳо тарсида, парида рафт.

Аз рӯйи гуфтаи момоям ҷонварон ҳам дар баробари оила, падар, модар, фарзанд доштан, лонаҳои худро низ доранд.

Паррандагон низ мисли одамон хонаи худро дӯст медоранд, ҳимоя мекунанд ва лонаи хурдакаки худро Ватани азиз меҳисобанд.

Зулола Рустамова

ЧИСТОН

Аҷаб устои моҳир,
Аз гил мебофад сабад.
Муддате зиста дар он,
Сонӣ, партофта равад.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро фароштурукҳо дар шифти хонаҳо лона ме-гузоранд?
2. Фароштурукҳо чӣ гуна паррандаанд?
3. Ҳикояро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 94.

СУМАНАК ДАР ЧЎШАЙ

(Суруди халқӣ)

Суманак дар чўшай,
Равғани гов дар рўшай.
Духтарако рўпўшай,
Иди наврўзӣ муборак!

Суманак аз гули гандум,
Суманак шираи гандум.
Суманак аз они мардум,
Иди наврўзӣ муборак!...

Суманак зеби баҳорай,
Суманак силсиладорай.
Суманак ҳай ширадорай,
Иди наврўзӣ муборак!

Савол ва супоришҳо

1. Суманакро чӣ хел ва кай тайёр мекунанд?
2. Чаро суманакро зеби баҳор мегўянд?

Дарси 95.

НАСИХАТ

Модарам аз пеши дарвозахона садо кард:
– Шербой, Шербой. Зуд биё. Бибиат омадагӣ, самбӯсаи алафӣ овардагӣ. Бибиҷонам! Барои ман фақат самбӯсаи алафӣ меоранд.

Медонанд, ки ман дӯсташ медорам...

Аз дар даромадаму бўйи иштиҳоовари самбӯса ба димоғам зад.

– Самбӯса кучост?

– Дастатро шӯй, – гуфтанд бибиам аз пешониям бўсида. – Баъд ҳамроҳ самбӯса меҳӯрем.

Саросема худро ба тарафи дастшӯ кашидам. Дастамро тар кардаму баргаштам. Бибиам гуфтанд:

– Бибиат садқа, дастро се бор шустан даркор!

Боз ба тарафи дастшӯ давидам, дастамро се бор об гардондам, афшонда-афшонда омадам ва хостам нишинам.

Бибиам гуфтанд.

– Ҷонӣ бибӣ, дасти тарро афшондан мумкин нест!

Ноилоҷ ақиб рафтаму ба дастам собун задам, се маротибаи дигар шустам, бо

дастмол пок кардам, баъд сари дастархон
нишастам.

— Офарин, бачаякам, — гуфтанд биби-
ам, — ин насиҳати маро ҳаргиз фаромӯш
накун.

Гулназар Келдӣ

ЧИСТОН

Сӣ сандуқ, сила сандуқ,
Ҳама сандуқ, ба як сандуқ.

Савол ва супоришҳо

1. Барои чӣ модараш Шербойро ҷеғ зад?
2. Барои чӣ Шербой аз бибиаш танбеҳ ги-
рифт?
3. Инсон дасташро чӣ гуна бояд шӯяд?

Дарси 96.

ИДИ НАВРӢЗ

Субҳи дилафрӯз
Хушхабар омад.
Наврӯзи фирӯз
Гулбасар омад.

Ғул — ғули бисёр
Андар фазо шуд.
Домани кӯҳсор,
Пур аз наво шуд.

Дар таку дар дав,
Хурду калон шуд,
Пур аз суманак,
Болои хон шуд.

Дар иди Наврӯз,
Зебад зиёфат.
Бар хонаи мо,
Меҳмон хуш омад.

Шарифи Муҳаммадёр

Зарбулмасалҳо

Аз абри сиёҳу одами лаққӣ натарс,
Аз абри сафеду одами хаппакӣ тарс!

* * *

Дӯстӣ бо мардум нисфи ақл аст.

* * *

Нодон надонаду напурсад, доно донаду
боз пурсад.

Савол ва супоришҳо

1. Наврӯз чӣ гуна ид аст?
2. Дар иди Наврӯз одамон чӣ кор мекунанд?
3. Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

Дарси 97.

АВВАЛИ БАҲОР

Рӯзҳои гарми аввали баҳор сар шуд. Ба машоми одамоне, ки дар хоначаҳои тору танг зимистони дарозро дар тангнафасӣ мегузарониданд, бӯи хуши гиёҳҳои дашт расиданд. Офтоб шўълафишонӣ мекунад. Осмони каб-кабуд ба мисли шишаи поккардашуда тозаю равшан буд. Гӯё олам аз нав барпо шудааст.

Ҷомаҳои пахтагин аз китф партофта шудаанд. Дар тани деҳқон ятаки аз суф дӯхташуда. Духтарон дар мӯяшон аз баргаки бед мӯйбанд сохтаанд. Дар паси гӯши ҷавонон бунафша. Бомҳои хонаҳоро лолаарӯсак оро додааст. Дар лаби ҷӯйчаҳо бӯи пудина паҳн шудааст. Дар таги деворҳо ҳашарот гардиш дорад. Дар кимкучо — дар сӯроҳӣ-мӣ, дар бешазор-мӣ қурбоққа қур-қур карда, баҳорро пешвоз гирифта месарояд.

Дар ҳама ҷо тантанайи зиндагӣ ва зиндашавӣ. Табиат ба як бӯю як оҳанге, ки одамро ба зиндагӣ кардану ояндаро бо хурсандӣ интизор шудан даъват мекунад, саршор аст.

Дар кӯчаҳои деҳот, дашту саҳроҳо, боғҳои сердарахт бўйи баҳор, бўйи бедоршавии табиат паҳн мешавад.

Дар болои дарахти азиме, ки дар миёнаҳои қишлоқ қад оростааст лонаи калоне ба мисли сабад ба назар мерасад. Дар он лаклаке якпоя нишаста, ба даштҳои либоси сабз пӯшида назар меандозад. Ин паррандае, ки нафаси нарми кишварҳои гармро бо худ гирифта омадааст, ҳар замон овозе бароварда, парвози турнаҳоро тамошо мекунад.

Саид Аҳмад

ЧИСТОН

Очааш қачқу килеб,
Бачааш ширу шакар.

Савол ва супоришҳо

1. Баҳор чӣ гуна фасл аст?
2. Дар ин фасл табиат чӣ гуна ранг мегирад?
3. Оиди мавзӯ фикратонро баён кунед.

Дарси 98.

БОРОНИ ҲАМАЛ

Борони реза борад,
Ба мо хурсандӣ орад.
Борони ҳамал резад,
Дар пуштаю тал резад.
Киштаҳо амал дорад.

Борони реза борад,
Ба гули сабза форад,
Ба анористон резад,
Ба чанористон резад,
Нашъунамо биёрад.

Борон ба деҳи Гулзор,
Бору бору бору бор!
То шавад ҳавои деҳ.
Чун дили мо беқарор!

Маҳбуба Неъматзода

Зарбулмасал

Аз дӯст озоре ҳаст, безорӣ нест.

Савол ва супоришҳо

1. Барои чӣ аз боридани борон бачаҳо хурсандӣ мекунанд?
2. Шеърро ифоданок хонед ва маънояшро фаҳмида гиред.

Дарси 99.

ГУЛИ БОЙЧЕЧАК

Гули бойчечак охирҳои зимистон, ҳамин ки ба кӯҳу дашту теппа нафаси баҳор расид, аз замини мулоиму нарм рӯида, аз ҳавои форам баҳра гирифта, шукуфон мешавад.

Ин гул дар пеши садбаргу савсан ва наргису хайрӣ барин гулҳои назаррабои зебову хушбӯю рангин намуде надорад. Қадаш ҳамроҳи решаи пиёзакаш аз як ангушт сахл дарозтар аст ва танаш банди пиёзи кабудро мемонад. Чорто гуле, ки дар байни риштаи сабз барин баргҳои борик шукуфтааст, аз ду қабат чорбаргаи дарозаки зард иборат аст ва пушти баргҳои қабати берун ранги хираи бунафшро дорад.

Раҷаб Амонов

Савол ва супоришҳо

1. Гули бойчечак кай мебарояд?
2. Вай аз чӣ дарак медиҳад?
3. Гули бойчечак чӣ гуна гул аст? Дар бораи он маълумот диҳед.
4. Матнро хонед ва мазмуни онро нақл карда диҳед.

Дарси 100.

БОЙЧЕЧАК

Не барои қанду не нон омадем,
Не барои ошу не дон омадем.

Бойчечак,
Бойчечак!

Мо зи тарфи кӯҳсорон омадем,
Бо расули навбаҳорон омадем.

Бойчечак,
Бойчечак!

Эй амак, мо шомгоҳон омадем,
Бар шумоён бахтгоҳон омадем.

Бойчечак,
Бойчечак!

Ин гули хушранг ҳам хуррам шуда,
Мекунад таъзими мо, сархам шуда.

Бойчечак,
Бойчечак!

Бойчечак гӯед, ки овардам хабар,
3-омади фасли баҳорон, эй писар!

Бойчечак,
Бойчечак!

Акбар Пирӯзӣ

Савол ва супоришҳо

1. Бойчечак чӣ гуна гул аст ва он кай мерӯяд?
2. Гули бойчечакро одамон чӣ хел пешвоз ме-
гиранд?

Дарси 101.

БАҲОРИЯ

Айёми баҳору бомдодӣ,
Вақти фараҳ асту гоҳи шодӣ.
Дар ҷониби марғзор бинӣ,
Ҳар сӯ гулу лолазор бинӣ.

Ҳаст оби равон, равон ба ҳар сӯ,
Сабз аст зи сабзаҳо лаби ҷӯ.
Аз бўйи гулу гиёҳи навҳез,
Боди саҳарист анбаромез.

Бархоста сарв, гул шукуфта,
Наргис, вале ҳанӯз хуфта.
Гул хурраму барги ток хуррам,
Аз сабза тамоми хок хуррам.

Садриддин Айнӣ

Савол ва супоришҳо

1. Дар айёми баҳор табиат чӣ гуна ранг мегирад?
2. Ба шумо аз байни фаслҳо кадом фасл бештар маъқул аст? Чаро?
3. Дар фасли баҳор одамон бо чӣ кор машғул мешаванд?
4. Шеърро хонед ва мазмунӣ онро гуфта диҳед.

Дарси 102.

ЇАМЪБАСТ ВА МУСТАЃКАМУНИИ МАВЗЎЪҲОИ ГУЗАШТА

Аз инъоми нодон дашноми
доно беҳтар аст.

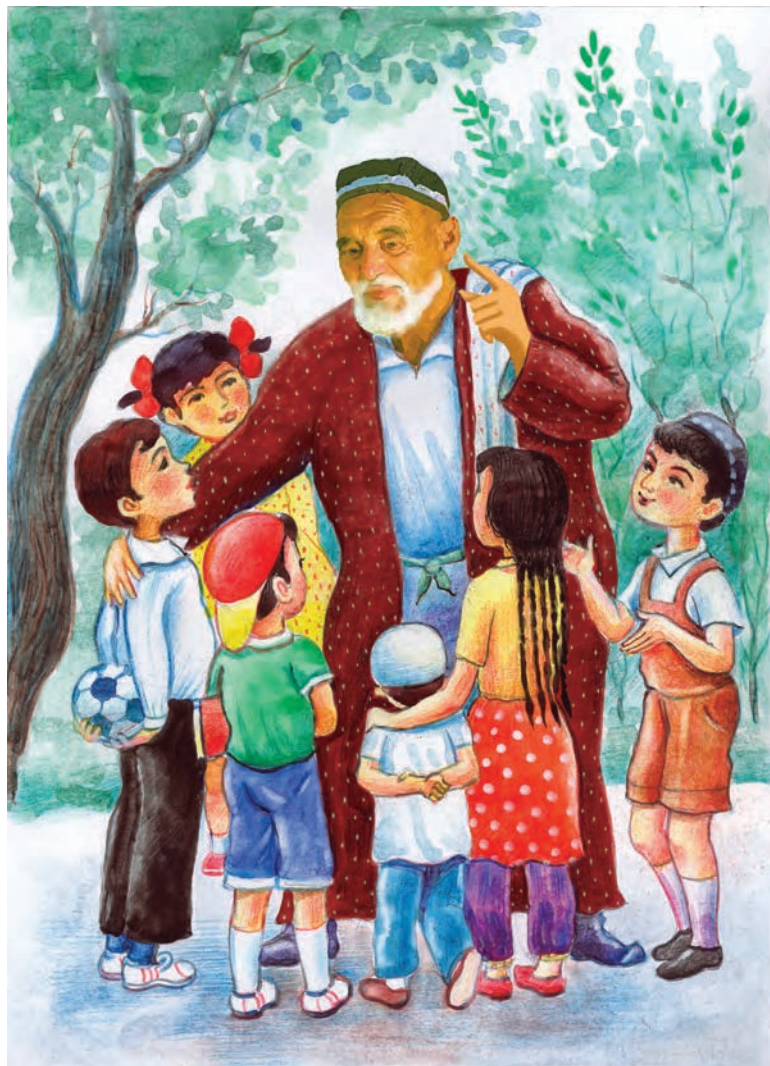
* * *

Аз бекор – ҳама безор.

Ребус. Аз рӯйи сарҳарфи расмҳои поёни зарбулмасалро хонед.

БИШНАВ ЗИ ПАДАР НАСИҲАТЕ ЧАНД...

Илм чандон, ки бештар хонӣ,
Чун амал дар ту нест, нодонӣ.

Саъдии Шерозӣ

Дарси 103.

ОНРО НИГАҲБОН ҲАСТАМ

Фарзанди халқ ҳастам ман,
Дилбанди халқ ҳастам ман,
Байрақбардори Ватан
Дар оғушаш ҳастам ман,
Бо халқам бешикастам,
Онро ниғаҳбон ҳастам!
Дар махзани ҳар миллат,
Дурр забони модарист,
Забони модариям
Гавҳари лафзи дарист,
Тақдири он дар дастам,
Онро ниғаҳбон ҳастам!

Мирсаид Миршакар

ЧИСТОН

То ба рӯяш нигоҳ накунӣ,
Ба ту чизе намеғӯяд.

Савол ва супоришҳо

1. Барои фарзанди ҳақиқии халқ шудан чӣ корҳо кардан лозим?

2. Забони модариро чаро ба дурр қиёс меку-
нанд?

3. Байрақбардори Ватан гуфта чиро мефаҳмед?

Дарси 104.

ДАР ХИЁНАТ БАРАКАТ НЕСТ

Яке аз давлатмандони Басра гӯсфандони
бисёр доштааст. Чӯпони ӯ шири он гӯс-
фандонро ҳар рӯз меҷӯшид. Хоҷа бошад,
ба он оби бисёре мерехтааст.

Чӯпон мегӯяд:

– Эй хоҷа (соҳиб) ба шир об нарез, ки
оқибати он хуб нест.

Хоҷа ба он эътиборе ҳам намедиҳад.
Рӯзе чӯпон гӯсфандонро ба чарогоҳ дар
нишебии кӯҳи баланд мебарад. Ногоҳ дар
он кӯҳ борони бисёр борида, сели бисёр
омада, гӯсфандонро бурдааст. Чӯпон ба
назди хоҷа меояд. Хоҷа мегӯяд:

– Чаро гӯсфандонро наовардӣ?

Чӯпон мегӯяд:

– Он обҳое, ки ба шир мерехтӣ ҳамааш
чамъ шуд ва селе шуда гӯсфандонатро
бурд. То оқилон донанд, ки дар хиёнат
баракат нест.

Муҳаммад Авфии Бухорӣ

Савол ва супоришҳо

1. Барои чӣ хоҷа ба шир об мерехт?
2. Чаро гӯсфандонро сел бурд?
3. Матнро хонед ва нақл кунед.

Дарси 105.

ҚОИДАИ МЕҲМОНДОРӢ

Эй писар, мардумони бегонаро ҳар рӯз ба хонаат меҳмон нақун. Чунки ҳар рӯз ба иззату икромии меҳмон расидан наметавонӣ. Агар дар як моҳ се бор меҳмондорӣ кардан тавонӣ, як бор меҳмондорӣ кунӣ. То ки харҷи ҳаммашро як бор сарф кунӣ ва дастархони ту пур аз нозу неъмат бошаду забони айбқўён ба ту баста гардад.

Агар меҳмонон ба хонаи ту оянд, аз аҳли хонаводаат, албатта, як кас ба пешвози онҳо баромаданааш лозим. Меҳмононро хоҳ дӯст бошаду хоҳ бегона иззату икром бикун...

Аз «Қобуснома»-и Кайковус

Зарбулмасал

Кори хайрро зуд анҷом деҳ,
то комёб шавӣ.

Савол ва супоришҳо

1. Меҳмондорӣ чӣ хел меъёр доштааст?
2. Шумо одоби меҳмондориро медонед?

Дарси 106.

СОҶӢ ВА МОДАРАШ

Як рӯз Соқӣ аз мактаб омада, аз модараш хӯрок пурсид.

Модараш ба назди ӯ як коса хӯрок оварда монд. Соқӣ аз шӯрбо як қошуқ (чумча) ба даҳонаш гирифта: «Модар, ман ин шӯрбои бемазаро намехӯрам», – гуфт.

Модараш: «Писарам майлаш нахӯр, дигар хӯрок пухта медиҳам» гӯён ба як тараф гирифта монд. Ба Соқӣ то бегоҳирӯзӣ баргҳои хазоншударо кашонд. Соқӣ хеле хаставу монда шуда, гурусна монд. Модараш боз ҳамон шӯрбои пешинаро гарм карда овард. Соқӣ аз шӯрбо каме хӯрда: «Мана, модарҷон! Ин чӣ қадар шӯрбои хуштам шудааст. Дар умрам ин хел шӯрбои ширин нахӯрдаам», – гуфт. Модараш табассум карда: «Эй писарам, ин ҳамон шӯрбои худат нахӯрда аст. Ҳозир ту ҳаракат кардӣ, кор кардӣ, гурусна мондӣ ва иштиҳоят низ кушода шуд. Ба даҳонат шӯрбо ҳам ширину хуштамъ шуд» – гӯён ҷавоб дод.

Абдулло Авлонӣ

ЧИСТОН

Меравад-меравад, ғалбер барин
чойро гирифта хоб мекунад.

Савол ва супоришҳо

1. Соқӣ аз мактаб омада, ба модараш чӣ гуфт?
2. Модараш чӣ кор кард?
3. Барои чӣ Соқӣ шӯрборо бо иштиҳо хӯрд?

Дарси 107.

ДУРҶИ МАСЛИҲАТОМЕЗ

Рӯзе подшоҳе барои куштани як асир фармон медиҳад. Асири бечора дар ҳолати ноумедӣ подшоҳро дашном дода, суханҳои бад гуфтан гирифт.

Бузургон гуфтаанд, ки «Ҳар кӣ даст аз ҷон бишӯяд, ҳар чӣ дар дил дорад бигӯяд». (Ҳар касе, ки аз ҷонаш сер шавад ё умеди худро канад, дар дилаш чӣ хел гап дошта бошад, мегӯяд).

Байт:

Вақти зарурат чу намонад гурез,
Даст бигирад сари шамшери тез.

Подшоҳ пурсид, ки: – Ин асир чӣ мегӯяд?

Яке аз вазирони хирадманд ва покдил гуфт:

– Эй, подшоҳ, ин асир мегӯяд ки: «Касоне, ки хашми худро фурӯ менишонанд ва гуноҳи касонро мебахшанд... (Яъне, касе, ки агар қаҳру ғазаби худро идора карда тавонад гуноҳи касонро ҳам бахшида метавонад).

Подшоҳ раҳм кард ва аз гуноҳи ӯ гузашт. Вазир дигар, ки зидди ӯ буд, гуфт:

– Ба тоифаи мо вазирон равост, ки дар назди подшоҳон фақат сухани ростро гӯем, на сухани дурӯғ. Ин асир подшоҳро дашном дод ва суханҳои бад гуфт.

Подшоҳ ба сухани вазир эътибор надод ва гуфт:

– Ба ман сухани дурӯғ маъқул шуд, аз ин сухани росте, ки ту гуфта истодаӣ.

Ҳакимон гуфтаанд: «Дурӯғи маслиҳатомез, беҳ аз рости фитнаангез».

Мазмун аз «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ

Зарбулмасал

Дарс агар мушкил бувад, танбалро хоб оварад.

Савол ва супоришҳо

1. Вазир хирадманд чӣ гуфт?
2. Чаро подшоҳ асирро накушт?

Дарси 108.

ДАР БОРАИ ДОНИШУ ТАҶРИБА

Рӯзе як одами бедониш мехоҳад соҳиби молу мулки зиёди қиматбаҳо гардад. Ҳаваси давлатмандӣ фикру ёди ӯро банд карда буд. Барои ба ин орзуяш расидан ӯ ба соҳили дарёи калон меояд. Ӯ мехоҳад, ба мисли шахсони чаққони дар зери дарё шинокунанда соҳиби марҷонҳои зери дарё гардад.

Маҳтобшаб буд. Оби дарё сокину осуда. Дар болои об акси моҳ чилванамоӣ мекард. Он одам ба дарё шино карда, аз таги он чизе намеёбад. Ӯ ин корро якчанд маротиба такрор мекунад, аммо фоида намекунад. Ва ниҳоят аз орзуяш мегардад.

Рӯзе аз рӯзҳо дар вақти шиновариаш дар таги дарё марвориди ҳақиқиро мебинад. Аммо ӯ ҳамон чилваи бардурӯғи моҳу ситора гуфта, аз гирифтани сангҳои қиматбаҳо даст мекашад. Бинобар ин дар ҳар кор донишу таҷриба лозим аст. Шахси бедонишу бетаҷриба ҳеҷ вақт молу мулк ба даст оварда наметавонад.

(Ривояти халқӣ)

Зарбулмасал

Сӯҳбати нодон — оташи сӯзон.

Савол ва супоришҳо

1. Бо кадом мақсад марди бедониш ба соҳили дарё меояд?
2. Аз кадом сабаб вай марвориди ҳақиқиро нагирифт?

Дарси 109.

АЗ ДИЛУ ЗАБОН БЕҲТАР ЧИЗЕ НЕСТ

Луқмони Ҳаким шахси сиёҳчатоб буд ва ўро касе ҳамчун ғулом дар хонааш кор мекунонд. Рӯзе соҳибхона мефаҳмад, ки Луқмони Ҳаким шахси илмнок ва ҳикматнок аст. Соҳиби хона барои имтиҳон намудан ба Луқмони Ҳаким мегӯяд:

— Гўсфандеро куш ва беҳтарин аъзои ўро ба назди ман биёр. Луқмон гўсфандеро мекушад ва дилу забонашро пеши соҳиби хона меорад.

Рӯзи дигар соҳиби хона боз мегӯяд:

Гўсфандеро куш ва бадтарин аъзои ўро назди ман биёр.

Луқмон гўсфанди дигар кушт ва боз дилу забонашро гирифта назди соҳиби хона овард.

Соҳиби хона гуфт:

— Ин ҷо чӣ гуна сир аст?

Луқмони Ҳаким гуфт:

– Ҳеҷ чиз аз дилу забон беҳтар нест, агар пок бошад ва ҳеҷ чиз бадтар аз он нест, агар нопок бошад.

Аз «Латиф-ут-тавоиф»

Савол ва супоришҳо

1. Чаро соҳиби хона Луқмони Ҳакимро имтиҳон карданӣ шуд?
2. Луқмони Ҳаким аз имтиҳон чӣ гуна гузашт?

Дарси 110.

САРГУЗАШТИ ИБНИ СИНО

Вақте ки ман даҳсола шудам, «Қуръон» ва миқдори зиёде аз илми адабиётро ёд гирифта будам. Одамон аз ин ҳолати ман дар тааҷҷуб буданд.

Сипас падарам маро барои ёд гирифтани илми ҳисоб ба назди марде, ки сабзӣ мефурӯхт бурд, то ки ман аз вай таълим гирам ва бо тезӣ ин илмро аз вай омӯхам.

Пас аз ёд гирифтани мантиқ, физика, фалсафа ва астрономия ба ёд гирифтани илми тиб машғул шудам. Ман ҳамаи китобҳоеро, ки дар илм навиштаанд, хондам. Илми тиб аз донишҳои душвор нест. Аз

ин ҷиҳат дар камтарин фурсат сирри онро донидам. Табибони донишманд ба назди ман барои омӯхтани илми тиб меомаданд. Ба ғайр аз ин ман беморонро табобат мекардам. Баъд аз ин, ман боз якуним соли дигар дар дониш омӯхтан ва китоб хондан кӯшиш кардам. Дар тамоми ин муддат ягон шаб то субҳ хоб накардам ва ҳар рӯз ба хондани илм машғул будам ва ба чизи дигар майле надоштам.

Баъд аз он ки ман ба хондан машғул шудам, баногоҳ агар хоб ба ман ғалаба кунад, ҳамон масъалаи илмиро, ки мутолиа мекардам, дар хобам меиддам.

Абӯалӣ ибни Сино

ЧИСТОН

Дегча, дарунаш пури мехча,
Не дар дорад, не дарича.

Савол ва супоришҳо

1. Барои чӣ одамон аз ҳолати Абӯалӣ ибни Сино дар тааҷҷуб буданд?
2. Абӯалӣ ибни Сино кадом фанҳоро омӯхт?
3. Матнро хонед ва таассуротҳои ҳосил кардаатонро баён кунед.

Дарси 111.

КУЛЧА

Сӯҳроб бисёр гушна буд. Мехост, ки зудтар кулчаро ба даст ораду ба даҳон андозад. Аммо кораш омад намекард. Ҳамин ки ба кулча наздик мешуд, вай ба мисли барги хазони каду парида дуртар мерафт. Сӯҳроб бо афсӯс оби даҳон фурӯ мебурду бас. Зиндагӣ аҷоиб. Дирӯз ҳангоми танаффус яхмос харида хӯрд. Ба нон эҳтиёҷ намонд. Баъди дарс Сӯҳроб нахост, ки кулчаро ба хона боз орад: сари роҳ болои қуттии телефон партофту ҳуштаккашон ба хонашон давон шуд.

Ана акнун ҳамон кулча аз Сӯҳроб мегурезад. Бача бисёр гушна аст, нон хӯрдан мехоҳад. Аммо кулча намехоҳад, баробари наздик омаданаш парида дуртар меравад.

— Як дам ист, — илтиҷо мекард Сӯҳроб.

— Не! — қатъӣ гуфт кулча ва дуртар парида рафт.

— О, ту бегона не-ку, кулчаи бибиам пухтагӣ.

— Ҳа, ман ҳамон кулчае, ки бибиат бо сад азоб пухта буданд. Барои ту пухта буданд. Аммо ба қадри меҳнати бибиат ва ба қадри ман нарасидӣ.

Ман бо ту қаҳрӣ! – гуфт кулча.

– Ман бисёр гушна, – гиря кард Сӯҳроб.

– Гиря ҳам кунӣ, ба ту раҳм намекунам. Чунки худӣ ту бераҳм. Маро болои қуттии телефон партофта рафтӣ, – паст наомад кулча.

Дигар намекунам, қасам меҳӯрам, – фиғон бардошт бача. Кулча дар ҷояш истод. Сӯҳроб худро болои нон партофт. Аммо кулча чаққонӣ карду худро канор гирифт:

– Чӣ кор кунам, ки ба ман бовар кунӣ! – бо чашми тар ба кулча рӯ овард Сӯҳроб. – Охир ман бисёр гушнаам.

Кулча хез заду болои санги калони калони роҳ баромад. Офтоб сӯзон буд. Ба болои гушнагӣ боз ташнагӣ зам шуд. Ҳалқи Сӯҳроб хушкӣд.

– Раҳм кун, кулчаҷон... – Сӯҳроб часпида ба болои санг баромаданӣ буд, ки пояш лағжид ва аз баландӣ сарозер ба рӯйи хоки тафсон афтид.

Афтоду аз хоб бедор шуд. Бедор шуд, ки болои каташ хоб асту сару рӯяш арақшор. Кулчаи дирӯз болои қуттии телефон партофтааш ба ёдаш расид. Аз ҷояш парида хест.

– Имрӯз дарс не-ку ба кучо метозӣ! – шитоби ўро дида бо ҳайронӣ пурсид модараш.

Сӯҳроб аз дар баромада гуфт:

– Кулчаамро ёфта меорам.

– Кадом кулчаро? – пурсид модараш.

Аммо Сӯҳроб саволи модарашро нашунид. Зеро аллакай рафта буд.

Гулназар Келдӣ

Савол ва супоришҳо

1. Чаро кулча аз Сӯҳроб гурехт?
2. Сӯҳроб кулчаро ба куҷо партофт?
3. Матро хонед ва нақл кунед.

Дарси 112.

ҲОИДАИ ҲУШЁРӢ ВА ДУРАНДЕШӢ

Овардаанд: дар кӯле, ки аз роҳ дур ва аз назари роҳгузарон пинҳон буд, се моҳӣ зиндагӣ мекарданд. Аз моҳиҳо дутоаш эҳтиёткор буда, сеюмин ҳанӯз бетаҷриба ва очиз буд. Ногоҳ рӯзе ду сайёд аз лаби он кӯл мегузаштанд, бо якдигар ваъда доданд, ки дом биёранду ҳар серо бигиранд. Моҳиён ин суҳанҳои сайёдонро шуниданд. Он яке аз моҳиҳое, ки ҳушёру дурандештар буд, саҳтию сустии замонро медонист ва дар қору андеша таҷриба пайдо карда буд, зуд тадбири қорро ҷуст ва аз он тараф, ки об меомад, бо тезӣ берун шуд.

Дар ин миён сайёдон расида омаданд ва ҳар ду тарафи кўлро маҳкам бастанд. Моҳии дуюмин ҳам боақлу таҷрибаноктар буд, ба худ гуфт:

— Ғафлат кардам, оқибати кори ғофилон чунин бошад. Акнун вақти тадбир аст ва ӯ барои ба дасти сайёдон наафтидан тамоми тадбиру таҷриба ва дониши худро ба кор бурда, худро мурда сохта ба рӯи об мерафт. Сайёдон гумон карданд, ки мурдааст ва ба ӯ кордор нашуданд. Моҳӣ худро бо ҳила ба ҷӯй партофт ва аз дасти сайёдон халос шуд.

— Моҳии сеюм, ки ба ғафлат монда, нотавонӣ дар аҳволи вай намоён буд, ҳайронӣ саргардон, саргаштаву пойкашон шуда чапу рост мерафт... Ниҳоят гирифтори доми сайёдон гардид.

Аз «Калила ва Димна»

Савол ва супоришҳо

1. Моҳии якум ва дуюм аз дасти сайёдон чӣ хел халос шуданд?
2. Чаро моҳии сеюм бо зудӣ ба дасти сайёдон афтид?
3. Аз ҳикоя чӣ хулоса баровардед ва мақсади он аз чӣ иборат будааст?
4. Ҳикояро хонед ва маънидод кунед.

Дарси 113.

ҲОЗИР, МОМОҶОН

Дилбар аз мактаб омада, тез-тез чояшро нӯшид. Болои мизро дуруст ҷамъ накарда, ба кӯча тозон баромада рафт.

– Ба куҷо, духтарам? – пурсид Маликахола одати гап назада баромада рафтани набераашро медонист.

– Ҳозир, момоҷон, – гуфт Дилбар ба дари кӯча наздик шуда истода.

Момояш аз пасаш: «Тезтар биё!» – гуфта монд ва мизи тоза пок накардаи ўро аз дигар пок кард. Баъд хоҳу нохоҳ аз барфи борида истода, пайроҳаи сафед шударо рӯфта монд. Аз ҷўй об гирифта, сатилҳоро пур карда, ба ошхона бурда монд. «Набераам, калон шуда монду чӣ мешуд, ки дониста-дониста корашро кунад! Ҳатто, зарфи хўрок хўрдаашро ҳам намешўяд. «Ҳозир», мегўяду, липпӣ карда ғоиб мешавад», гуфт худаш ба худаш.

Маликахола аз дарвозаи калони нақшинкор ба кӯча нигоҳ кард. Дар байни бачаҳои бозӣ карда истода Дилбар ҳам буд. Маликахола як-ду қадам монда, набераашро ҷеғ зад: – Дилбархон, ҳой Дилбархон!

Дилбар як нигоҳ кард: «Ҳозир, момоҷон», – гуфта, боз машғули бозӣ шуд.

– Тез биё, ёрдам деҳ, духтарам! – гуфт Маликахола илтимосомезона.

Ин гапҳо ба гӯши Дилбар даромад ё не, ба ҳар ҳол гапи момояшро бечавоб намонд:

– Ҳозир, момочон!

Маликахола ба ҳавлиаш даромада рафт. Орд бехт. Хамир кард. Хамирро келинаш омада кунад ҳам мешуду ба вай раҳмаш омад. Охир модари Дилбар аз кор монда шуда меояд-ку! Аз байн хеле вақт гузашт. Аз духтараки «Ҳозир» гуфта ҳоло ҳам дарак нест.

Маликахола боз аз дари кӯча нигоҳ кард. Тавба, Дилбар ба кучо рафта бошад? Бачаҳо ҳам кам шуда монда буданд. Ў аз бачаҳо пурсид. «Ба хонаи Лолаино рафт», – гуфтанд бачаҳо. «Бачаам, ҷеғ зада деҳ», – гуфт Маликахола ба яке аз онҳо. Бачаяк давида рафту, давида омад:

– «Ҳозир», гуфтанд.

Маликахола мебаромадагист гуфта, каме интизор шуд. Аз байн чанд вақте гузашта баъд, рӯмоли бозичаи дар дасташ бударо дуруст карда, якта-якта қадам монда Дилбар ва дугонааш омаданд. Аз назди ошхона гузашта истода буд, ки момояш «Биё, духтарам, картошка тоза кун», – гуфт ранҷиданашро пинҳон карданӣ шуда.

— Ҳозир, момочон! — гуфту Дилбар бо дугонааш якҷоя ба хона даромада рафт. Бозичаи аз хонаи дугонааш овардари ба каташ хобонда, пушташро бо ҷойпӯши сафед пӯшонд. Ба гӯшаш боз овози момояш шунида шуд. «Бо овози маҳин: «Ҳозир, момочон!» — гуфт.

Яйра Саъдуллоева

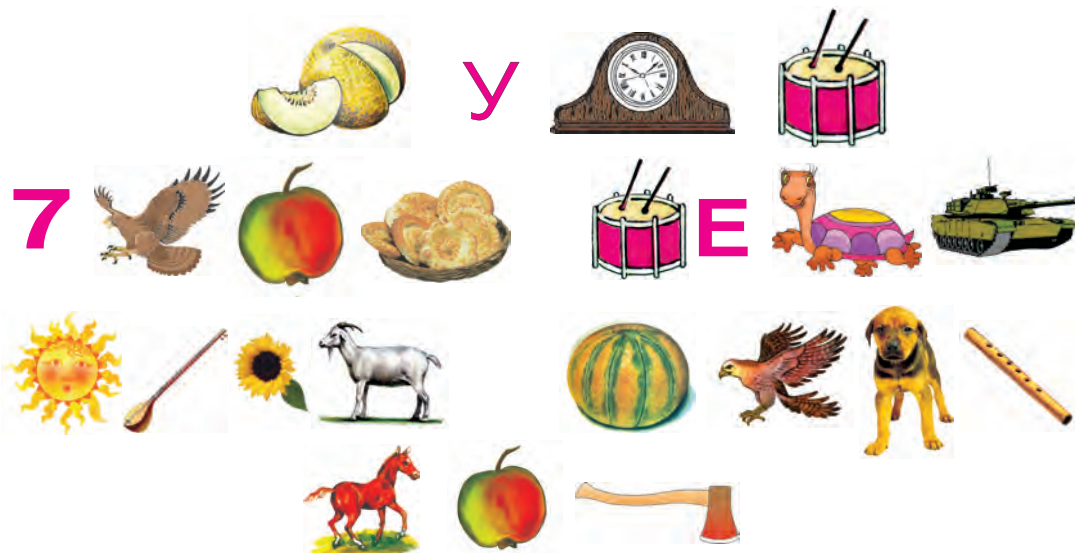
Савол ва супоришҳо

1. Ба ҳаракатҳои Дилбар чӣ баҳо медиҳед?
2. Оё рафтори Дилбар ба шумо писанд аст?

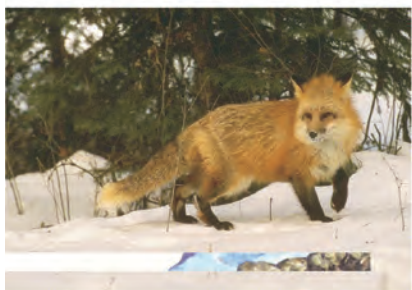
Дарси 114.

ҶАМЪБАСТ ВА МУСТАҲКАМКУНИИ МАВЗЎЪҲОИ ГУЗАШТА

Ребус. Аз рӯйи сарҳарфи расмҳои поёни кадом зарбулмасал ҳосил мешавад?

МО ДЎСТОНИ ҲАЙВОНОТУ ПАРРАНДАГОНЕМ

Дарси 115.

МУРҒИ ҲУМО

(Ривояти халқӣ)

Дар иқлиме мамлакате буд. Мардуми ин мамлакат одате доштанд, ки подшоҳашон агар аз олам чашм пӯшад, мурғи Ҳуморо, ки дар қасри шоҳ, дар қафаси тиллоӣ нигоҳ медоштанд, сар медоданд. Мурғи Ҳумо ба сари кадом одаме, ки парида рафта шинад, ҳамон одамро подшоҳ интихоб менамуданд. Рӯзе мурғи Ҳуморо сар доданд, мурғ рафта ба сари Аёс ном чӯпоне нишаст. Ўро шоҳ интихоб карданд. Аёси чӯпон дар умри худ либосу пойафзоли дурустero надида ва напӯшида буд. Ҳамин ки Аёс ба тахти подшоҳӣ нишаст, либос ва чорукҳои кӯҳнаву даридаашро ба болои тахти шоҳӣ овехта монд. Ҳар вақте ки Аёс хоҳ менишаст ва ё меҳест, сараш ҳатман ба онҳо бармеҳӯрд. Ҳар боре, ки сараш ба чорук бармеҳӯрд, худ ба худ меғуфт:

– Аёс! Ҳадди худро бишнос! Яъне, фаромӯш накун, ки ту кӣ будӣ ва кӣ шудӣ.

Зарбулмасалҳо

Некӣ кардӣ, умедвор бош,
Бадӣ кардӣ, хабардор бош!

* * *

Оташ дӯсту душман надорад.

Савол ва супоришҳо

1. Аёси чӯпон чӣ хел шоҳ шуд?
2. Ў чаро либосҳои кӯҳнаашро болои тахти шоҳӣ овехта монд?
3. Ҳар боре, ки сари Аёс ба чорукаш мерасид, худ ба худ чӣ мефурт?

Дарси 116.

ДҶУСТОНИ БОЛДОРИ МО

Рӯзе аз мактаб бармегаштам. Ногоҳ чашмам ба паррандае афтод, ки дар роҳ рӯйи барф меҳобид. Онро аз замин бардоштам. Ҷонварак базӯр-базӯр нафас мекашид. Маълум, ки аз хунукию гуруснагӣ ба ин ҳол афтодааст. Ба ҷонварак дилам сӯхта, ба хона овардам. Аз фанеру тахтапораҳо лонаи зебоне сохта, ба дарунаш парандаро

мондаму ба шохи бед овехтам. Тез-тез аз
обу донаш бохабар мешудам. Баъди чанд
вақт қонвар тамоман сиҳат шуд.

Ин корамро қўраҳоям дида, ба ман
пайравӣ карданд. Ҳоло дар шохаҳои да-
рахтони рӯи ҳавлии аксари ҳамсинфонамон
лонаҳои тахтагин мавҷуданд, ки дар онҳо
дӯстони болдори мо зиндагӣ мекунанд.

Х. Раҷабов

Зарбулмасалҳо

Кам-кам хӯру доим хӯр.

* * *

Шикамсер чӣ парвои шикамгурусна
дорад.

ЧИСТОН

Миёнаш қил барин,
Кораш фил барин.

Савол ва супоришҳо

1. Чаро парранда дар рӯи барф меҳобид.
Вай аз мурдан чӣ хел наҷот ёфт?
2. Оё паррандаҳоро дӯсти худ ҳисобидан мум-
кин аст?
3. Матро хонед ва маънояшро гуфта диҳед.

Дарси 117.

ҲИКОЯИ ОҲУБАРРА

Сайёд шикор рафт. Сари кӯҳи баланд баромад. Садои оҳубарраро шунид ва чашм андохта дид, ки як оҳубарраи сафедаки хушрӯяки ҳушёрак «бааа» гӯён ин тараф меравад, «бааа» гӯён он тараф меравад. Сайёд милтиқ рост кард ҷониби оҳубарраи сафедак, вале напарронд. «Гӯшташ кирои паррондан намекунад. Тир ҳайф мешавад ва агар очааш хоб бошад, аз садои тир хеста мегурезад» – фикр кард ӯ. Сайёд дар паси хорбуттае паноҳ гирифт. Дер нишаст. Як вақт аз беҳи харсанг оҳуи калон хест. Хамёза кашид. Ба атроф нигарист. Бачаашро ҷӯё шуд. Фарёд кард: «Мааа!». Баробари бачаашро ҷеғ заданаш садои тир баромад. Оҳу як бор боло ҷасту ба замин афтид. Оҳубарра тозон рафта модарашро бўй кашид ва фарёд баровард. Сайёдро дида гурехт.

Сайёд сари оҳуро бурид. Шикамашро чок карда, рӯдаву шикамбаашро бароварда партофт. Мурдаи оҳуро ба китфаш бардошт, то хона барад. Нишебироҳ мерафт. Яке рӯйи санги ковок пой гузошт, санг канда шуд. Пояш фурӯ рафт, ба дунба зад. Ба вазни оҳу лағжида поён рафт ва қарор нагирифта, аз зери бора ба зер рафт. Таг жарф (чуқур) буд. Ба зарба зад. Пояш шикаст. Аз қаър садояш омад:

– Вой, очачон, мурдам!

Оҳубарра сари бора омад ва гуфт:

– Ҳа-а, чони ту ҳам дард мекардааст. Очаамро куштӣ, маро ятим кардӣ. Ба чунин рӯз гирифтор шудӣ. Чоҳкан – зери чоҳ.

Сорбон

Савол ва супоришҳо

1. Сайёд чӣ кори бад кард ва оқибат чӣ шуд?
2. Ҳикояро хонед ва нақл кунед.

Дарси 118.

ЛАКЛАК

Мурғи аҷиб аст лаклак
Нақора занад тақ-тақ.
Думаш зебо як даста,
Олуфтаю ороста.

Поҳояш дароз-дароз
Нигоҳаш ҳам аҷаб соз.
Бинам истода ором
Субҳидам ё вақти шом.
Гоҳо дар сари чинор,
Гоҳо дар кӯли найзор.
Хӯрокаш баққаву мор,
Намеояд ӯ, зинҳор,
Ба боғи калони мо.
Ба рӯйи айвони мо.
Эҳ, чу нақора занад,
Дилу ҷигарро канад.

Қуддус Муҳаммадӣ

Савол ва супоришҳо

1. Лаклак чӣ гуна парранда аст?
2. Хӯроки ӯ чӣ будааст?
3. Шеърро хонед мазмунашро нақл карда диҳед?

Дарси 119.

ҲИКОЯТИ СУЛТОНИ ЯМАН

Подшоҳе бози давлатие дошт, ки бисёр онро дӯст медошт. Рӯзе барои шикор ба тарафи кӯҳе рафт. Шоҳ кабоб хоҳиш на-

муд. Ғуломон кабоб тайёр карда оварданд. Сипас шоҳ об талаб кард. Об набуд. Шоҳ танҳо худаш аз қояш хеста, ба асп савор шуд ва ба тарафи саҳро рафт. Ниҳоят ў ба назди кӯҳе расид. Зери кӯҳ сабззор ва чашмаи обе дид. Ба канори чашма омада дид, ки оби чашма ранги заъфаронӣ дорад. Аз ташнагӣ қомро пур карда об нӯшиданӣ шуд. Боз парида омада, бо боли худ қомро зад ва об рехт. Шоҳ дарғазаб шуда, бозро ба замин зад, боз дар қояш қон дод. Подшоҳ пушаймон шуда ба худ гуфт:

— Ба сари ин чашма рафта бинам, ки оби чашма чаро зард аст?

Камтар болотар рафта дид, ки аждаҳое болои чашма истода об мехӯрд. Шоҳ тарсид, аждаҳо бўйи одамизодро шунида, нафас кашид (қуллоб кард) то шоҳро дам кашад. Шоҳ гурехт ва камтар роҳ рафта хаста шуд. Ў аз асп пиёда шуда, ба як тараф нишаст ва лашкариёнаш омада шоҳро ба маркаб савор карда гирифта бурданд.

Шоҳ аз куштани боз малул (пушаймон) буд ва пушаймонӣ суд (фоида) надошт.

Аз «Чихил тӯтӣ»

Савол ва супоришҳо

1. Чаро боз ба обнӯшии шоҳ монеъ шуд?
2. Шоҳ чаро аз куштани боз пушаймон гашт?
3. Мазмуни матнро нақл кунед.

Дарси 120.

ҲОДИСАИ АҶОИБ

Як рӯз ҳодисаи бисёр аҷоиб рӯй дод. Ман ин хел ҳодисаро дар умрам нахустин бор меидам. Ба охури модаговамон коҳ андохтанӣ шуда, ба оғил даромадам. Ҳамин вақт чизе патаррӣ карда, аз паси охур паррид. Бинам, кабк будааст. Аз шавқ чӣ кор карданамо надониста, сӯяш тохтам. Дар оғил чунон кабкон қанотзанӣ карданд, ки гӯё ман шоҳин будаму сели гунҷишконро ҳар сӯ таъқиб мекардам. Модаговамон аз ин хӯсида (рамида), қариб монда буд, ки маро шох занад. Дари оғилро пӯшида, ба хона давидам.

— Дадод! Ҳой, дадо, кабк! — аз ҳаяҷон худро дошта натавониста фарёд задам ман.

— Оғил пури кабк!

— Кабк! Дар оғил! — гӯё бовариаш намеомада бошад, хурсандона пурсид ӯ.

– Ҳа, дар оғил. Чунон бисёре ки!..

– Падарам пеш-пеш, ман аз қафои ӯ ба оғил даромадем.

– Дарро кушода мон, – фармуд падарам.

Дарро калон кушода барои он ки пӯшида нашавад, дар зераш чўпчак гузоштам.

– Говро берун барор, – боз фармуд падарам. Модаговро бароварда, дар меҳи гўшаи ҳавлӣ бастам.

– Давида рафта аз хона гандум биёр. Тозон як табақча гандуми суп-сурх гирифта овардам.

– Қорўбро гирифта, таги поятро рўб.

Тоза кардам.

– Камтар пош.

Тамоми гандумро ба замини тозакардаам рехтам.

– Канӣ, акнун берун баро, – гуфт падарам. Падару писар ҳамроҳ берун баромадем ва аз як кунҷи ҳавлӣ ба ҳаракати кабкҳо нигоҳ карда истодем. Кабкҳо донаҳои гандумро дида, ҳарисона ба хўрдан сар карданд. Минқори сурх ва зебояки онҳо чунон тез ва чолокона туп-туп зада, ба дон рафта меомад, ки гўё сўзани дарздўзӣ дар болои матоъ ҳаракат карда истода бошад.

Кароматуллои Мирзо

Савол ва супоришҳо

1. Чаро ба оғил кабкҳо даромада будаанд?
2. Писар ва падар чӣ кор карданд?

Дарси 121.

ХУРҶСИ ЗИРАК

(Афсонаи халқӣ)

Шағоли гуруснае аз роҳ мегузашт. Дид, ки як хурӯси фарбеҳ болои дарахт нишастааст. Ба хурӯс нигоҳ карда гуфт: хурӯси зебо аз гапи нав хабар дорӣ? Дар миёни парранда ва даррандаҳо сулҳу оштии эълон шуд. Биё аз дарахт фуру, мо ҳам дӯст шавем ва мисли бародар гардем. Хурӯс гарданаширо дароз карда, ба тарафе нигоҳ кардан гирифт. – Чӣ гап? Чаро ба он тараф нигоҳ карда истодаӣ? – пурсид шағол. Хурӯс гуфт: – Як тӯда сағҳо ба тарафи мо меоянд.

Шағол аз шунидани ин суҳанҳо роҳи гузро пеш гирифт.

Савол ва супоришҳо

1. Шағол ва хурӯс дар бораи чӣ сӯҳбат карданд?
2. Чаро шағол аз назди хурӯс гузашт?

Дарси 122.

ҶАМЪБАСТ ВА МУСТАҶКАМКУНИИ МАВЗЎЪҲОИ ГУЗАШТА

Хоби зиёд ба саломатӣ зарар аст.

* * *

Бародари ман бошӣ, баробари ман бош.

* * *

Зебоии сухан ба кӯтоҳӣ ва ихтисор аст.

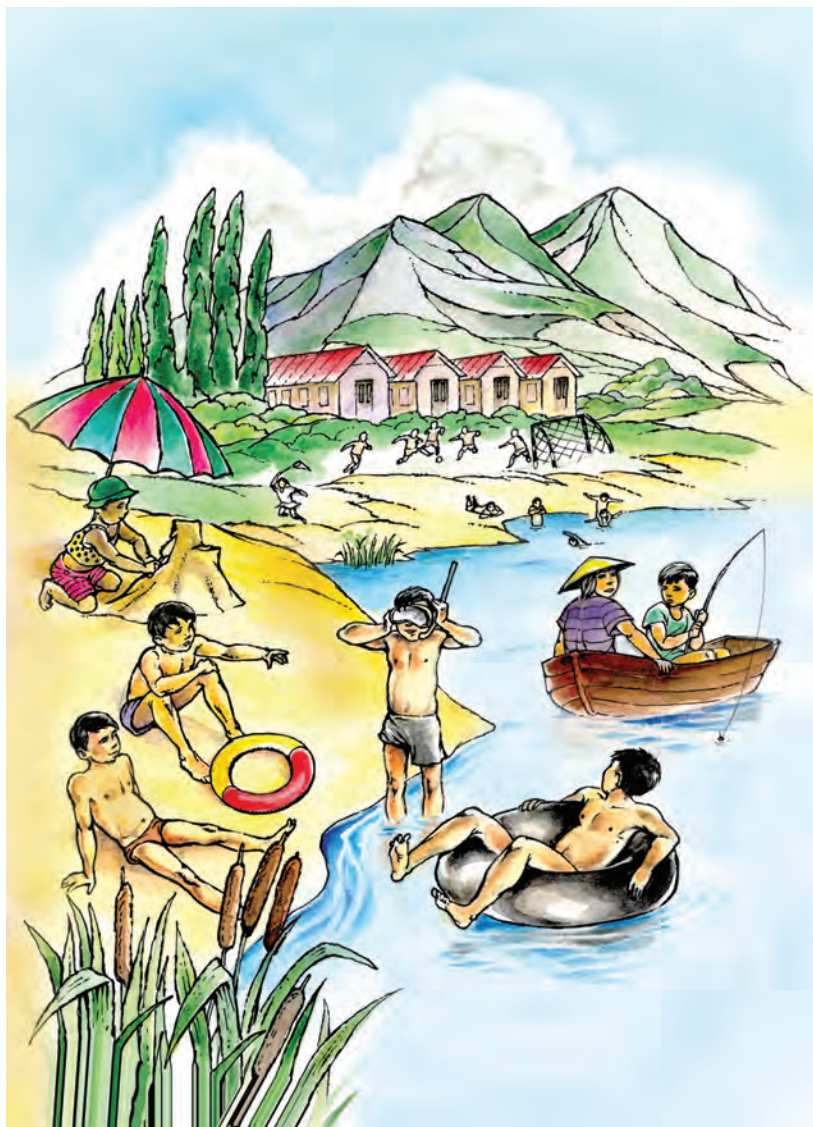
* * *

Давидани гӯсола – то қаҳдон.

Ребус. Аз рӯйи сарҳарфи расмҳои поёни
чӣ гуна зарбулмасал ҳосил шуданахро му-
айян кунед.

ФАСЛИ ГАРМО МЕРАСАД, ТАЪТИЛИ МО МЕРАСАД

Дарси 123.

АЙЁМИ ТАЪТИЛУ ФАРОҒАТ

... Тобистон рӯзҳои гарму дароз дорад. Кас ҳам ба китобхона, ҳам ба бозӣ ва ҳам ба ёрӣ додан ба волидони худ вақту фурсат меёбад.

Шогирдони мактабҳо гурӯҳ-гурӯҳ, ба боғоту кӯҳсор, ба шаҳрҳои қадимии Самарқанду Бухоро, Хоразму Тошканд, Шаҳрисабзу Қўқанд сайру саёҳат мекунанд. Онҳо дар ин сайру сафарҳо табиати кишвар, олами растаниву ҳайвонот, таърихи шаҳру ноҳияи худро меомӯзанд.

Шогирде, ки давраи таътили худро босамар мегузаронад, бисёр чизҳоро меомӯзад. Агар вай вақтро беҳуда гузаронад, бисёр чизҳоро аз даст медиҳад. Бинобар ин агар дар тобистон дар вақтҳои холи кам-кам китоб хонем, расми манзараҳоро кашем ва аз падару модар ин ё он кори боғ ё полизҳоро ёд гирем, дониши мо зиёдтар, фикрамон равшантар ва зеҳнамон тез мешавад...

Ҳазрат Сабоҳӣ

Савол ва супоришҳо

1. Тобистон чӣ гуна фасл будааст?
2. Оиди фасли тобистон фикратонро баён кунед?

Дарси 124.

ХАЙР, МАКТАБ!

Боз ҳам айёми тобистон расид,
Боз ҳам таътили тобистона шуд.
Мекунем имрӯзҳо мо хайрухуш
Боз ҳам бо мактаби маҳбуби худ.

Хайр, мактаб! Хайр, то таҳсили нав!
Хуш бимон, эй хонаи уммеди мо!
Ҳар кучо бошем, меҳри поки ту
Дар дили мо ҷой дорад доимо...

Алӣ Бобочон

Савол ва супоришҳо

1. Тобистон бачаҳо чӣ кор мекунанд?
2. Дар бораи таътили тобистона нақл нависед.

Дарси 125.

ҶАНГИ МОРУ КАЛТАКАЛОС

Фасли тобистон буд. Одам аз гармии ҳаво базӯр нафас мегирифт.

Вақте ки ман аз миёни алафҳои нимхушк роҳ мерафтам, садои хишир-хишири чизе-ро шунидам. Ба атроф назар андохта дидам, ки як мори афъӣ бо як калтакалос ҷанг карда истодааст. Калтакалос дар болои

санг истода, ба як нуқта нигоҳ мекард. Аз таги санг як мори афъӣ ба вай ҳамла меовард. Калтакалос барои худаширо аз душманаш нигоҳ доштан ба болои мор захираширо мепошид. Мор аз захири калтакалос гаранг шуда, баъд базӯр меҳазиду рафта худро ба танай алафи шимок мемолид. Вай печутоб меҳӯрд, аммо аз калтакалос чашм намеканд.

Ҳамин тавр, алафи шимок ба мор қуввати нав меод.

Мор боз далертар шуда, бо калтакалос аз сари нав ҷанг мекард. Калтакалос аз тарсу ваҳм оби захирашудӣ худро ба болои мор боз мепошид.

Мор худро боз ба алафи шимок молида, далертар мешуд. Ин ҳодиса якҷанд бор такрор шуд. Ман ҷанги онҳоро хеле тамошо карда, завқ менамурам. Дафъаи охир, вақте ки мор ба тарафи калтакалос ҳамлакунон рафт, ман ҳам зуд алафи шимокро канда партофтам.

Ин дафъа мори захирашудӣ омаду шимокро наёфт. Вай торафт лоғар шудан гирифтӣ печутоб хӯрда дар охир мурд.

Калтакалос аз душмани худ халос шуд.

Ман аз ҳамон рӯз фаҳмидам, ки алафи шимок чӣ қадар қувват доштааст.

Болта Ортиқзода

Савол ва супоришҳо

1. Чаро мору калтакалос бо ҳам ҷанг карданд?
2. Барои чӣ мор худро ба алафи шимок мемолид?

Дарси 126.

МИР АЛИШЕР НАВОЙ

(Ҳикоя)

Мир Алишер Навоӣ ҳамроҳи Султон Ҳусайн Бойқаро дар яке аз гулгаштҳои шаҳри Ҳирот сайругашт менамуданд. Ҳамин вақт назари Мир Алишер ба бачагони бисёре афтид, ки дар сари роҳи онҳо бозӣ мекарданд. Султон (подшоҳ) ба онҳо эътибор надода гузашта меравад. Алишер бошад, ба назди онҳо омада якеро аз рӯйи хок бардошта навозиш мекунад. Султон аз ин рафтори Алишер тааҷҷуб карда мегӯяд:

— Шумо ҳоким, шоир ва олими тавоноед! Бояд ҳадди худро шиносед!

Алишер бо табассуми нарм ҷавоб медиҳад:

— Инҳо шогирдони меҳрубони устои мананд, ба хотири устои азизам онҳоро меҳрубонӣ менамоям.

Савол ва супоришҳо

1. Мир Алишер киро навозиш кард? Чаро?
2. Барои чӣ султон ба ин кори Мир Алишер тааҷҷуб кард?

Дарси 127.

ТОБИСТОН

Офтоби пурсӯзро бин,
Офтоби худсӯзро бин.
Бар замин шӯъла пошад,
Ҷаҳон чу хумдон бошад.

Наботот гашта бемор,
Монда ба рӯзи ночор.
Ҳайвонот ҳам бемадор,
Сар занад монанди мор.

Одами бар соя зор,
Даст кашад аз кору бор.
Ба мову ту об даркор,
Обаки гулоб даркор...

Чу борон резад шабнам,
Ҳалқи мо мешавад нам.
Ҳузур кунад тану ҷон,
Чунин бошад тобистон.

Асад Гулзодаи Бухорӣ

Савол ва супоришҳо

1. Чаро дар фасли тобистон наботот бемор мешудааст?
2. Дар ин фасл ҳайвонот чӣ кор мекунад?
3. Шеърро хонед ва мазмуни онро гуфта диҳед.

Дарси 128.

ПИСАРИ ШИНОВАР

Бачае дар соҳили дарё оббозӣ мекард. Ногоҳ мавҷи об зиёд шуду ўро бурд. Бача нолаю фиғон карда мадад меҳост.

Роҳгузаре омад ва рӯйи санги калоне истода писаракро насиҳат кард:

– Эй писари шӯх, вақте оббозӣ карда наметавонӣ, чаро ба об медарой?! Оё падару модар надорӣ, ки туро насиҳат кунанд ва ё шояд ба насиҳати онҳо гӯш намедиҳӣ?!

Писарак базӯр сарашро аз об баровард ва гуфт:

– Амак, аввал маро аз ғарқшавӣ наҷот диҳед ва баъд сарзаниш кунед.

Насиҳат бидуни кӯмак бефоида аст.

Аз «Ҳикматҳои Луқмони Ҳаким»

Савол ва супоришҳо

1. Писарак ба дарё чӣ хел ғарқ шуд?
2. Байни роҳгузар ва писар чӣ гуфтугӯ шуд?

Дарсҳои 129–130.

ДИЛОРОМ ВА ДИЛБАР

(Афсонаи халқӣ)

Буд набуд, бевазана буд. Вай ду духтар дошт. Номҳои онҳо Дилорому Дилбар буд.

Дилором духтари меҳрубону доно ва меҳнатдӯсту худкор буд. Ба хурду калон, шиносу ношинос ва ҳамсояхо мудом ёрӣ мерасонад. Дилбар бошад, бар акси Дилором, бадгапу бадчаҳл, хоболуду бахил ва коргурезу корбезор буд.

Боре Дилором дар ҳавлӣ машғули шустушӯй буд, ки нохост аз дар кампире даромад. Кампир асозанон ба назди Дилором омада гуфт:

– Духтарам, ман аз роҳи дур омадам. Чанд рӯз аст, ки чизе нахӯрдаам, хеле гуруснаву ташнаам.

Дилором кампирро рӯйи кӯрпача шинонда, бо нону чой ва хӯроки гарм меҳмондорӣ кард. Кампир миннатдорона дуо кард:

– Хокро гири, зар шавад!

Аз ҳамон рӯз Дилором хокро гирад, зар мешуд.

Иди Меҳргон наздик омаду Дилором ба модару хоҳараш либоси нав ва ба дастархони идона ширини харидани шуд. Ў каме хокро гирифт. Хок тилло шуд. Дилором ба бозор рафт. Дар ҳавлӣ Дилбар танҳою бекор менишаст. Нохост ҳамон кампири чандапӯш асозанон даромаду гуфт:

– Духтарҷон, аз роҳи дур омадам. Хеле гуруснаву ташнаам, ягон чизи хӯрдани дорӣ?

Дилбар гуфт:

– На чизи хӯрданӣ ҳасту на нӯшиданӣ.
Ба роҳатон равед!

Дили кампир озурда гашт. Ў ба дасти
Дилбар як каф тилло ниҳоду гуфт:

– Зарро гирӣ, хок шавад!

Дилбар аз дидани тилло хурсанд шуд,
аммо тилло оҳиста-оҳиста ба хок табдил
ёфт. Дилбар аз карда пушаймон шуда, хост
аз кампир узр пурсад, лекин дер шуда буд.

Савол ва супоришҳо

1. Дилором чӣ гуна духтар буд?
2. Дилбар чӣ?
3. Чаро кампири бечора Дилоромро дуои нек кард?
4. Дилбар аз кампир чаро дуои бад шунид?
5. Афсонаро бо диққат хонда бароед ва мазмунашро нақл кунед.

Дарси 131.

ХҶШАҲОИ ТИЛЛОЙ

Чаро хӯшаи гандум,
Хам мекунад сари худ?
Сӯйи марди ғаллакор,
Таъзим ораду суҷуд.
Ин гандуми расида,

Чӣ сон тиллоӣ бишуд?
Офтобаки зарнисор,
Онро тиллоӣ намуд.
Дар ҳар хӯшаи хушоб
Пинҳон бувад Офтоб.

Турсунбой Адашбоев

Савол ва супоришҳо

1. Чаро хӯшаи гандум сари худро ҳам мекунад?
2. Офтоб ба гандум чӣ гуна таъсир мерасонад?
3. Шеърро хонед мазмунашро нақл карда диҳед?

Дарси 132.

МУСИЧА

Аз мактаб омада, дар айвон бо модаларам ва бибиям чой нӯшида истода будем. Якбора аз боло ба лаби дастурхон бачаи мусича афтод. Пашмаш кам, қаноташ нест, суп-сурх гӯшт буд. Даррав ба дастам гирифтам. Бо розигии момоям онро ба парвариш кардан сар кардам.

Аввал каллапӯши кӯҳна ёфта, ба дарунаш пахтаи мулоим паҳн кардам ва паррандачаро ба он қойгир кардам. Ба боло-

яш рӯмоли кӯҳнаи бибиямро пӯшондам. Ҳар рӯз ду маротиба нон, дон, пашша дода истодам.

Мусича рӯз аз рӯз қувват гирифта, калон шуд. Фарбеҳ ва бақувват шуд. Дар хона ба чор тараф худро зада, гоҳ ба меҳ, гоҳ ба дор менишаст.

— Эй Мусо, шуд акнун, бароварда сар деҳ, фурсаташ расид, — гуфт як рӯз момоям хандакунон.

Мусича ба ман хеле унс гирифта буд. Вай, ҳатто дар сари дастархон ҳам ё дар китфам ва ё дар сарам баромада менишаст. Хурсанд шуда сар ва қанотҳои ӯро мемолидам. Вайро сар додам. Мусича фиррӣ карда, як боло парвоз карду парида рафт. Ману момоям ба осмон нигоҳ карда мондем.

Ойбек

Зарбулмасал

Моҳ ҳамеша зери абр намонанд.

Савол ва супоришҳо

1. Мусича чӣ гуна парранда аст?
2. Чаро мусича ба Мусо унс гирифт?
3. Шумо агар ба ҷойи Мусо мебудед, чӣ хел рафтор мекардед?
4. Матнро бо диққат хонед ва мазмунашро нақл карда диҳед.

Дарси 133.

ШҶРА

Аз решаи ток
ШҶра баромад,
Печида шохаш
Боло баромад.
Чун баҳра бурда
Аз шираи ток,
Реша давонда
Бар хок, бар хок.

Бар сабзиши ток
Зарар биовард,
Бар нашъунамо
Хатар биовард.
Деҳқоне биканд
Вайро аз замин,
Ҷазои муфтхӯр
Бигуфто ҳамин.

Наимҷон Назирӣ

Савол ва супоришҳо

1. ШҶра ба ток чӣ ҳалал мерасонидааст?
2. Шеърро аз ёд кунед.

Дарси 134.

ҚУРБОУҚА ВА ЗОҒ

(Афсонаи халқӣ)

Боре тобистон қурбоққа ба соҳили кӯл баромада, дар Офтоб гарм мешуд.

Ногаҳон зоғ, ки ин вақт дар болои соҳил парвоз мекард ўро бо минқор (нӯл)-аш бардошту ба соҳили дигари кӯл парвоз кард.

Зоғ қурбоққаро аз миёнаш дошта буд, бинобар ин вай метавонист озодона гап задан гирад. Қурбоққа ба зоғ гуфт:

— Ман шунида будам, ки ту аз авлоди паррандаҳои баобрӯву хушзот ҳастӣ. Онҳо ба ту овози баланду форам мерос гузоштаанд.

— Ға-а! — аз таъриф худдорӣ карда на-тавониста фарёд зад зоғ ва қурбоққаро аз минқораш ба кӯл афтонд.

Савол ва супоришҳо

1. Байни қурбоққа ва зоғ чӣ воқеа рӯй дод ва қурбоққа аз дасти зоғ чӣ хел халос шуд?

2. Ҳикояро хонед ва маънидод кунед.

Дарси 135.

КАБЎТАР

Кафтари сафед омад,
Шодию умед омад.
Рӯйи дастам беозор
Бол афшонда
фаромад.

Чӣ хуш, ки дар ҳар
кишвар
Бошад ёру бародар.
Ту ҳам паёми моро
Зудтар бубар, кабӯтар!

Ба болаш хабар
овард,
Паёми дигар овард,
Аз кишвари дуродур
Пайғоми падар овард.

Бол кушод дар ҳаво,
Ҳамроҳи паёми мо.
Роҳи сафед, кабӯтар!
Боли умед, кабӯтар!

Гулчеҳра Сулаймонӣ

Савол ва супоришҳо

1. Чаро кабӯтарро паррандаи сулҳ мегӯянд?
2. Шеър ба кадом мавзӯ бахшида шудааст?
3. Шеърро хонед аз ёд кунед.

Дарси 136.

ҶАМЪБАСТ ВА МУСТАҲКАМКУНИИ МАВЗҶЎҲОИ ГУЗАШТА

Зарбулмасал

Бо бадон некӣ кун, то онҳоро аз бадӣ
кардан боздорӣ.

Ребус. Аз рӯйи сарҳарфи расмҳои поёни
зарбулмасалро хонед.

ЛУҒАТИ КАЛИМАҲОИ ДУШВОРФАҲМ

Азм – ният, қасд, ирода.
Амал – орзу, фаъолият.
Ачдод – бобоён, гузаштагон.
Аҷиб – тааҷҷубовар.
Бартар – болотар, авлотар.
Баққа – қурбоққа.
Бидуни – бе, ғайр аз...
Бўзина – маймун.
Бим – тарсу ваҳм.
Бузургҳиммат – ҳимматбаланд.
Бора – девори қалъа, ҳисор.
Бунёд – поя, асл, таҳкурсий.
Васила – восита.
Васф – таъриф, тавсиф.
Ваҳдат – ягонагӣ, бо ҳам будан.
Ваҷаб – фосилаи миёни ангушти калон ва хурд.
Видод – дўстӣ.
Воло – боло, баланд.
Вочиб – бисёр лозим.
Гавҳар – марворид, санги қимматбаҳо.
Ганҷ – хазинаи тилло ва ҷавоҳирот.
Дабистон – мактаб.
Дилрабо – дилкаш, зебо.

Дурр – марворид.
Зам – илова кардан.
Заъфаронӣ – зардранг.
Инъом – ато, бахшиш, ҳадя.
Икром – иззат ва эҳтиром.
Истеъдод – қобилият, лаёқат.
Истиқбол – пешвоз гирифтан.
Ифтихор – фахр, ғурур.
Иқлим – кишвар, мамлакат.
Комгор – хушбахт, саодатманд.
Комёб – ба муроду мақсад расидан.
Кўлвор – борхалтаи ба пушт басташаванда.
Ливо – байрақ.
Лўъбат – пайкараи зебо мисли зочаву лўхтак.
Мазлум – зулмдида, ситамкаш.
Майл – хоҳиш, таваҷҷўҳ.
Мантиқ – нутқ, суҳан.
Матлаб – мақсад, талаб, хоҳиш.
Махзан – ҷойи ганҷ ниҳодан, хизона.
Маҳдуд – чизе, ки ҳад ва ниҳояти муайян дорад.

Машом – димоғ, бинӣ.
Миннат – некӣ, шукр, сипос.
Моя – сармоя.
Муаззам – азим ва бузург донисташуда.
Муаттар – атрогин, хушбӯ.
Мужда – хабари хуш, навид.
Муҳиб – дӯст.
Мӯътадил – дар ҳолати миёна.
Наҷзор – дуредгар, чӯб-тарош.
Нишот – шодӣ, хурсандӣ.
Нуқл – газак.
Пайк – хабар, паём.
Пайравӣ – тақлид кардан.
Пардоз – ороиш, зебу зинат.
Пеша – амал, шуғл, касб.
Ранҷ – меҳнат, заҳмат, кор.
Ранҷур – азобдида, озурда.
Сабак – дарс, таълим.
Сехр – афсун, ҷоду.
Симо – рӯй, чеҳра.
Субот – устуворӣ, барқарорӣ.
Сурур – шодӣ, хурсандӣ.
Сучуд – сачда кардан, таъзим.
Тааччуб – ҳайрон шудан.
Табдил – дигаргун кардан.
Тамуз – тобистон.
Тафриқа – фарқ кардан.

Толё – тулӯъкунанда.
Унс – дӯстӣ, ошноӣ.
Устувор – маҳкам, пойдор.
Фараҳ – афзунӣ, фаровонӣ, шодӣ.
Шарар – шарора.
Шараф – номус, ифтихор.
Шаън – мартаба, дараҷа.
Шиква – шикоят, гила.
Эҳё – зиндагонӣ, ҳаёт.
Эъзоз – ҳурмат, иззат.
Эҳсосот – ҳис, фаҳм.
Юмн – бахт, иқбол, некӣ.
Ғафлат – беҳабарӣ, фаромӯшӣ.
Ғофил – беҳабар, бепарво.
Қарор – аҳд, қавл, осоиш.
Қавл – суҳан, ваъда.
Қобил – қобилиятнок, лоиқ.
Қутб – Қутби Шимоли ва Ҷанубӣ
Ҷавшан – либоси оҳанин.
Ҷовидон – абадӣ, доимӣ.
Ҷом – қадаҳ.
Ҳамдам – дӯст, ҳамсӯҳбат.
Ҳарис – тамаъкор.
Ҳикмат – доноӣ, хирад.
Ҳиммат – саховат, ҷаҳд, кӯшиш.
Ҳис – дарк, дарёфт.

МУНДАРИҶА

Ўзбекистон кишвари хушманзари мост

Дарси 1.	Тошканд – пойтахти Республикаи Ўзбекистон	5
Дарси 2.	Гул кун ҳамеша	7
Дарси 3.	Ватан – Модар.....	8
Дарси 4.	Ўзбекистон	10
Дарси 5.	Ватани бузургон	11
Дарси 6.	Ватан	12
Дарси 7.	Васфи Ватан.....	13
Дарси 8.	Рафиқ	14
Дарси 9.	Тоҷики ман.....	15
Дарси 10.	Ягонааст Ватани ту.....	16
Дарси 11.	Бачагони хушбахтем	18
Дарси 12.	Нони Самарқанд.....	19
Дарси 13.	Суруди сулҳ	21
Дарси 14.	Кабӯтар.....	22
Дарси 15.	Адаб бо ҳамсоғон	23
Дарси 16.	Ба духтарам.....	25
Дарси 17.	Томирис – ҳимоятгари Ватан.....	26
Дарси 18.	Ҷамъбаст ва мустақамкунии мавзӯҳои гузашта.....	28

Тирамоҳи зарнисор, хирманаш қатор-қатор

Дарси 19.	Фасли тирамоҳ	31
Дарси 20.	Ҷашни Меҳргон.....	33
Дарси 21.	Деҳқон ва хирс	35
Дарси 22.	Рафиқи бевафо	36
Дарси 23.	Пахтаи мо	37
Дарси 24.	Тирамоҳи зарнисор	39
Дарси 25.	Пахтазори зумуррадгун	40

Дарси 26. Чамъбаст ва мустаҳкамкунии мавзӯҳои гузашта.....	41
--	----

Мактаби ман – маскани илму адаб

Дарси 27. Муборак.....	43
Дарси 28. Умратон об барин дароз шавад.....	44
Дарси 29. Китоб.....	45
Дарси 30. Кӯдакии ибни Сино.....	46
Дарси 31. Фарзанди қобили ман.....	48
Дарси 32. Кӣ гунаҳкор?.....	49
Дарси 33. Мактабам.....	51
Дарси 34. Рафиқи бад.....	52
Дарси 35. Кафтар ва дафтар.....	54
Дарси 36. Дӯсти ман.....	55
Дарси 37. Муаллими мо.....	56
Дарси 38. Офтоб ва одоб.....	57
Дарсҳои 39–40. Аз ёдам баромад.....	58
Дарси 41. Баҳонаи зӯр.....	61
Дарси 42. Чамъбаст ва мустаҳкамкунии мавзӯҳои гузашта.....	62

Фасли зимистон омад, барфи дурахшон омад

Дарси 43. Зимистон.....	65
Дарси 44. Рафиқи зимистон.....	66
Дарсҳои 45–46. Ёрдамчи Бобои барфӣ.....	68
Дарси 47. Сеҳри табиат.....	71
Дарсҳои 48–49. Одам дар зери барф.....	72
Дарси 50. Аз кучо борид шакар?.....	75
Дарси 51. Тўҳфаи бобо.....	76
Дарси 52. Бобои барфии рассом.....	77
Дарси 53. Фардои фирӯз.....	79
Дарси 54. Ҳилаи рӯбоҳ.....	80
Дарси 55. Зимистони кўҳистон.....	82
Дарси 56. Чамъбаст ва мустаҳкамкунии мавзӯҳои гузашта.....	83

Касбу ҳунар – тоҷи сар

Дарси 57.	Дадаш гул.....	85
Дарси 58.	Бӯзина ва дуредгар.....	86
Дарси 59.	Кони ҳунар	88
Дарси 60.	Подшоҳ ва духтари оҳангар	89
Дарси 61.	Беҳунар.....	90
Дарси 62.	Салимҷони нимҷон.....	91
Дарси 63.	Боғбони хирадманд.....	92
Дарси 64.	Расм мекашам	93
Дарси 65.	Намезебад.....	94
Дарси 66.	Суруди боғбон	95
Дарси 67.	Ба хола ёрӣ додем	96
Дарси 68.	Ҷамъбаст ва мустаҳкамкунии мавзӯҳои гузашта.....	97

Дар олами афсонаҳо

Дарси 69.	Рӯбоҳи бедум	100
Дарси 70.	Саги наҷотдиҳанда	101
Дарси 71.	Кабк ва рӯбоҳ.....	102
Дарси 72.	Зоғ ва кирм.....	103
Дарси 73.	Ҳунарманд.....	104
Дарси 74.	Харгӯш ва саги шикорӣ.....	105
Дарси 75.	Шер ва ҷӯпон.....	106
Дарси 76.	Зоғи доно	106
Дарси 77.	Рӯбоҳи кабуд	107
Дарси 78.	Гург дар либоси гӯсфанд.....	108
Дарси 79.	Гург ва буз.....	109
Дарси 80.	Рӯбоҳ ва шағол.....	110
Дарси 81.	Афсонаи рӯбоҳе, ки парвоз кардан мехост.....	111
Дарсҳои 82–83.	Давлат чист?	112
Дарси 84.	Ҷамъбаст ва мустаҳкамкунии мавзӯҳои гузашта.....	114

Омад фасли баҳорон, пурлола шуд кӯҳсорон

Дарси 85.	Баҳори кӯҳистон	117
Дарси 86.	Муждаи баҳор	118
Дарси 87.	Модар	119
Дарсҳои 88–89.	Деҳқон ва муаллими мантиқ	120
Дарси 90.	Наврӯз	122
Дарси 91.	Бозии «Арғунчак»	124
Дарси 92.	Иди табиат	126
Дарси 93.	Паррандагон ҳам Ватан мегӯянд	127
Дарси 94.	Суманак дар ҷўшай	129
Дарси 95.	Насиҳат	130
Дарси 96.	Иди Наврӯз	131
Дарси 97.	Аввали баҳор	133
Дарси 98.	Борони ҳамал	135
Дарси 99.	Гули бойчечак	136
Дарси 100.	Бойчечак	137
Дарси 101.	Баҳория	138
Дарси 102.	Ҷамъбаст ва мустаҳкамкунии мавзӯҳои гузашта	139

Бишнавази падар насихате чанд

Дарси 103.	Онро ниғаҳбон ҳастам	141
Дарси 104.	Дар хиёнат баракат нест	142
Дарси 105.	Қоидаи меҳмондорӣ	143
Дарси 106.	Соқӣ ва модараш	144
Дарси 107.	Дурӯғи маслиҳатомез	145
Дарси 108.	Дар бораи донишу таҷриба	147
Дарси 109.	Аз дилу забон беҳтар чизе нест	148
Дарси 110.	Саргузашти ибни Сино	149
Дарси 111.	Кулча	151
Дарси 112.	Ҷоидаи ҳушёрӣ ва дурандешӣ	153
Дарси 113.	Ҳозир, момочон	155
Дарси 114.	Ҷамъбаст ва мустаҳкамкунии мавзӯҳои гузашта	157

Мо дӯстони ҳайвоноту паррандагонем

Дарси 115.	Мурғи Ҳумо	159
Дарси 116.	Дӯстони болдори мо	160
Дарси 117.	Ҳикояи оҳубарра.....	162
Дарсҳои 118.	Лаклак.....	163
Дарсҳои 119.	Ҳикояи Султони Яман.....	164
Дарси 120.	Ҳодисаи аҷоиб.....	166
Дарси 121.	Хурӯси зирак.....	168
Дарси 122.	Ҷамъбаст ва мустаҳкамкунии мавзӯҳои гузашта.....	169

Фасли гармо мерасад, таътили мо мерасад

Дарси 123.	Айёми таътилу фароғат.....	171
Дарси 124.	Хайр, мактаб!.....	172
Дарси 125.	Ҷанги мору калтакалос.....	172
Дарси 126.	Мир Алишер Навоӣ	174
Дарси 127.	Тобистон.....	175
Дарси 128.	Писари шиновар.....	176
Дарсҳои 129–130.	Дилором ва Дилбар.....	176
Дарси 131.	Ҳушаҳои тиллоӣ	178
Дарси 132.	Мусича	179
Дарси 133.	Шӯра.....	181
Дарси 134.	Қурбоққа ва зоғ.....	181
Дарси 135.	Кабӯтар.....	182
Дарси 136.	Ҷамъбаст ва мустаҳкамкунии мавзӯҳои гузашта.....	183
Луғати калимаҳои душворфаҳм.....		184

Эшонқулов Ч.

Э 13 Китоби хониш: Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфи 2-юми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ. Нашри шашум. Т.: «O'zbekiston», 2018.—192 саҳ.

ISBN 978-9943-01-284-4

УЎК 811.228.8(075)+372.41

КБК 81.2 Тоҷ-93

O'quv nashri

Jumanazar Eshonqulov

O'QISH KITOB

(tojik tilida)

Oltinchi nashri

Ta'lim tojik tilida olib boriladigan umumiy o'rta ta'lim maktablarining 2-sinf o'quvchilari uchun darslik

Original-maket «O'zbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyida tayyorlandi.
100011, Toshkent, Navoiy ko'chasi, 30.

Муҳаррир *Т. Чориев*

Рассом-дизайнер *Ҳ. Қутлуков*

Муҳаррири техникӣ *Л. Хиждова*

Саҳифабанди компютерӣ *Н. Ахмедова*

Литсензияи нашриёт. АИ 158, 14.08.2009.

Ба чопаш 8 майи соли 2018 имзо гардид. Андозаи 70x90^{1/16}.

Коғазии офсетӣ. Гарнитурани «Прагматика». Кегли 16, 14.

Чопи офсетӣ. Ҷузъи чопии шартӣ 14,04. Ҷузъи наشريю ҳисоби 16,12. Адади нашр 7174 нусха. Супориши № 139.

Дар матбааи Ширкати саҳҳомии табъу наشري «Sharq», 100000, шаҳри Тошканд, хиёбони Буюк Тӯрон, 41 чоп шудааст.

Чадвали нишондиҳандаи ҳолати китоби ба иҷора додашуда

№	Ному насаби дониш- омӯз	Соли хониш	Ҳолати китоб ҳангоми гирифтани	Имзои рахбари синф	Ҳолати китоб ҳангоми супоридан	Имзои рахбари синф
1						
2						
3						
4						
5						

**Чадвали болоӣ ҳангоми ба иҷора дода шудан ва дар
охири соли хониш баргардонида гирифтани китоб аз
тарафи рахбари синф аз рӯйи меъёрҳои зерин баҳо
гузошта мешавад**

Нав	Ҳолати китоб ҳангоми бори аввал супоридан
Хуб	Муқовааш бутун, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. Ҳамаи варақҳояш ҳаст, надаридааст, ҷудо нашудааст, дар саҳифаҳо навишт ва хатҳо нест.
Қаноатбахш	Муқова қатъ шудааст, қанорҳояш қоҳида, якчанд хатҳо қашида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад, аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир гаштааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир гаштааст, дар баъзе саҳифаҳо хат қашида шудаанд.
Ғайри-қаноатбахш	Муқова хат қашида шудааст, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё ки умуман нест, ғайри-қаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, хат қашида, ранг карда партофта шудааст, китобро барқарор карда намешавад.